

Vårt industriella kulturarv i Mälardalen

- en vägvisare till industrihistorien

Vårt industriella kulturarv i Mälardalen

en vägvisare till industrihistorien

Hur många tegelbruk fanns i Heby på 1800? Vad tjänade en bryggeriarbetare i Arboga i början av 1900-talet? Hur mycket kalk fraktades från Forsby till Köping under ett dygn på 1950-talet? Vill du veta något om det nedlagda pappers bruket du passerar varje dag eller om den armaturfabrik din morfar jobbade vid på 1960-talet? Troligtvis hittar du svaret i något av de mer än 100 arkiv och museer som nämns i den här sammanställningen.

Att hitta fram till informationen, till de rätta källorna, är inte alltid så lätt. Med hjälp av den här vägvisaren kommer du i varje fall en bra bit på väg – tillräckligt långt för att fortsätta på egen hand.

Eva Sundström."4233/26/2:

Projektledare

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Användaranvisning	1
2. Industrihistorien i Sverige och Mälardalen	4
Industrisamhället 1850-tal till 1980-tal.....	4
Före det industriella genombrottet.....	5
Industrisamhället fram till första världskriget.....	5
Industrisamhället under mellankrigstiden.....	7
Industrisamhället efter andra världskriget.....	7
Litteraturförteckning.....	8
3. Industriminnen – kulturarv att använda, bevara och att forska om	9
Fram till 1960-talet.....	9
1970-talet.....	9
1980-talet.....	10
1990-talet.....	11
2000-talet.....	11
Litteraturförteckning.....	12
4. Kommuner – byggnader, miljöer, arkiv, bibliotek och lokala museer	14
Var hos kommunerna och på kommunernas hemsidor kan man hitta information om industrihistoria?.....	14
Översiktsplan.....	14
Detaljplan.....	14
Kulturmiljövårdsprogram/ Kulturminnesvårdsprogram.....	15
Kommunerna q/Q-märker.....	15
Kommunantikvarie.....	15
Bibliotek.....	15
Kommunarkiv/stadsarkiv.....	15
Övriga sidor på kommunernas hemsidor där du kan hitta information om kommunens industrihistoria.....	16
Stockholms län	17
Botkyrka kommun.....	17
Danderyds kommun.....	18
Ekerö kommun.....	19
Haninge kommun.....	20
Huddinge kommun.....	21
Järfälla kommun.....	23
Lidingö kommun.....	24
Nacka kommun.....	26
Norrtälje kommun.....	27
Nykvarns kommun.....	30

Nynäshamns kommun.....	31
Salems kommun.....	33
Sigtuna kommun.....	34
Sollentuna kommun.....	35
Solna kommun.....	36
Stockholms kommun.....	38
Sundbybergs kommun.....	40
Södertälje kommun.....	41
Tyresö kommun.....	43
Täby kommun.....	44
Upplands-Bro kommun.....	45
Upplands-Väsby kommun.....	46
Vallentuna kommun.....	47
Vaxholms stad.....	49
Värmdö kommun.....	50
Österåkers kommun.....	51
Södermanlands län.....	53
Eskilstuna kommun.....	53
Flens kommun.....	55
Gnesta kommun.....	56
Katrineholms kommun.....	58
Nyköpings kommun.....	60
Oxelösunds kommun.....	63
Strängnäs kommun.....	64
Trosa kommun.....	66
Vingåkers kommun.....	67
Uppsala län.....	69
Enköpings kommun.....	69
Heby kommun.....	70
Håbo kommun.....	72
Knivsta kommun.....	72
Tierps kommun.....	73
Uppsala kommun.....	75
Älvkarleby kommun.....	78
Östhammars kommun.....	79
Västmanlands län.....	82
Arboga kommun.....	82
Fagersta kommun.....	84
Hallstahammars kommun.....	86
Kungsörs kommun.....	88
Köpings kommun.....	90
Norbergs kommun.....	93
Sala kommun.....	96
Skinnskattebergs kommun.....	98
Surahammars kommun.....	100
Västerås stad.....	101

Örebro län	105
Askersunds kommun.....	105
Degerfors kommun.....	106
Hallsbergs kommun.....	107
Hällefors kommun.....	109
Karlskoga kommun.....	110
Kumla kommun.....	111
Laxå kommun.....	113
Lekebergs kommun.....	115
Lindesbergs kommun.....	116
Ljusnarsbergs kommun.....	118
Nora kommun.....	119
Örebro kommun.....	121
5. Länsstyrelser, läns museer och centrala museer	125
Länsstyrelserna.....	125
Länsmuseerna.....	126
Museer med nationellt ansvar.....	131
Bilaga	
Övriga arkiv samt länkar till industrihistoriska organisationer och föreningar.....	134
Landstingsarkiv.....	134
Föreningsarkiv och företagsarkiv.....	134
Rikstäckande Arkiv och databaser.....	135
Hembygds museer.....	136
Länkar till universitet och högskolor som forskar om industrihistoria.....	136
Övriga länkar.....	136

1. Användaranvisning

Det här är en användaranvisning till "Vårt industriella kulturarv i Mälardalen". Först en sammanfattning över innehållet i de olika kapitlen. Därefter finns två exempel på hur du kan använda materialet.

Kapitel 2 innehåller en kort historik och bakgrund till industrisamhällets framväxt och hur det har påverkat Mälardalsregionen. Tanken med kapitlet är att öka din kunskap och förståelse för sammanhanget i stort, hur Mälardalsregionens industrihistoria hänger ihop med resten av landet och med världen i övrigt.

Kapitel 3 handlar om hur industrisamhällets historia har skildrats och hur industriernas byggnader har värderats under olika tider. Hur man har forskat om industrisamhället och hur man har tagit vara på gamla industribyggnader. Avsikten med kapitlet är att ge dig en uppfattning om under vilka perioder dokumentationer och inventeringar är gjorda för att du lättare skall hitta fram till dem när du besöker de olika arkiven. Här finns också information om vilka universitet och andra institutioner som bedriver industrihistorisk forskning.

I **kapitel 4** hittar du uppgifter om vilka industrier som finns eller har funnits i din *kommun*. Här kan du också få en uppfattning om hur unika industrierna är i din kommun genom att läsa presentationen av de andra kommunerna i Mälardalen. Du kan till exempel se i vilka kommuner det har funnits tegelbruk, varv, bryggerier m.m.

Förteckningen över företag som finns eller har funnits i kommunerna är indelad i olika kategorier för att du lättare ska få en överblick över vilken sorts industrier som har dominerat i de olika kommunerna. Dessa kategorier är upptagna i bokstavsordning. Rubrikerna är desamma

som används när man söker på museer, i arkiv och i digitala söksystem.

Anläggningar med anknytning till järnvägen finns med där de utgör en viktig dominerande arbetsplats, som till exempel stora driftsverkstäder, som finns i Solna kommun. Kraftverk finns med därför att de var av stor betydelse för industrins framväxt. Vattentorn finns däremot inte med.

Informationen om industriminnena i översikten kommun för kommun varierar helt enkelt därför att informationen i underlaget i form av till exempel inventeringar skiftar. Avsikten har heller inte varit att nämna alla industrier som finns eller har funnits. I början av 1900-talet fanns det till exempel över 100 industrier bara i Eskilstuna. Tanken har varit att visa vilken inriktning ortens industri har haft och ge exempel på företag som satt sin prägel på orten och som människor på orten har egna minnen av, det vill säga en relation till. Säkert kan du hitta personer på de olika orterna som har arbetat i industrierna och som du kan intervjua.

Uppgifterna om vart och ett av företagen varierar också. Ibland finns uppgift om när företagen grundades och eventuellt nedläggningsår med, där sådana har gått att få fram. Sockennamn har ibland angetts eftersom det kan vara bra att veta när man letar i topografiska arkiv. Topografiskt upplagda arkiv är uppdelade efter socknar. Dessa arkiv kan du bland annat hitta på läns museerna.

Av de byggnader och miljöer som anges som riksintresseklassade och byggnadsminnesförklarade är det bara de industrihistoriskt intressanta byggnaderna och områdena som har tagits med. Här framgår motiveringen till varför dessa byggnader och miljöer är intressanta och värdefulla att bevara och att skyddas enligt lag.

I samma kapitel får du tips om arkiv, bibliotek, litteratur, hembygdsföreningar och museer som du kan vända dig till när du letar information och som du kan besöka. Litteraturuppgifterna kan vara i form av anvisningar till någon särskilt viktig litteratur i ämnet eller i form av hänvisning till en hemsida med litteraturförteckning. För ytterligare litteraturtips kan du vända dig till biblioteken. Många bibliotek har dessutom lokalhistoriska litteratursamlingar.

Flera län har gjort sina egna inventeringar av det egna länets industrihistoria. Stockholms läns museum har till exempel en industrihistorisk databas där det bland annat finns hänvisningar till olika arkiv. Men den ger inte svar på frågor som till exempel ”vilka tegelbruk finns i Mälardalen?” Där finns inte heller någon ytterligare vägledning in i till exempel de centrala museernas arkiv.

I **kapitel 5** finner du uppgifter som hjälper dig att gå vidare med din forskning i läns museernas, de centrala museernas, landstingens och länsstyrelsernas arkiv, bibliotek och till sakkunniga.

I **bilagan** finns länkar till olika arkiv av intresse för industrihistorisk forskning, som till exempel Centrum för Näringslivshistoria och Jernkontoret, länkar till industrihistoriska nätverk och intresseföreningar.

Exempel på hur sammanställningen kan användas

Du är intresserad av att veta mer om bryggeriet i Köping där du har hört din morfar ska ha arbetat. Troligen var det några år under 1950-talet. Hur går du tillväga?

1. Du vill först ta reda på om bryggeriet har funnits och fortfarande var i bruk på 1950-talet samt om det finns kvar idag.

Börja med att titta i kommunöversikten kapitel 4, i sammanställningen över industrier. Om uppgifterna inte finns med där går du in på kommunens hemsida och tittar i kommunens översiktsplan om där finns information om bryggeriet. Hittar du ingen information där tittar du i kapitel 4 för att se om kommunen har gjort någon byggnadsinventering eller har ett kulturmiljövårdsprogram. Om dessa inte är utlagda på hemsidan får du kontakta kommunen. Du kan också gå in på länsstyrelsens hemsida och se om de har gjort någon industrihistorisk byggnadsinventering. Kontaktuppgifter till länsstyrelsen hittar du i kapitel 5.

2. När du har hittat uppgifter om att bryggeriet har funnits tar du reda på om läns museet har gjort någon inventering eller dokumentation av bryggeriet. En del dokumentationer och inventeringar finns med i kapitel 5. Kontakta annars läns museet för att höra om de har gjort några inventeringar/dokumentationer och om det finns fotografier från bryggeriet. Kontaktuppgifter till läns museerna hittar du i kapitel 5.

3. Om inte museet har någon information om bryggeriet kan du vända dig till kommun-/stadsarkivet i kommunen för att höra om bryggeriets arkiv kanske finns där. Kontaktuppgifter till kommun-/stadsarkivet hittar du i kapitel 4. Du kan också vända dig till länets företagsarkiv för att höra om bryggeriets arkiv finns där. Kontaktuppgifter till företagsarkiven hittar du i bilagan. Kanske har du tur att bryggeriet i Köpings arkiv finns bevarat i länets företagsarkiv.

Om personallistorna finns kvar kan du till exempel få information om vilka som arbetade på bryggeriet och under vilka år. Och kanske hittar du då uppgifter om din morfar. Du kan också få uppgifter om de anställdas löner och vad de arbetade med. Du kan också hitta information om vad bryggeriet tillverkade, vilka kunder

företaget hade samt företagets intäkter och kostnader.

Du är intresserad av tegelbruk i största allmänhet. Hur går du tillväga?

1. Du börjar med att titta i kommunöversikten i kapitel 4 för att få en uppfattning om hur många tegelbruk som har funnits runt Mälaren och var de har legat.
2. Du tar reda på om läns museet har gjort någon inventering av tegelbruk eller dokumentationer med intervjuer av anställda genom att i sammanställningen gå till avsnittet om läns museerna i kapitel 5 eller kontakta läns museets arkiv.
3. Du vänder dig till kommunarkivet och till länets företagsarkiv för att få veta i vilken mån som de olika tegelbrukens företagsarkiv finns bevarade och om det till exempel finns några fotografier bevarade.

Sist men inte minst

Avsikten med sammanställningen är att inspirera till egna besök på plats för att se vad som finns kvar av industrierna och att själv dyka ner i arkivens spännande värld.

Börja med att söka på nätet och fortsätt därefter på arkiven. Tänk också på att många av de miljöer som anges i förteckningen kan vara rivna idag. Men låt det bli en uppmuntran till egen utforskning i arkiven och ute i landskapet som en ”urban exploring”. Grundmurar, banvallar, betongfundament, tegelkross och liknande kan finnas kvar under grästuvorna, bara man letar lite grann. Minnet av fabrikerna kan leva vidare hos människor du träffar och i arkivens bildmaterial.

Lycka till med ditt forskningsarbete!

2. Industrihistorien i Sverige och Mälardalen

Idag rivs gamla fabriksbyggnader och hela fabriksområden för att ge plats åt nya bostäder och shoppingcentrum. Det är en utvecklings som säger något om vår egen tid, att industrisamhället är något vi har lämnat bakom oss. Men är det så? Det finns trots allt fortfarande industrier kvar. Fast de har flyttat längre ut från städernas centrala delar. Och den vanligaste fabriksbyggnaden är inte längre den med höga bolmande skorstenar och stora verkstadslokaler med sågtandsformiga tak.

Industrisamhället 1850-tal till 1980-tal

Industrialiseringen av det svenska samhället brukar forskarna dela in i tre faser. Till den första fasen räknar man tiden från 1800-talets mitt. Då anlades ångsågar längs bland annat norrlandskusten och textilfabriker i Västergötland. Nu tillkom också de första mekaniska verkstäderna i större skala. Ett exempel i Mälardalen är Köpings Mekaniska Verkstad som anlades 1856. En tidig föregångare var Kungsholmens Mekaniska Verkstad i Stockholm som engelsmannen Samuel Owen startade redan i början av 1800-talet. Här tillverkades bland annat tröskverk, ångmaskiner och landets första ångbåtar. Under 1870-talet kom de stora järn- och stålverken, och på 1890-talet cellulosafabriker och större mekaniska verkstäder.

Den andra fasen är den så kallade högindustriella perioden som började kring sekelskiftet 1900. Nu skedde en ny inriktning på massproduktion för en stor marknad och med tillverkning enligt den så kallade löpandebandprincipen. Den kom att präglade 1900-talets förra hälft och tiden fram till 1970-talet. På 1930-talet var antalet anställda inom industrin i Sverige

för första gången fler än de som arbetade inom jordbruket.

Den tredje fasen i industrialiseringen kom i övergången mellan 1970- och 80-talet. Utvecklingen kännetecknas av hög specialistkompetens, rationaliseringar, datorisering, informations- och kommunikationsteknologi och en utökad global marknad.

Så ser den industriella utvecklingen ut i stora drag. Men redan långt före 1800-talets industrialisering har man tillverkat produkter under industriliknande förhållanden på de många järnbruket runt Mälaren.

Det industriella genombrottet var ingen plötslig händelse. Och industrisamhället var inget som plötsligt avlöste bondesamhället. Ännu 1870 levde tre fjärdedelar av Sveriges befolkning på landsbygden och direkt av jordbruket. Det var jordbrukssamhällets behov av bland annat plogar, harvar, skördetröskor, som gav arbete åt de mekaniska verkstäderna. Man skulle kunna säga att det tidiga 1800-talets mekanisering av jordbruket drev på industrialiseringen. Munktells verkstäder i Eskilstuna som tillverkade tröskverk och senare traktorer är nära förknippad med jordbrukets mekanisering. Det var från lantarbetare som inte ägde någon jord och som blivit arbetslösa på grund av rationaliseringar inom jordbruket som det nya industriverige rekryterade sin arbetskraft.

Inom den industrihistoriska forskningen har man varit noga med att inte begränsa studiet av industrialiseringsprocessen till enbart industrisamhällets epok. Ett längre tidsperspektiv kan behövas för att förstå varför industrier till exempel ofta ligger nära vattendrag och sjöar eller för att inse vad bortglömda skeden i en Orts historia kan betyda för den lokala identiteten.¹

¹ Sjunnesson 2003, s 88

Även om fokus i denna sammanställning bygger på 1900-talets industriminnen är det alltså viktigt att se hela den historiska utvecklingen – även den som kom före industrisamhället.

Före det industriella genombrottet

Människan har nästan alltid producerat fler varor än hon själv har behövt. Dessa varor har man sålt eller använt för att byta till sig andra varor som man själv inte har kunnat framställa. En rationaliserad tillverkning har förekommit sedan förhistoriskt tid. Längre har det mesta av tillverkningen ägt rum som hemslöjd på landsbygden eller som hantverk i städernas verkstäder med relativt enkla verktyg och liten personal. I dessa verkstäder var det en och samma person som kontrollerade hela tillverkningskedjan.

När efterfrågan blivit tillräckligt stor har det lönat sig att utveckla nya och mer effektiva maskiner som drivit upp tillverkningstakten. Man har också delat upp arbetet mellan olika specialister. Ofta har då krävts någon form av extra kraftkälla utöver människans egen muskelkraft. Före ångmaskinens tid var det vattenkraften från uppdämda vattendrag som försåg kvarnar, sågar, gruvornas pumpar, hyttornas blåsbälgar, hammarsmedjor och vadmalsstamper med kraft.

Det har också alltid krävts en infrastruktur i form av vägar och kommunikationer för att leverera produkterna som tillverkades. Leveranser till bruken av råvaran, det vill säga malmen, och transporter därifrån av den färdiga produkten, det vill säga tack- eller stångjärn skedde på vintern med slädar eller per båt på öppet vatten. Landvägarna var för de mesta mycket dåliga. Kolbäckån i Västmanland, efterhand utbyggd med ett system av kanaler och slussar, är ett av många

exempel på transportvägar i landskapen runt Mälaren.

Kol behövdes för att smälta malmen i masugnar till järn som man sedan tillverkade produkter av. Personalen måste också ha bostäder nära sin arbetsplats. Och man behövde mat. Det närliggande lantbruket har därför varit en viktig del av järnbruket. Allt detta utgjorde förutsättningarna för bruken ända fram till början av 1900-talet.

Jäders bruk i Västmanland, som anlades på 1550-talet, var en av de tidigaste verksamheterna av industriell karaktär i landet. Verksamheter där präglades av en relativt storskalig drift, en relativt hög grad av mekanisering och uppdelning av arbetet mellan olika specialister.

Den småskaliga svenska järnhanteringen drabbades av konkurrens från utlandet på 1800-talet vilket resulterade i att många mindre bruk och hyttor lades ned. Detta kallas allmänt för "bruksdöden". I Norberg till exempel minskade antalet hyttor under 1800-talet med två tredjedelar. Bara de största bruken levde kvar. Fagersta bruks AB i Västmanland var ett av de storföretag som "reste sig ur den gamla traditionella bruksdriften"².

Industrisamhället fram till första världskriget

Utvecklingsmöjligheter eller hot? Framtidsoptimism eller undergångsstämning? Synen på industrisamhället har varierat genom tiderna. För 100 år sedan var synen mestadels positiv, åtminstone om man ska tro det som skrevs i medierna och visades på utställningar och mässor. Stockholmsutställningen 1897 som ägde rum på Djurgården var en stor internationell mässa för näringslivet. Här

² Andersson Flygare 1995, s 28

visade de flesta större företagen upp sig. Utställningen har beskrivits som ”ett fyrverkeri av hopp och framtidstro.”³

Samtidigt fanns också kritiska röster, många som förfasade sig över de tätbefolkade städerna och de omänskliga arbetsförhållandena. Men deras agitation för ett sundare liv på landet var dåligt förankrad i verkligheten. De flesta av arbetarna hade inget annat val än att hålla till godo med de villkor och de bostäder som erbjöds. Och framtiden låg i industrins händer.

Nordisk familjebok, från 1900-talets början, är ett storslaget uppslagsverk över sin samtid. I beskrivningen av städer och regioner ägnas en betydande del åt områdets näringar, särskilt de industriella. Här framstår Mälardalen, som vi idag kanske förknippar med en leende natur, herrgårdslandskap och idylliska städer, som ett både urbaniserat och industrialiserat landskap. Om den svenska industrialismens vaggva var Bergslagen med dess järnframställning och Sjuhäradsbygden i Västergötland med dess textilindustri, hörde Mälardalen till de områden där industrialismens genombrott snabbast gav resultat.

Det geografiska läget har varit avgörande för Mälardalens industrialisering. Närheten till Bergslagen, närheten till jord- och lantbruksområdena och närheten till Stockholm har betytt mycket. Kommunikationerna via Mälaren och de sammanbindande kanalerna, som till exempel Hjälmare och Strömsholms kanaler var viktiga transportleder. Det komplicerade transportväsendet hade byggts upp under århundraden och sysselsatte många människor. Bönder och torpare till exempel körde kol till bruket och ved till skutskeppare som fraktade de färdiga produkterna.

Järnvägarna, liksom ångmaskinerna och senare elkraften, fick stor betydelse för industrins utveckling och placeringen av fabrikerna geografiskt i landskapet. Man var inte längre beroende av närheten till vattendragen för kraftförsörjningen. Inte heller var man enbart hänvisad till vatten- och vintervägar för transporter. Den första normalspåriga järnvägen, den mellan Nora och Ervalla, invigdes 1856. Ett år senare invigdes sträckan Örebro – Arboga. 1866 gick det att ta sig med järnväg till Örebro från Stockholm via Katrineholm och Hallsberg och tio år senare var järnvägsnätet norr om Stockholm utbyggt genom ett privat bolag. Köping och Västerås kom därmed att bli viktiga industriorter, och knutpunkter i kommunikationen med hela Bergslagen. Norr om Mälaren har också fabrikerna och bruket legat särskilt tätt.

Söder om Mälaren byggde ett annat privat bolag linjen mellan Södertälje och Eskilstuna. Den invigdes 1895. Järnvägen innebar att bergslagsjärnet inte längre gick sina traditionella vägar över Mälaren. Transporterna tog nu istället en västlig riktning med Göteborg som den ledande utskleppningshamnen.⁴

I Nordisk familjebok, från början av 1900-talet, angavs noga antalet fabriker, antalet anställda och antalet anlöpande fartyg i städernas hamnar. Störst var Eskilstuna med mer än 100 fabriker, med järn- och stålförädling som främsta ”hufvudnäring”, en tillverkning som ”under de senare årtiondena utvecklats till storindustri” med Munktells mekaniska verkstad och gjuteri som ett stolt flaggskepp. Norr om Mälaren dominerade Västerås, ”en betydande industristad” med ASEA som största fabriksanläggning. Arboga var den första staden i Västmanland med järnvägsförbindelse med huvudstaden och med en berömd margarinfabrik. Köping

³ Fritz, Gullers & Hammarén 2002, s 2

⁴ Andersson Flygare 1995, s 27

var på den tiden Mälarens näst mest trafikerade hamn efter Stockholm.

Industrisamhället under mellankrigstiden

Under 1920- och 30-talen utvecklades drömmarna om bättre bostäder och arbetsvillkor för de fattigaste. Idén om folkhemmet, ett Sverige där staten skulle sörja för att ingen skulle behöva lida nöd, var en vision som skapats under 1800-talet. Den började nu förverkligas. I folkhemmets demokrati skulle ingen fabriksarbetare eller fabriksarbetares familj behöva fara illa eller sakna något. Men återigen fanns ett glapp mellan ideologi och verklighet. Tiden präglades av ekonomisk kris, industrinedläggningar och arbetslöshet. Och det var först efter andra världskriget som folkhemsdrömmen om en hygglig bostadsstandard överlag skulle bli verklighet för den industriarbetande delen av befolkningen.

Mellankrigstiden var ingen högkonjunktur för etableringen och utvecklingen av industrier. Många av de mindre företagen rationaliserades bort under 1920- och 30-talens lågkonjunktur. Men utbyggnaden av infrastrukturen fortsatte med till exempel kalklinbanan mellan Kalkbrottet i Forsby i Södermanland och Cementfabriken i Köping i Västmanland. Den stod färdig 1941.

Industrisamhället efter andra världskriget

Det var nu, från 1950-talet och framöver, under de goda åren av högkonjunktur som industrialiseringen skulle kulminera. Toppen nåddes vid 1960-talets mitt med nära en miljon anställda inom industrin. Till industriföretag runt Mälaren som ASEA i Västerås, Nyby bruk i Torshälla och Åkers Styckebruk välkomnades invandrad arbetskraft från till exempel

Finland och Italien. Kungsör ryckte fram som kommunen med det högsta antalet sysselsatta inom industrin i förhållande till den yrkesverksamma befolkningen. Till skillnad mot övriga Europa stod Sveriges industri hel och rustad för en ny efterfrågan efter andra världskriget.

Alltjämt hängde folkhemmets välstånd på nationens industriella framgång. Alltjämt definierades en stads identitet och rang genom dess fabriker. Parallellt med nya bostäder byggdes nya torg med bibliotek, biografier och butiker, där ibland bruksägaren själv kunde vara med och betala, som i Åkers styckebruk. Torget som samhällets mötesplats och stadens ansikte symboliserade både folkhemmets välfärd och näringslivets ekonomiska framgångar. Ett av de tidigaste exemplen på bostadsbyggande genom företagets försorg, efter andra världskriget är de radhus som cementfabriken Stora Vika, utanför Nynäshamn, byggde åt sin personal. Ett annat exempel är det bostadsområde som Skånska Cement uppförde på 1940-talet i Köping.

En bild av den framtidsoptimism som rådde får man genom Svenska Turistföreningens årsskrifter. 1957 talade man lyriskt om ”den lyckliga syntes av samhälle och industri som bruken representerade”⁵. Köping beskrevs 1967 som en ”ungdomligt levande och livlig stad” och ”en produkt av framsynt satsning på en industriell utveckling”, och Mälarenregionen som en av ”landets utvecklingsstarkaste för överskådlig framtid”⁶.

Oljekrisen 1973 följdes av en lågkonjunktur som särskilt drabbade den svenska varvs- och stålindustrin. Samtidigt utsattes den svenska konfektionsindustrin för hård konkurrens från andra låglöneländer, först i Europa med länder som Finland och Portugal, sedan från

⁵ Améen 1957, s 233

⁶ Salomonsson 1967, s 147

utomeuropeiska länder som Indien och Korea.

I Vingåker fanns ännu på 1960-talet många konfektionsindustrier. Kumla var fortfarande centrum för landets skotillverkning. Nu finns bara några producenter av skydds- och barnskor kvar i Kumla. Den svenska industrin ställde om från en storskalig resurs- och arbetskraftskrävande produktion till en forsknings-, informations- och teknologibaserad tillverkning. Telecom och läkemedelsindustrin utvecklades. I Mälardalsregionen drabbades Köping med dess sedan länge väl etablerade verkstadsindustri medan Kungsör ännu är ett livskraftigt industrisamhälle tack vare en struktur av små och flexibla företag. Södertälje å sin sida har växt genom läkemedelsindustrins expansion.

Vid Spännarhyttan tillverkas inte längre tackjärn men företaget Åkers Styckebruk överlevde och utvecklades tack vare omställningen från tillverkning av kanoner till tillverkning av valsar för industrin. I dag är Åkersgruppen den största tillverkaren i världen av valsar för stålindustrin. Norr om Mälaren finns fortfarande flera industrier i bruk. Ägarförhållanden kan ha skiftat. Men tillverkningen består. Ramnäs tillverkar fortfarande ankarkedjor och Surahammar alltjämt, sedan 1866, vagnshjul till järnvägsvagnar.

Så även om man idag talar om industrisamhället som något som tillhör historien finns trots allt många industrier kvar. Några med flera hundra år gammal historia, andra betydligt yngre. Och alla, både de som fortfarande är i bruk och de som lagts ned, har betytt mycket för människorna på den ort där de finns eller har funnits.

Litteraturförteckning

Améen, Einar, "Järnbruket", i *Svenska Turistföreningens årsskrift*, 1957

Andersson Flygare, Iréne, Mälardalen. En gemensam historia, i *Mälardalsrådets rapportserie 1994:1*, 1995

Fritz, M., Gullers, P. & Hammarén, M., *Det industriella Sverige, kunskapsarvet 1897-2002*, 2002

Salomonsson, Carl, "En hamn – en stad", i *Svenska Turistföreningens årsskrift*, 1967

Sjunnesson, Helene Ark efter ark, i *Industrins avtryck. Perspektiv på ett forskningsfält* (red. Avango, D. & Lundström, B.) Stockholm 2003

3. Industriminnen – kulturarv att använda, bevara och att forska om

Det traditionella industrisamhället finns inte längre. Sedan 1960-talet, då industrisysselsättningen nådde sin höjdpunkt, har en lång rad fabriker lagts ned. Industriorter som tidigare blomstrade har avfolkats. De stängda, tömda och nedslitna fabrikslokalerna har ställt politiker, företagare och arkitekter inför stor utmaningar: Vad ska vi ha de gamla byggnaderna till i dag?

”Är det ekonomiskt, politiskt och socialt försvarbart och realistiskt att föreslå en upprustning och återbruk?”; ”Finns här kanske ett kulturarv värt att bevara, vårda och visa – och som kan ligga till grund för en förnyelse?”⁷ Det är frågor som idag ställs av forskare, museer och andra som arbetar med vårt kulturarv.

Synen på gamla fabriksmiljöer som något värt att bevara, eller forska om, har varierat genom tiderna. Och uppfattningarna om hur detta borde ske har skiftat.

Fram till 1960-talet

Arbetets historia har länge varit en viktig fråga för de kulturhistoriska museerna. Nordiska museet i Stockholm ägnade sig redan i början av 1900-talet åt omfattande undersökningar av bergsmanskulturen. Stångjärnshammare och järnbruk dokumenterades. Att just bergs- och järnhanteringen uppmärksammades var inte så konstigt. Museets uppgift var att rädda minnet av det som höll på att försvinna eller just försvunnit. Under 1800-talets andra hälft var det många små

bruk som lades ned i konkurrensen med det stora.⁸

Inför bokverket *Den svenska arbetarklassens historia* utförde Nordiska museet på 1930-talet undersökningar om arbetarnas bostäder och livsvillkor.

1945 började Nordiska museet i samarbete med olika fackförbund att utlysa memoartävlingar inom olika yrken, något som resulterade i museets ”yrkes-” eller ”arbetarminnen”. Här finns bland annat information om arbete i skogen, vid sågverken och i timmerflottningen. Insamlingen resulterade bland annat i en rad böcker under samlingsrubriken *Svenskt liv och arbete*, med start 1947.

Hembygdsföreningarnas betydelse för bevarandet och dokumentationen av industriarvet inskränkte sig främst till de riktigt gamla objekten som Bergslagens hyttor och gruvmiljöer. Deras intresse var annars framför allt riktat mot det agrara och förindustriella, inte 1800-talets industriarv.

1970-talet

1970-talets lågkonjunktur slog hårt mot de gruvor, stålverk, pappersbruk och skeppsvarv som trots allt överlevt så långt. Intresset för att bevara byggnaderna som kulturhistoriskt värdefulla miljöer ökade, även om det ännu var begränsat. Perspektivet var snävt över vad som ansågs värt att bevara av de fysiska lämningarna. Byggnader med arkitekturhistoriskt värde, vacker patina och hög ålder, som till exempel gamla masugnar och bryggerier ansågs kvala in. Men fältet vidgades snart till att också gälla byggnader runt omkring som arbetarbostäder, stationsmiljöer, kraftverk och så vidare.

⁷ Isacson 2003, s 34; Fritz, Gullers & Hammarén 2002, s 1

⁸ *Från bergslag till bondebygd* 2004-05, s 12

Samtidigt arbetade Nordiska museets fältetnologer med undersökningar av lokalsamhällen och industrimiljöer. Så småningom skulle intresset för själva byggnaderna alltmer komma att förenas med intresset för livet som levdes där.

Forskningen har alltid påverkats av det politiska klimatet. Valet av forskningsämnen och sättet på vilket forskningen bedrivs och i vilka sammanhang styrs av tidens samhällsideal. Detta är ofta tydligare i backspegeln. 1970-talets forskning var fokuserad på det socialhistoriska med arbetets och arbetarklassens historia i centrum. Perspektivet var ofta snävt manligt. Samtidigt föddes en rörelse på gräsrotsnivå med hjärtat till vänster som uppkallats efter Sven Lindqvists bok *Gräv där du står*. Den uppmuntrade människor att gräva i sin egen historia i det som låg dem närmast.

En viktig milstolpe för forskningen kring industrisamhällets kulturarv var bildandet av Samdok, 1977. Förkortningen Samdok står för de svenska museernas samarbetsorganisation för samtidsdokumentation. Betoningen låg då vid produktion snarare än konsumtion. Inriktningen på arbetslivet var tydlig. Sedan dess har fokus inom Samdok förskjutits mot hem, konsumtion och fritid.

1980-talet

1980-talet innebar i stort en tillbakagång för intresset. ”Samhällsekonomin var överhettad och framtiden låg i fastigheter och aktier, inte i industriell produktion och än mindre i ett bevarande av gamla industribyggnader, maskiner och muntliga berättelser.”⁹

Vid institutionerna var det andra frågor som stod i centrum. Vare sig inom forskning, dokumentation eller insatser för

bevarandet av det industrihistoriska kulturarvet hände särskilt mycket, bortsett från TIMSA, Teknik- och Industrihistoriska Museers Samarbetsråds, verksamhet.¹⁰

I debatten om vad som bör bevaras talar man ofta om industrimiljön som en del av ortens identitet, självkänsla. På lokal nivå och med ideella krafter fortsatte arbetet med att bevara minnet av industrisamhället inom hembygdsrörelsen och genom en lång rad arbetslivsmuseer. Arbetet i studiecirkel och hembygdsföreningar har inte varit konjunkturkänsligt utan har fortsatt att lägga nya pusselbitar till berättelsen om vårt industriella kulturarv.

Av Sveriges mer än 1300 arbetslivsmuseer sysslar många med 1800- och 1900-talets industriella kulturarv. Hyttor, kvarnar, flottningsstationer, järnvägs miljöer och liknande har rustats och drivs genom lokala hembygdsföreningars försorg. Med ideella krafter och stöd från läns museet i Örebro skapades till exempel svenska skoindustrimuseet i Kumla och sedan 1986 sköter Nora bergslags veteranjärnväg drift och underhåll av både lok, vagnar, räls och byggnader. Frövi maskin- och bruksbanemuseum, och Skansen museets bruksarbetarbostad i Fagersta är andra exempel.

Stora och viktiga insatser har också gjorts, och görs, av företagen själva med företagshistoriska museer som de vid Bahco i Enköping och bruksmuseet i Ramnäs.

1980-talets avindustrialisering innebar att fabriker och arbetarstadsdelar som tidigare gav industristadens dess identitet började försvinna från stadskärnorna. Ute i kommunerna började man nu inventera och göra kulturhistoriska värderingar av bevarandevärda byggnader med förslag på

⁹Fritz, Gullers & Hammarén 2002, s 5

¹⁰Hesselgren 1994

hur dessa skulle kunna användas för nya uppgifter.

1990-talet

Med 1990-talets långkonjunktur och nedläggningar återkom ett nytt intresse för industriarvet som forskningsämne, och då på ett nytt sätt. Allt det arbete som sedan 1970-talet bedrivits i studiecirkel och hembygdsföreningar och som hade fortsatt under 1980-talet kom nu till pass.

Arbetets museum i Norrköping öppnades 1991. Året därpå bildades Industrihistoriskt forum, ett nätverk för samarbete mellan museer och andra kulturvårdande institutioner. Samma år tillsattes också en professor i industriminnesforskning vid Kungliga Tekniska Högskolan, KTH, i Stockholm.

Riksantikvarieämbetet (en nationell myndighet med ansvar för frågor om kulturarvet) fick 1993 regeringens uppdrag att ta fram ett handlingsprogram för dokumentation, bevarande, vård och långsiktig förvaltning av landets industriminnen. Man påbörjade en kartläggning av några av våra mest symbolladdade och bevarandevärda industriminnen och presenterade ett handlingsprogram 1996, "Vårt industrihistoriska arv". Forskning kring industrisamhällets kulturarv blev därmed ordentligt etablerad vid de stora kulturarvsinstitutionerna och lärosätena. Riksdag och regering ställde krav på kulturarvssektorn att samverka i en gemensam satsning på industrisamhällets historia.

Med 1990-talet kom också en ny syn på industrimiljöernas möjligheter, det industriella kulturarvet som en "resurs för upplevelseturism och entreprenörskap i regioner som förlorat arbetstillfällena i globaliseringens spår"¹¹. Ett exempel på

detta i dag är intresseföreningen Bergslaget, en förening "som verkar för ökad tillväxt i Bergslagen genom att arbeta för en utveckling av besöksnäringen med vårt industriarv som grund"¹². Ett annat exempel är föreningen Vallonbruk i Uppland, en ideell verksamhet som arbetar för att "bevara, beskriva, utveckla och marknadsföra de Uppländska vallonbruken. Genom arbetet får regionens attraktioner fler besökare vilket i sin tur genererar skatteintäkter till kommuner och landsting"¹³.

2000-talet

2000-talets forskning har präglats av nyansering och ifrågasättande av tidigare forskning. Den universitetsforskning som bedrivits kring de stora frågorna om det moderna samhällets framväxt har kunnat belysas på ett nytt sätt. Feminister har till exempel visat hur 1970-talets bild av den fackligt engagerade arbetande människan präglats av ett traditionellt manligt synsätt.

En tendens har varit att kombinera fältundersökning, och byggnadsinventeringar med mer övergripande studier av drivkrafterna bakom industriell tillväxt. Detta har man också gjort i ett internationellt perspektiv eftersom utvecklingen varit så likartad i olika länder.

En annan tendens har varit att mer integrerat knyta det så kallade materiella kulturarvet, det vill säga byggnader och landskap, till det immateriella kulturarvet, det vill säga människors berättelser om livet som levdes där. Industrihistorien studeras nu på 2000-talet som "en epok där industrins framväxt har varit tongivande både i utformande av den fysiska miljön och i människors liv och tänkande."¹⁴

¹² <http://www.bergslaget.se/>, 24/2, 2011

¹³ <http://www.vallonbruken.nu/>, 24/2, 2011

¹⁴ *Från Bergslag till bondebygd* 2004-05, s 13

¹¹ Fritz, Gullers & Hammarén 2002, s 6

Under 2000-talets första år har viktiga initiativ tagits, bland annat vid universiteten i Linköping, Uppsala och Göteborgs samt vid Mälardalens högskola och Mitthögskolan. Forskning om industrisamhällets kulturarv bedrivs idag till exempel vid Enheten för industriminnesforskning vid Kungliga Tekniska Högskolan och vid Linköpings universitet, Tema Q, där man arbetar med industrisamhällets kulturarv på ett tvärvetenskapligt sätt. Mitthögskolan har ett program för forskning kring mellersta Norrlands industrihistoria. Vid Högskolan Dalarna finns planer på en professur i anslutning till Falu gruva och världsarvmiljön som finns där. Och vid Arbetets museum bedrivs forskning enligt ett forskningsprogram som fokuserar bland annat på "samtida arbete och vardagsliv men med ett historiskt djup".¹⁵

Om 1960-talet var den tid då städernas stadskärnor revs för ny bebyggelse, så blev 2000-talet en tid då många tömda fabriksbyggnader i städernas utkanter fick stryka på foten. Byggnader som sedan länge fått stå och förfalla revs för att skapa plats för sjönära boende som i Hammarbyhamnen i Stockholm, hamnområdet i Västerås och Bolindersområdet i Kallhäll. Och om fabriksbyggnader sparades var det mest som fasader bakom vilka helt nya funktioner tog plats, med shoppingcentrum, kultur och utbildning. I allmänhet har det dock skett med ett ökat intresse för de antikvariska värdena. Atlas Copco-området i Nacka i Stockholm är ett exempel på det.

Exploateringen av fabriker och fabriksområden för nya ändamål har fortsatt. Därtill har också ett nytt intresse för så kallad "urban exploring" fått många att se nya upplevelsevärden i de ännu bevarade eller till hälften förfallna

miljöerna. För dem står det spektakulära i centrum, där själva förfallet i sig, det övergivna, till synes bortglömda och undangömda, är det som uppskattas.

Autenticiteten, det ursprungliga, har blivit ett nyckelord. I kulturarvsdebatten har man vridit och vänt på autenticitetsbegreppet och analyserat dess innebörd och betydelse för såväl utnämningar av världsarv som lanseringar av besöksmål. Även om ordet ofta missförstås har det ändå aktualiserat värden som har med något gammalt och bevarandevärt att göra. Vid omgestaltningen av gamla fabriksområden till nya funktioner är ambitionen ofta att miljön också i framtiden ska förmedla en känsla av autenticitet, något som påminner om det industrisamhälle som en gång var. Man gör det med intresse både för bevarade objekt, som fabrikskorstenar och lyftkranar, och berättelser där människor ur det förflutna kommer till tals.

Litteraturförteckning

Bebyggelshistorisk tidskrift 1998/36:
Tema: "Industriminnesvård i Norden"

Fritz, M., Gullers, P. & Hammarén, M.,
Det industriella Sverige, kunskapsarvet 1897-2002, 2002

Från bergslag till bondebygd, 2004-05
Tema: "Från masugnar till mobiltelefoner, industrihistoria i Örebro län"

Hesselgren, Eva, Teknik- och
Industrihistoriska samlingar vid svenska
museer – en inventering. *Tekniska museets
rapportserie TMR 3:1994*

Houltz, Anders, *Industrisamhällets
kulturarv. En översikt över de
kulturhistoriska museernas
industriundersökningar*, Nordiska museet,
1998

¹⁵<http://www.arbetetsmuseum.se/Default.aspx?m=10036&sm=10033&ssm=10035&c=4353&l=1>, 30/1, 2011

Isacson, Maths, Industrisamhällets faser
och industriminnesforskningens uppgifter,
i *Industrins avtryck, Perspektiv på ett
forskningsfält*, (red. Avango, D. &
Lundström, B.), Stockholm 2003

Kulturmiljövård 1996/6: Tema:
”Industriminnesvård i Norden”

4. Kommuner – byggnader, miljöer, arkiv, bibliotek och lokala museer

Ett första steg i sökandet efter information om industrihistorien runt Mälaren är att titta på kommunernas hemsidor.

Detta kapitel hjälper dig att förstå vilken information om industrier och industrihistoriska miljöer som du kan hitta på kommunernas hemsidor och i kommunernas arkiv och bibliotek.

Under varje kommun finner du en sammanställning över vilka industrihistoriska miljöer som finns eller har funnits i kommunerna. Sammanställningen är inte heltäckande men den ger en uppfattning om vilken sorts industriverksamhet som har dominerat i kommunen. Industrierna är sorterade under olika rubriker som till exempel: tegelbruk, livsmedelsindustri och verkstadsindustri.

Några av miljöerna presenteras mer utförligt som inspiration till besök och vidare forskning. Om uppgifterna är få om en viss industri eller nedläggningsåret saknas – låt det bli en utmaning att själv ta reda på mer. Kanske hittar du själv några spännande industrihistoriska miljöer när du börjar leta i ditt eget område eller i arkiven.

Var hos kommunerna och på kommunernas hemsidor kan man hitta information om industrihistoria?

På kommunerna kan du hitta information om industrihistoria i bibliotek, där det ibland finns en avdelning för lokalhistoria och i kommunarkivet/stadsarkivet. Du kan ibland också hitta historisk information i kommunernas översiktsplaner under rubrikerna kulturmiljöer och riksintressen. Översiktsplanen hittar du för det mesta på kommunens hemsida oftast under fliken

”Bo och bygga” eller sök på ordet ”översiktsplan” i sökrutan på kommunens hemsida. Även i kommunernas detaljplaner kan det finnas information om kulturhistoriska värden. Dessa hittar du också i de allra flesta fall på kommunens hemsida. Dessutom har många kommuner kulturmiljövårdsprogram som ibland kallas kulturminnesvårdsprogram. Bara några få kommuner har än så länge lagt ut kulturmiljövårdsprogrammet på hemsidan. Kontakta kommunens bibliotek om du vill läsa kulturmiljövårdsprogrammet.

Översiktsplan

En översiktsplan är en plan som visar hur kommunen vill att mark- och vattenområden ska användas och hur bebyggelsen kan utvecklas inom kommunen. Alla kommuner ska enligt regler i plan- och bygglagen ha en aktuell översiktsplan. I översiktsplanen finns avsnitt som handlar om hur kommunen ska ta tillvara kulturhistoriska miljöer och hur kommunen avser att tillgodose kulturhistoriska miljöer av riksintresse som finns inom kommunen.

Detaljplan

Detaljplaner reglerar markens användning och bebyggelsens utformning och ändamål mer i detalj. Detaljplanen görs alltid för mindre områden inom kommunen. Storleken och omfattningen på detaljplanen varierar, allt ifrån flera kvarter till en enda fastighet. I mer glesbebyggda områden kan kommunen istället utarbeta områdesbestämmelser. I detaljplanen kan det finnas information om vilka miljöer/byggnader/industrier som kommunerna anser vara kulturhistoriskt intressanta.

Kulturmiljövårdsprogram/ Kulturminnesvårdsprogram

Kulturmiljövård hör till de samhällsintressen som kommunen är skyldig att ta hänsyn till i sin samhällsplanering och vid bygglovshantering. Syftet är att värna de historiska värdena i miljön allt ifrån förhistoriska miljöer till efterkrigstidens bostads- och industriområden.

Många kommuner har med hjälp av läns museerna tagit fram kulturmiljövårdsprogram, det vill säga ett dokument som redovisar vilka miljöer i kommunen som på olika sätt har ett värde för kulturmiljövården. En del miljöer är intressanta ur ett lokalt perspektiv, andra ur ett nationellt perspektiv. De sistnämnda miljöerna pekas ut av staten och kallas riksintressen med länsstyrelsen som tillsyningsmyndighet.¹⁶

I kulturmiljövårdsprogrammen kan det finnas värdefull information om vilka industrihistoriska miljöer som finns i kommunen och om industriernas historia. I Nacka kommun i Stockholm till exempel finns kulturmiljöprogrammet, på kommunens hemsida under fliken ”Bo och bygga” och därefter under fliken ”översiktsplanering”. Genom kulturmiljövårdsprogrammet visar kommunen vilka historiska miljöer som man anser viktiga att bevara och varför de är viktiga att bevara.

Kommunerna q/Q-märker

Byggnader och bebyggelsemiljöer kan skyddas genom tre lagar: Miljöbalken, Lagen om kulturminnen och Plan- och bygglagen. Den sistnämnda lagen tillämpas av kommunerna. I detaljplaner och i områdesbestämmelserna kan kommunen ange hur kulturhistoriskt värdefulla hus ska

skyddas genom att märka dem med ”lilla” q eller ”stora” Q. Beteckningen q gäller byggnader i en kulturhistoriskt värdefull miljö. Beteckningen Q innebär att marken endast får användas för befintlig kulturhistorisk bebyggelse.¹⁷

Begreppet ”k-märkt” kommer från en bestämmelse som fanns i en tidigare bygglagstiftning. Idag används inte den beteckningen men begreppet ”k-märkt” lever kvar i folkmun om hus som är kulturhistoriskt intressanta.

Kommunantikvarie

En del kommuner har kommunantikvarie som arbetar med kulturmiljövårdsfrågor. Du kan vända dig till kommunantikvarien för att få hjälp med information om industrihistoriska miljöer och om byggnader som du är intresserad av. Det kan också finnas någon på kommunens planavdelning eller kultur- och fritidsförvaltningen som kan svara på frågor om kommunens industriella kulturarv.

Bibliotek

I varje kommun finns ett eller flera bibliotek. En del bibliotek har lokalhistoriska rum med böcker och annat material som handlar om historien i kommunen. På biblioteket i Karlskoga finns till exempel Karlskogorummet där det bland annat finns tidskrifter, böcker och uppsatser med lokalhistorisk anknytning.

Kommunarkiv/stadsarkiv

Många kommuner har ett kommunarkiv eller ett stadsarkiv som är öppet för

¹⁶http://www.nacka.se/web/bo_bygga/planering/oversiktlig/kulturmiljo/Sidor/default.aspx, 11/10, 2010

¹⁷<http://www.sorlandsmuseum.se/Sorlandsmuseum/Byggnadsvard/K-markt/> 27/2, 2010

allmänheten. Här kan man hitta information om kommunens historia i form av olika handlingar och dokument.

I många kommuner och regioner finns det speciella föreningsarkiv, folkrörelsearkiv eller företagsarkiv som tar emot enskilt arkivmaterial. Dessa arkiv finns inte i Stockholms län. Därför har många kommunarkiv i Stockholms län handlingar från företag, föreningar och enskilda personer som har varit verksamma i länet, som till exempel i Norrtälje kommuns stadsarkiv.

En del kommunarkiv/stadsarkiv har också ett lokalthistoriskt bildarkiv med fotografier från olika tidsperioder. En del kommuner har lagt ut fotosamlingen på nätet, så att du via din egen dator kan söka direkt i bildarkivet, som till exempel i Oxelösunds kommun.

Du kan vända sig till kommunens kommunarkivarie för att få hjälp med att hitta i arkivet. Kontakta kommunarkivarien för information om öppettider.

Övriga sidor på kommunernas hemsidor där du kan hitta information om kommunens industrihistoria

På kommunernas hemsidor under fliken ”Kultur och fritid”/”Uppleva & göra” kan du också hitta information om intressanta kulturhistoriska miljöer i kommunen samt information om museer. I Tierps kommun kan du till exempel under fliken ”Sevärdheter” hitta mycket information om olika bruksmiljöer i kommunen.

Stockholms län

Kommuner i Stockholms län

Botkyrka, Danderyd, Ekerö, Haninge, Huddinge, Järfälla, Lidingö, Nacka, Norrtälje, Nykvarn, Nynäshamn, Salem, Sigtuna, Sollentuna, Solna, Stockholm, Sundbyberg, Södertälje, Tyresö, Täby, Upplands-Bro, Upplands-Väsby, Vallentuna, Vaxholm, Värmdö och Österåker.

Botkyrka kommun

Jordbruket har präglat större delen av kommunen. Kvarnar, tegelbruk och sågar har funnits men de flesta har försvunnit. Tumba valkeri, och senare pappersbruk, grundades 1755 för att förse Sveriges Riksbank med sedelpapper. Bruket hör till de tidigaste verksamheterna i industriell skala i kommunen.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Botkyrka kommun? Några exempel.

Pappersbruk/pappersindustri

- Tumba pappersbruk, för tillverkning av sedlar och värdepapper, anlagt 1755. Kring bruket finns ett brukssamhälle med byggnader från olika tider.

Metallindustri

- AB Separator (senare Alfa-Laval AB). Ett gjuteri anlagt kring 1900, nedlagt 1975.

Vattenreningsverk

- Norsborgs vattenverk anlagt kring sekelskiftet 1900, med arbetarbostäder uppförda mellan åren 1900 och 1940.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

På kommunens hemsida under fliken ”Bibliotek & kultur” finns information om kommunens historia.

Översiktsplan – kontakta kommunen för information om översiktsplanen.

Detaljplaner – kontakta kommunen för information om detaljplaner.

Kulturmiljövårdsprogram – Kulturmiljöinventering: del I och II av kulturmiljövårdsprogram av Gunnel Mörkfors och Inga Ullén, 1988.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Tumba bruk, ”bebyggelseutvecklingen på Tumba bruk har resulterat i att en unik kulturmiljö växt fram. Den är i princip oförändrad sedan 1950-talet och berättar historien om Tumba bruk under nästan 250 år”¹⁸.

Riksintresseområden

Tumba pappersbruk, en ”homogen miljö av brukskaraktär.”¹⁹

Litteratur

Mörkfors, Gunnel, Ullén, Inga. *Kulturmiljöinventering: del I och II av kulturmiljövårdsprogram, 1988.*

¹⁸http://www.bebyggelseregistret.raa.se/cocoon/bbr/anlaggning_formatted_property.html?propertyId=21000004797814&baseObjectId=21000000539447&baseObjectType=historik&rubrik=Anl%E4ggningshistorik&menu1=Anl%E4ggning&menu2=Historik 15/3, 2011

¹⁹<http://www.kulturarvstockholm.se/sok/riksintressen/visa-riks/01270115/> Källa RAÄ 97, 2011-01-13

Kontaktuppgifter

Botkyrka kommun

www.botkyrka.se

Munkhättevägen 45, Tumba

08-530 610 00 växel

Kommunarkiv

Munkhättevägen 45

08-530 614 40

Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Tumba bibliotek, Tumba torg 105,

08-530 629 31

Tullinge bibliotek, Tullinge centrum,

08-530 629 20

Vårsta bibliotek, Ringvägen 2, Grödinge,

08-530 625 60

Hallunda bibliotek, Borgvägen 1,

Norsborg, Folkets hus 08-530 625 90

Fittja bibliotek, Fittja centrum,

08-530 629 75

Alby bibliotek, Albyvägen 6 c, Alby

centrum, 08-530 629 80

Museer och hembygd fööreningar

Tumba bruksmuseum

www.tumbabruksmuseum.se

Sven Palmes väg 2, Tumba,

08-5195 53 46

Museet handlar om sedel- och papperstillverkning, men även om livet vid bruket.

Danderyds kommun

Kommunen präglas av bostadshus. Någon tillverkningsindustri har inte etablerats här.

Vilka industrimiljöer finns eller har funnits i Danderyds kommun?

Övrig industri

- Mörby verkstadsområde med vagnhallar och verkstäder, från början av 1900-talet.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturminnesvårdsprogram –

kommunen har tagit fram en kulturmiljöhandbok som går att beställas på stadsbyggnadskontoret.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Kontaktuppgifter

Danderyds kommun

www.danderyd.se

Djursholms slott, Banérvägen 6

08-568 910 00 växel

Kommunarkiv

Kommunarkivet finns i Danderydskällan
Noragårdsväg 27
08-568 910 00 växel
Kontakta Danderydskällan för öppettider.

Här finns handlingar från 1700-talet till idag. I kommunens ritningsarkiv finns bygglovsritningar för nästa alla byggnader i kommunen.

Övriga arkiv

Danderyds föreningsarkiv, finns i
Djursholms vattentorn.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Danderyds bibliotek (huvudbibliotek),
Mörby Centrum, plan 5, 08-568 911 87,
08-568 911 90

Djursholms bibliotek, Vendevägen 7,
Djursholms centrum, 08-568 911 93

Stocksunds bibliotek,
Stockholmsvägen 45, Stocksunds torg,
08-568 911 97

Träffpunkten Enebybergs bibliotek,
Eneby torg, 08-568 911 96

Ekerö kommun

Den industriella utvecklingen på Mäläröarna har styrts av Stockholms tillväxt. Från Ekerö har byggnadsmaterial hämtats till Stockholms stad. Från 1850-talet och framåt fanns här flera tegelbruk. 1883 levererade tegelbruken i kommunen 60 miljoner tegel till Stockholm.²⁰ De enda resterna av ett tegelbruk som finns kvar idag är de på Kungshatt, vid Lovön. På

²⁰http://www2.ablm.se/industri/industri1b.cfm?in_knnr=0125&in_knnr=0125, 6/1, 2011

1870-talet började verksamheten vid Stenhamra stenbrott som fram till 1919 var Stockholms stads största leverantör av gatsten.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Ekerö kommun? Några exempel.

Cement-, betong- och kalkindustri

- Sand, grus och betong har sedan början av 1900-talet till 1970-talet hämtats från Ekerö.

Stenbrott

- Stenhamra, för tillverkning av gatsten, anlagt 1884, nedlagt 1937. Verkstäderna är borta men dagbrottet liksom arbetarbostäder med flera byggnader minner om verksamheten

Vattenverk

- Lovö vattenverk, anlagt 1933, med personalbostäder.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

På kommunens hemsida finns information om kulturarv och kulturmiljöer. Under fliken "Kulturmiljöer" finns "Kulturhistorisk värdebeskrivning för stenhuggarsamhället i Stenhamra 2008"²¹. Här finns också information om Ekerös historia samt litteraturtips.

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

²¹http://www.ekero.se/upload/Kultur_bibl_fritid/Tätortbandet/Kulturhistorisk%20värdebeskrivning%20för%20stehuggarsamhället%20i%20Stenhamra%202008.pdf, 8/11, 2010

Kulturmiljövårdsprogram – Kulturmiljöprogram – Mälaröarna, kulturhistoriska miljöer, 1988 av Peter Bratt.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintresseområden

Stenhamra, ”Lämningar av det nära nog komplett och i ursprungligt skick bevarade stenhuggarsamhället och den verksamhet som pågick under perioden 1884 till 1937.”²²

Kontaktuppgifter

Ekerö kommun

www.ekero.se

Tappströmsvägen 2, Ekerö
08-560 391 00 växel

Kommunarkiv

Tappströmsvägen 2
08-560 391 00 växel
Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I kommunarkivet finns handlingar från 1860-talet och framåt.

Bibliotek

Biblioteket Ekerö Centrum,
Mälarö Torg 7 B, Kulturhuset, Ekerö
Centrum, 08- 560 393 00,

²²<http://www.kulturarvstockholm.se/sok/riksintressen/visa-riks/01250128/>, ur RAÄ 97, 13/1, 2011

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Haninge kommun

Industrihistorien i Haninge är framför allt förknippad med gruvorna på Utö och järnvägsförbindelsen Nynäshamn-Stockholm.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Haninge kommun? Några exempel.

Gruvmiljö

Utö gruvor, brytning i större skala sedan 1600-talet. Gruvan lades ner 1879.

Industriområden

Ett större industriområde etablerades i Jordbro 1969.

Livsmedelsindustri

Coca-Cola, för tillverkning av läsk.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

På kommunens hemsida, under fliken ”Kultur/kulturhus” därefter fliken ”museer och hembygd” finns länkar till kulturhistoriska miljöer och kulturmiljöer (ett samarbete mellan Haninge kommun och Stockholms läns museum).²³

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – Förslag till kulturmiljöprogram för Haninge, skärgården 1983; Förslag till kulturmiljöprogram för Haninge kommun,

²³<http://www.haninge.se/sv/Kulturkulturhuset/Museer-och-hembygdsgardar/>, 11/11, 2010

fastlandet, av Peter Bratt och Rolf Källman, 1980.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintresseområden

Utö med ”Lämningar efter järnmalmsbrytningen med gruvhål, varphögar och andra anläggningar samt de obebyggda skogsområdena som gav bränsle till brytningen enligt den äldre tillmakinstechniken. Bruksbebyggelse från 1700- och 1800-talen.”²⁴

Litteratur

Haninges historia, Hanveden 1988-1991

Kontaktuppgifter

Haninge kommun

www.haninge.se
Rudsjöterassen 2
08-606 70 00 växel

Kommunarkiv/Haningearkivet

Kommunhuset, Rudsjöterassen 2
08-606 70 00 växel
Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

På kommunarkivet finns dokument från Haninge kommun och de tidigare kommunerna Dalarö, Ornö, Utö, Muskö, Västerhaninge och Österhaninge. I kommunarkivet finns också enskilda arkiv med kommunal anknytning, bland annat föreningar, enskilda personer, bolag och

²⁴<http://www.kulturarvstockholm.se/sok/riksintressen/visa-riks/013601602/> (källa RAÄ 97), 13/1, 2011

organisationer. Även en del äldre bilder från Haninge finns i arkivet. De äldsta handlingarna är från 1840-talet. Äldre handlingar från Haningebygden finns också på Stadsarkivet i Stockholm. Mer information om arkivet finns på kommunens hemsida.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Haninge bibliotek (huvudbibliotek),
Haninge kulturhus, Poseidons torg 8,
08-606 85 93

På biblioteket finns en hembygdssamling med bland annat lokalhistorisk litteratur och bebyggelseinventeringar. Alla bibliotek i kommunen har en sådan samling.

Brandbergens bibliotek, Brandbergens centrum, 08-606 88 20

Jordbro bibliotek, Hurtigs torg 2,
08-606 72 51

Ornö bibliotek, Bygdegården,
08-501 563 48

Västerhaninge bibliotek, Centrumvägen 7,
08-606 73 50

Museer och hembygdsföreningar

Gruvmuseet på Utö, drivs av Utö hembygdsförening.
www.hembygd.se/stockholm/uto
Gruvmuseet är beläget mitt emot Utö Vårdshus.

Huddinge kommun

Huddinge kommun har långt fram i tiden präglats av de agrara näringarna. Kommunen har inte varit någon

industriförort, utan en bostadsförort. Indirekt kan kommunens tillväxt däremot ses som en följd av industrialismens verkningar, eftersom området kom att befolkas av människor som bland annat arbetade i Stockholms fabriker.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Huddinge kommun? Några exempel.

Kraftverk

- Ågesta kärnkraftverk, en tungvattenanläggning, uppförd 1964, stängd tio år senare. Det första kommersiella kärnkraftverket i landet.

Livsmedelsindustri

- Vårby bryggeri, anlagt 1933, för tillverkning av mineralvatten, ca tio år senare uppköpt av Konsumtionsföreningen i Stockholm.
- Delicato Bakverk AB.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

På kommunens hemsida under fliken ”Kultur- och fritid”, under fliken ”Förr och nu” finns information om kulturmiljöer i Huddinge kommun.

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – Huddinge kulturmiljöinventering, utförd av Stockholms läns museum och Huddinge kommun 1986 (reviderad 2004)

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Litteratur

Huddinge historia, red. kommittén för Huddinge historia, Huddinge kommun, 1981.

Kontaktuppgifter

Huddinge kommun

www.huddinge.se
Kommunalvägen 28, Huddinge centrum
08-535 300 00 växel

Kommunarkiv

Kommunalvägen 28,
08-535 301 92
Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I arkivet finns handlingar från samtliga kommunala verksamheter och en del föreningsmaterial. De äldsta handlingarna är från 1860-talet. I arkivet finns fotograf Ragnar Larssons bilder (ca 650 st) samt bilder insamlade på 1980-talet från privatpersoner och institutioner (ca 800 st).

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Huddinge bibliotek (huvudbibliotek),
Kommunalvägen 28 A, Huddinge centrum,
08-535 305 03

Flemingsbergs bibliotek,
Röntgenvägen 17, Flemingsbergs centrum,
08-535 337 22

Segeltorps bibliotek, Häradsvägen 252, i anslutning till Segeltorps skolan, 08-535 330 60

Skogås bibliotek, Skogåstorget 7-9, Skogås centrum, 08-535 348 83

Trångsunds bibliotek, Trångsunds torg 5, Trångsunds centrum, 08-535 354 38.

Vårby bibliotek, Vårbyhuset, Vårby allé 26-30, 08-535 357 76

Museer och hembygd föreningar

Litografiska museet, Grudes ateljé och stentryckeri. www.grudemuseum.se
Sundby gård, Huddinge
08-746 90 91

Museet är ett levande arbetslivsmuseum som drivs av Litografföreningens arkiv.

Järfälla kommun

Den dominerande industrin i Järfälla under 1900-talet har varit Bolinders, som flyttade ut från Kungsholmen, där industritomten hade blivit för trång. Något som liknade ett brukssamhälle växte snart upp kring Bolinders.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Järfälla kommun? Några exempel.

Industriområden

- Veddesta industriområde anlades under 1950-talet.

Kraftverk

- Transformatorstation i Ormbäcka, uppförd 1919, av Älvkarleby kraftverk för elektriska distributionsföreningen.

Mekanisk verkstad

- Bolinders, viktigaste industrin i Järfälla under 1900-talet. Många bostadshus i Kallhäll byggdes av Bolinders och runt

fabriken växte ett samhälle upp. Delar av fabriksområdet finns kvar.

- Rhodins Mekaniska Verkstad, anlagd under 1930- och 1940-talen. Idag Gottröra Industri AB. Verkstadsarkivet finns kvar vid företaget.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

På kommunens hemsida under fliken ”Kultur & fritid” och därefter under fliken ”Kultur” finns information om kulturmiljövård och kulturmiljöer i Järfälla kommun.²⁵

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kulturmiljöplan för Järfälla kommun, 1999. Planen bygger på inventeringen *Järfälla, kulturhistoriska miljöer* framtagen av Stockholms läns museum och Järfälla kommun 1991.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

I kommunens kulturmiljöprogram anses ett antal av Bolinders byggnader vara ”goda exempel på tidens stilideal för industribyggnader”. Bolinders framhålls som ett tydligt exempel på ”utflyttningen av industrier i Stockholms innerstad till ytterstadsområdena” och har ett symboliskt och identitetsskapande värde som det företag som ”präglat samhället Kallhäll under en stor del av 1900-talet”²⁶.

²⁵<http://www.jarfalla.se/templates/page.aspx?id=14483>, 11/11, 2010

²⁶ Det industriella kulturarvet i Stockholms län, Program för brukande och bevarande, Rapport 2006:19, s 75

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Litteratur

Kulturmiljöplan för Järfälla, 1999

Källman, Rolf & Nygren, Ann-Sofie,
Järfälla, a kulturhistoriska miljöer, 1991

Fizir-Chrapkowski, Beatrice, *Hus och miljöer i Järfälla – en byggnadshistorisk inventering, 1978*

Kontaktuppgifter

Järfälla kommun

www.jarfalla.se

Kommunalhuset, Vasaplatsen 11,
Besöksadress: Riddarplatsen 5
08-580 285 00 växel

Kommunarkiv

Kommunalhuset, Vasaplatsen 11,
Jakobsbergs centrum
08-580 285 81 växel
Kontakta kommunarkivarien för
öppettider.

I kommunarkivet finns handlingar som rör kommunens egen verksamhet men även arkiv från lokala föreningar och organisationer. De äldsta handlingarna är protokoll från 1860-talet.

Kommunens bildarkiv:
Tornérplatsen 18
08-580 285 86

Övriga arkiv

Gottröra industrier AB:s verksamhetsarkiv.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Jakobsbergs bibliotek (huvudbibliotek),
Väpnarstråket, Jakobsbergs centrum,
08-580 291 59

Barbarky bibliotek, Jaktplan 2, Barkarby
centrum, 08-580 299 14

Kallhälls bibliotek, Gjutarplan 2, Kallhälls
centrum, 08-580 296 66

Viksjo bibliotek, Viksjöplan 6,
08-580 297 30.

Museer och hembygdsföreningar

Bolindermuseet (Folkets Hus, Kallhäll)
www.folketshuskallhall.se/bolindermuseet.htm
Gjutarplan 2, Kallhäll
08-583 504 00
Här visas Bolinders mer än hundraåriga historia.

Lidingö kommun

Lidingö har precis som Nacka en blandad bebyggelse där industrins historia också har en plats. Främst är det AGA:s fabrik som förknippas med kommunen. Fabriker på Lidingö har också legat vid Gåshaga och utmed de södra stränderna, längs Stockholms hamninlopp. Vid Gåshaga har nu marken exploaterats för bostadsbebyggelse. AGA-området domineras fortfarande av industribyggnader men planer finns för omvandlingen till bostadsområde.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Lidingö kommun? Några exempel.

Kvarnar och sågar

- Sedan 1813 fanns en kvarn för malning av pigment för färgtillverkning vid

Mölna. Några bostäder och kvarndammen finns kvar.

- Käppala ångsåg, anlagd 1869, nedlagd 1899.

Metallindustri

- AGA, anlagt 1904, den största industrin på Lidingö, Portvaktshuset, ackumulatorverkstaden, och syrgasstationen finns bevarade. Bostadshus uppfördes i anslutning till företaget.

Sko- och konfektionsindustri

- Lars Fresks klädfabrik vid Elfsvik, nedlagd efter brand 1823. Den första ångmaskinen i Sverige för industriellt bruk användes här.

Varv

- Hästholmsvarvet vid Gåshaga, anlagt 1916.
- Boghammarsvarvet
- Lidingövarvet, Sticklinge

Övrig industri

- Svenska Aeros, för tillverkning av spaningsplan för marinen, anlagt på varvsområde vid Skärsåtra och i bruk mellan åren 1921-32.
- Vaxljusfabrik vis Hustegaholm, hitflyttad från Stockholm 1832, nedlagd.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Översiktsplan – kommunen arbetar nu fram en ny översiktsplan, klar 2011.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kulturmiljöprogrammet *Lidingös kulturhistoriska miljöer*, 1990

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintresseområden

Norra Boo – Vaxholm – Oxdjupet – Lindalssundet: ”Bebyggelse som visar hur områdena närmast Stockholm från 1500-talet tagits i anspråk för sociala inrättningar och industriella anläggningar och från tiden kring sekelskiftet 1900 exploaterats för stora villor för permanentboende.”²⁷

Kontaktuppgifter

Lidingö kommun

www.lidingo.se

Lidingö stadshus, Stockholmsvägen 50
08-731 30 00 växel

Stadsarkiv

Lidingö stadsarkiv
Lidingö stadshus, Stockholmsvägen 50,
08-731 31 45, 08-731 30 59
Kontakta stadsarkivet för öppettider.

I Lidingö stadsarkiv finns kommunala handlingar och enskilda arkiv.

Här finns företagsarkiv, föreningsarkiv och gårdsarkiv samt ett bildarkiv som omfattar ca 3 000 bilder. På kommunens hemsida finns en vägledning till stadsarkivet.

Kommunantikvarie

Kommunen har byggnadsantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

²⁷<http://www.kulturarvstockholm.se/sok/riksintressen/visa-riks/018601511/>, källa RAÄ 97, 13/1, 2011

Bibliotek

Lidingö stadsbibliotek, Stockholmsvägen
54 F, 08-731 37 70

Museer och hembygdsföreningar

Lidingö museum, Lidingö
hembygdsförening
www.lidingohembygd.se
Lejonvägen 26, Lidingö
08-765 75 67

På Lidingö museum kan man få information om Lidingös framväxt från jordbruksbygd till modernt samhälle, bland annat om industrihistorien.

Nacka kommun

Flera industrier flyttade ut från Stockholms innerstad till Nacka under senare delen av 1800-talet. Till Nacka förlades bland annat verkstäder och varv. Även kvarnar för tillverkning av mjölprodukter har dominerat i kommunens industrihistoria. Det finns inte längre någon större industriell verksamhet i kommunen. Många av de gamla industriområdena har byggts om eller är på väg att byggas om till bostads- eller shoppingområden.

Vilka industrier och industrihistoriska miljöer finns eller har funnits i Nacka kommun? Några exempel.

Keramik- & glastillverkning

- Björknäs glasbruk, för tillverkning av bruksglas. Anlagt på 1750-talet, nedlagt.

Kvarnar och sågar

- Det har funnits kvarnar i Nacka sedan slutet av 1500-talet, bland annat vid Nacka ström utmed Ältavägen.

Mekanisk verkstad

- Bergsunds Mekaniska Verkstad, flyttade till Finnboda 1873, nedlagt

1991. I Finnboda byggdes också bostäder för de anställda.

Metallindustri

- Atlas Diesel, senare Atlas Copco flyttade till Sickla 1898. I Sickla uppfördes också bostäder för de anställda.
- 1895 anlades AB de Lavals ångturbin, i Järla, nedlagd 1965.

Livsmedelsindustri

- KF (Kooperativa Förbundet) förvärvade mark på Kvarnholmen på 1920-talet. Här uppfördes kvarnar och silos för tillverkning av mjölprodukter. Här byggdes också bostäder för de anställda.
- KF:s kafferosteri, anlagt på 1960-talet i Gäddviken. I dag används rosteriet som ateljéer för Kungliga Operan och Kungliga Dramatiska teatern.
- Saltsjöqvarn, anlagd vid slutet av 1800-talet, nedlagd 1985.
- Tre kronor, anlagd vid slutet av 1800-talet, nedlagd i början av 1990-talet.

Massaindustri och pappersbruk

- I Tollare i Saltsjö-Boo anlades ett pappersbruk 1922, nedlagt 1964. Byggnaderna finns fortfarande kvar.

Varv

- Sedan 1910 har varvsverksamhet bedrivits i Kummelnäs i Saltsjö-Boo.
- Finnboda varv, se ovan Bergsunds Mekanisk Verkstad.

Övrig industri

- I Augustendal etablerades 1899 J V Svensson Avancemotorn.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

På kommunens hemsida under fliken "Kultur" finns information om Nacka genom tiderna. Här finns bland annat information om industrier i Nacka.

Översiktsplan – kommunen arbetar nu fram en ny översiktsplan, klar 2011.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – finns på kommunens hemsida.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

I kommunens kulturmiljöprogram lyfts de viktiga industrihistoriska miljöerna fram.

Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintresseområden

Nacka ström, ”tidigindustriell miljö baserad på vattenkraft i Nacka ström, vilken speglar förutsättningarna för den äldsta industriella verksamheten i Stockholmstrakten. Miljön visar på en mångsidig industriutveckling från Gustav Vasa till 1800-talet, som givit upphov till senare industrietableringar på andra platser.”²⁸

Norra Boo – Vaxholm – Oxdjupet – Lindalssundet med ”bebyggelse som visar hur områdena närmast Stockholm från 1500-talet tagits i anspråk för sociala inrättningar och industriella anläggningar och från tiden kring sekelskiftet 1900 exploaterats för stora villor för permanentboende. Lämningar efter tidiga industrianläggningar utanför Danvikstull och 1800-talets storskaliga industrier vid bl.a. Augustendal, Finnboda och Kvarnholmen med sammanhörande hamnanläggningar, bostäder och annan bebyggelse.”²⁹

²⁸ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_34.pdf s 15, 31/3, 2011

²⁹ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_34.pdf s 16, 31/3, 2011

Litteratur

Nackaboken – kommunens årsbok, innehåller många artiklar med anknytning till industrihistorien i Nacka kommun.

Kontaktuppgifter

Nacka kommun

www.nacka.se

Nacka stadshus, Granitvägen 15
08-718 80 00 växel

Kommunarkiv

Nacka stadshus, Granitvägen 15
08-718 92 38

Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

Nacka lokalhistoriska arkiv, finns i Diesilverkstaden, Sickla. Här finns information om Nacka historia och ett webbaserat bildarkiv. Det finns också ett lokalhistoriskt bildarkiv på kommunens hemsida.³⁰ 08-718 80 00 växel.

Kommunantikvarie

Kommunen har kommunantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

Bibliotek

Biblioteket Nacka Forum (huvudbibliotek),
Värmdövägen 189, 08-718 96 25

Biblioteket Fisksätra, Fisksätra torg 20,
08-718 84 37

Biblioteket Orminge, Ormingeplan 3,
Orminge centrum, 08-718 87 01

Biblioteket Saltsjöbaden, Saltsjöbadens
centrum, 08-718 84 30

³⁰ http://www.nacka.se/web/kultur/nackas_historia/Sidor/lokalhistoriskaarkiv.aspx, 11/11, 2010

Biblioteket Älta, Ältavägen 202,
08-718 88 80

Dieselveckstadens bibliotek, Marcusplatsen
17, invid Sickla köpkvarter, 08-718 79 45

Museer och hembygdsföreningar

Stockholms läns museum

www.stockholmslansmuseum.se

(För mer information se kapitel 5)

Norrtälje kommun

Norrtälje har ett brett spektrum av industriell verksamhet, bland annat gevärsfaktori, stenhuggeri, pappersbruk, järnbruk och varv. I samband med att Stockholm växte i slutet på 1800-talet ökade behovet av gatsten och fasadsten. Flera stenhuggerier anlades i kommunen, bland annat på Vätö (fortfarande i bruk) och Björkö-Arholma.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Norrtälje kommun? Några exempel.

Gruvmiljöer

- Herrängs gruvor, där man har brutit malm sedan 1500-talet.

Järnbruk

- Ortala bruk, anlagt på 1600-talet.
- Skebobruk, anlagt 1622, länge kommunens största bruk. I drift till 1920-talet.
- Rånäs bruk, drev vallonsmide från 1770-talet och under ca 100 år. 1940-1991 tillverkades här zinkvitt.
- Edsbro bruk, anlagt 1686.

Massaindustri och pappersbruk

- Hallstaviks pappersbruk, anlagt av Holmens bruk i Norrköping, 1912-13. Pappersbruket är fortfarande igång.

Mekanisk verkstad

- Pythagoras motorfabrik i Norrtälje, för tillverkning av tändkulemotorer, anlagd vid sekelskiftet 1900.

Stenhuggeri

- På Vätö, fortfarande i bruk.
- På Björkö-Arholma.

Vapentillverkning

- Ett gevärsfaktori anlades i Norrtälje under andra hälften av 1600-talet.

Varv

- Under andra hälften av 1800-talet och början av 1900-talet anlades flera varv i Roslagen.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Pythagoras motorfabrik – ”Byggnaderna ger sammantaget en god bild av en industriplanläggning från 1900-talets första årtionden. Vad som ger Pythagoras ett speciellt kulturhistoriskt värde är att den bevarade maskinparken tillsammans med övrig inredning och ett fullständigt företagsarkiv även ger en skildring av arbetsmiljön.”³¹

³¹http://www.bebyggelseregistret.raa.se/cocoon/bbr/anlagning_formatted_property.html?propertyId=21000004800298&baseObjectId=21000000539793&baseObjectType

Riksintresseområden

Edsbro, bruksmiljö, anlagd 1686 med dess ”lämningar av olika till verksamheten hörande byggnader och anläggningar som masugn, rostugn och blåsmaskinhus, vilka också vittnar om tekniska innovationer som provades under 1800-talets senare hälft. Hamnen med magasin.”³²

Hallstavik – bruks- och industrisamhälle med omfattande bostadsområde samt ”spår av järnvägen, vägsträckningar och bebyggelse från det äldre samhället, före etableringen av pappersbruket”³³

Herräng, gruv- och industrimiljö, med anor tillbaka till 1500-talet. Områdets ”gruvhål, byggnader, vägdragningar och andra lämningar som berättar om den äldre järnmalsbrytningen” hör dit liksom ”masugnen, maskincentralen och brikettverket från järnverksanläggningens första tid samt hamnanläggning och senare utbyggda delar av industrin.”³⁴

Skebo bruk, bruksmiljö anlagd 1622, med anor från 1400-talet. Med sitt läge ”vid Skeboån och sjön Närdingen, på samma gång kraftkälla och transportled”. Har det en välbevarad bebyggelse längs två bruksgator med ”produktionsdelar och bostäder för ägare och olika grupper bland de anställda, både inom närområdet och i brukets periferi.”³⁵

Kontaktuppgifter

Norrtälje kommun

www.norrtalje.se

Kommunhuset Ankaret, Estunavägen 14,
0176-71 000 växel

=historik&rubrik=Anl%E4ggningshistorik&menu1=Anl
%E4ggning&menu2=Historik15/3, 2011

³²<http://www.kulturarvstockholm.se/sok/riksintressen/visa-riks/01880191/> källa RAÄ 97, 13/1, 2011

³³<http://www.kulturarvstockholm.se/sok/riksintressen/visa-riks/01880196/> källa RAÄ 97, 13/2 2011

³⁴<http://www.kulturarvstockholm.se/sok/riksintressen/visa-riks/01880197/> källa RAÄ 97, 13/2, 2011

³⁵<http://www.kulturarvstockholm.se/sok/riksintressen/visa-riks/01880193/> källa RAÄ 97, 13/2, 2011

Stadsarkiv

Norrtälje stadsarkiv
Baldersgatan 12, 1 tr, Norrtälje
0176-71 000 växel
Kontakta stadsarkivet för öppettider.

I Norrtälje stadsarkiv finns kommunala handlingar och enskilda arkiv som omfattar by- och gårdsarkiv, föreningsarkiv, personarkiv och företagsarkiv. Här finns också ett fotoarkiv.

Kommunantikvarie

Kommunen har kommunantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

Bibliotek

Norrtälje stadsbibliotek, Billborgsgatan 3,
Norrtälje, 0176-747 34

Bergshamra bibliotek, Länna skola,
Bergshamra, 0176-28 41 39

Edsbro bibliotek, Edsbro skola,
Skolvägen 1, Edsbro, 0175-911 86

Herrängs bibliotek, Folketshusvägen,
0175-134 02

Rimbo bibliotek, Stockholmsvägen 18,
0175-739 20

Rånäs bibliotek, Rånäs skola,
0175-614 03

Skedevids bibliotek, Skedevids skola,
0175-604 55

Väddö bibliotek, Grisslehamnsvägen 28
0176-525 18

Museer och hembygdsföreningar

Roslagsmuseet
www.roslagsmuseet.se
Faktorigatan 1, Norrtälje

Pythagoras museum
www.pythagorasmuseum.se
Verkstadsgatan 6, Norrtälje
0176-100 50

Pythagoras drivs i dag som arbetslivsmuseum och visar hur en medelstor verkstad såg ut under 1900-talets första hälft. Museet har ett arkiv med bildarkiv.

Skebo bruksmuseum
www.skebobruksmuseum.se
På museet finns bland annat ett bildarkiv.

Nykvarns kommun

Nykvarns kommun har präglats av jordbruk. Flera av de industrianläggningar som finns i kommunen har tillkommit i anslutning till herrgården. Det har vid Sundsvik till exempel funnits kvarn, nedlagd på 1950-talet och såg och tegelbruk, nedlagd på 1970-talet. Näringslivet i tätorten Nykvarn har dominerats av järnbruk sedan slutet av 1500-talet. Järnhanteringen övergavs successivt under 1800-talet och istället började man tillverka papper. En bruksmiljö från järnhanterings och pappersbrukets tid finns bevarat. Efter andra världskriget har bland annat Alfort & Cronholm och AB Strängbetong etablerat sig i kommunen.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Nykvarns kommun? Några exempel.

Cement-, betong- och kalkindustri

- AB Strängbetong, för tillverkning av betongelement till byggindustrin, anlagd i början av 1960-talet.
- Cementgjuteriet vid Brokvarn, för tillverkning av cementrör, anlagd 1918.

Järnbruk

- Nykvarns bruk, med anor från 1500-talet, drevs fram till 1800-talet.
- Sundsviks bruk

Kemisk-teknisk industri

- Alfort & Cronholm, för färgtillverkning, anlagt efter andra världskriget, numera Alcro.

Kraftverk

- Kraftverk i Sundsvik, anlagt 1915 för att driva sågverk och kvarnar. Kraftverket är fortfarande i drift.

Kvarnar och sågverk

- Kvarn mellan sjön Turingen och Mälaren. Kvarnen fanns redan på 1700-talet. 1891 byggdes en ny kvarn i tegel, nedlagd 1953.
- En såg låg nära kvarnen, anlagd i mitten av 1800-talet, nedlagd 1947. Byggnaden revs året därpå.

Massaindustri och pappersbruk

- Pappersbruk i Nykvarn, anlagt vid mitten av 1800-talet, flyttat till Skåne 1969.

Tegelbruk

- Tegelbruk vid Sundsvik med anor troligen från medeltiden. Verksamheten upphörde 1953
- Hallsta tegelbruk, byggt 1947, verksamheten upphörde under 1970-talet.

Övrig industri

- Nykvarns Benmjölsfabrik, startade 1948. Bytte namn till Extraco, flyttade från orten.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

På kommunens hemsida under fliken ”Bygga och bo” därefter under fliken ”Fysisk planering” finns information om kommunens historia och om dess industrihistoria.

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Litteratur

Gelotte, Göran, *Kulturmiljöer i Södertälje* 1999, (beskriver industrier i Nykvarn)

Nykvarnsboken, 1985, red Engström, Knut

Kontaktuppgifter

Nykvarns kommun

www.nykvarn.se
Centrumvägen 20
08-555 010 00 växel

Kommunarkiv

Kommunen har inget kommunarkiv som är öppet för allmänheten.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Nykvarns bibliotek, Centrumvägen 26
08-555 011 09

Museer och hembygdsföreningar

Smedsbygget
Allévägen 9
08-552 479 78

Här visas bland annat en modell av den sista pappersmaskinen och exempel på papper.

Nynäshamns kommun

Djuphamnen och järnvägen var förutsättningarna för Nynäshamn. Televerkets verkstäder (numera Ericsson) är ett exempel på verkstadsindustrins tillväxt och förändring under 1900-talet. Kalk- och cementindustrin har varit den viktigaste näringen utanför stadsgränsen. Vid Stora Vika anlades en cementindustri i slutet av 1940-talet på sin tid en av landets största i sitt slag.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Nynäshamns kommun? Några exempel.

Cement-, betong- och kalkindustri

- Karta, med kalktillverkning 1832-1890.
- Stora Vika, för cementtillverkning, anlagd i slutet av 1940-talet, nedlagd 1981, med linbana som gick mellan kalkbrottet och cementfabriken. Stora delar av produktionsanläggningen och utrustningen är bevarad. Bostäder byggdes i Marsta för de anställda.

Kemisk-teknisk industri

- Nynäs Petroleum's oljeraffinaderier, anlagt på 1920-talet, heter numer Nynas Refining.

Teleindustri

- Televerkets verkstäder, senare LM Ericsson, var den största industrin under större delen av 1900-talet.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kommunen har ett Kulturmiljöprogram fastställt 1983. Kontakta kommunen för information om kulturmiljöprogrammet.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen
Nynäsgårds lokstall.³⁶
Ösmo järnvägsstation, ritat av Fredinand Boberg, 1901.

Riksintresseområden
Karta, Stora Vika (tillsammans med Oaxen i Södertälje kommun) är klassade som riksintressanta för kulturmiljövården med motiveringen att de tillsammans visar tre olika faser av kalkindustrins utveckling med brott, industrier, hamnar och bostadshus.

Litteratur

Rosander, Lennart, Cement. *Stora Vika – Industriort i folkhemmet*, 2010

³⁶<http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/skyddad-bebyggelse/byggnadsminnen/Pages/forteckning-byggnadsminnen-stockholms-lan.aspx> 23/3, 2011

Kontaktuppgifter

Nynäshamns kommun

www.nynashamn.se
Stadshusplan 1, Nynäshamn
08-520 680 00 växel

Kommunarkiv

Stadshusplan 1
08-520 680 00 växel
Kontakta kommunarkivarien för öppettider.
I arkivet finns arkivmaterial från 1860-talet och framåt.

Bild- och folkrörelsearkivet i Nynäshamns bibliotek (i anslutning till konsthallen)
Stadshusplatsen 3, 08-520 683 10
Kontakta biblioteket för öppettider.
Här finns ca 100 000 bilder och en mängd handlingar som belyser kommunens historia.

Kommunantikvarie

Kommunen har kommunantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

Bibliotek

Nynäshamns bibliotek (huvudbibliotek)
Stadshusplatsen 3, 08-520 683 10

På biblioteket finns en lokalhistorisk samling som består av litteratur om det som idag är Nynäshamn vilket också inkluderar Ösmo och Sorunda. I det lokalhistoriska arkivet finns också ett bildarkiv med ca 100 000 bilder. Här finns kartor, ritningar, tidningsurklipp m.m. samt ett föreningsarkiv.

Biblioteket i Sorunda, Sunnerbyskolan,
Carl Bondes väg 12, 08-531 970 38

Biblioteket i Ösmo, Ösmo centrum 4,
08-520 735 52

Museer och hembygdsföreningar

Nynäshamns järnvägsmuseum,

www.njm.nu

Nynäsgråds lokstall, Nickstabadsvägen 9,

Nynäshamn (Nynäsgråds)

08-520 139 55

Ett järnvägs- och arbetslivsmuseum med inriktning på Nynäshamnsbanans historia.

Salems kommun

Salems transportmöjligheter via Mälaren och områdets många sjöar och vattendrag för vattenkraft gjorde det möjligt för en tidig industriell verksamhet. I Salem har det bland annat funnits flera kvarnar, stora tegelbruk och mindre industrier.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Salems kommun? Några exempel.

Kvarnar och sågar

- I Salem har det funnits flera kvarnar.

Mekanisk verkstad

- Berglunds Mekaniska Verkstad, Rönninge, för tillverkning av bland annat komponenter till LM Ericsson, anlagd i början av 1900-talet.

Tegelbruk

- I Salem har det funnits stora tegelbruk.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Litteratur

Collmar, Magnus & Blomberg, Kurt

Salemsboken: om en Sörmlandsbygd i ord och bild, 1973

På kommunens hemsida under fliken ”bibliotek” och därefter under fliken ”Salemsamlingen” finns en förteckning över skrifter som Salems hembygdsförening har gett ut.

Kontaktuppgifter

Salems kommun

www.salem.se

Säby torg 16, Rönninge

08-532 598 00 växel

Kommunarkiv

Kommunen har inget kommunarkiv som är öppet för allmänheten.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Salems bibliotek, Säbyhallsvägen 3,

Salems centrum, 08-532 599 10

I Salemsamlingen finns litteratur och annat material som rör Salems kommun. På bibliotekets hemsida kan man söka efter gamla fotografier i bibliotekets katalog.

Museer och hembygdsföreningar

Salems hembygdsförening

www.salemhembygd.se

Sigtuna kommun

Den industriella verksamheten i Sigtuna kommun har framförallt varit knuten till norra stambanans framdragnings i Märstaområdet. I området har det bland annat funnits kexfabrik, en färgfernissfabrik, såg och hyvleri samt en radiofabrik.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Sigtuna kommun? Några exempel.

Kemisk-teknisk industri

- Färgfernissfabrik

Livsmedelsindustri

- Kexfabrik

Metallindustri

- Bergholtz klockgjuteri för tillverkning av kyrkklockor.

Övrig industri

- Thufvassons transformatorfabrik, utvecklade ur en radiofabrik, för tillverkning av kristallmottagare, anlagd på 1920-talet, idag ombyggd till bostäder.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – Sigtuna kommuns kulturminnesvårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Kontaktuppgifter

Sigtuna kommun

www.sigtuna.se

Kommunhuset, Södergatan 20

08-591 260 00 växel

Kommunarkiv

Södergatan 20

08-591 260 00 växel

Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I kommunarkivet finns arkivhandlingar som har tillhört ett flertal landskommuner och Sigtuna stad innan de slogs samman till Sigtuna kommun 1971. Här finns också föreningsarkiv och ett fotoarkiv.

Kommunantikvarie

Kommunen har kommunantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

Bibliotek

Märsta bibliotek, Nymärsta kulle 1, Märsta centrum, 08-591 262 70

Rosersbergs bibliotek, Rosersbergsvägen 38, 08-594 309 59

Sigtuna bibliotek, Runstigen 1, Sigtuna, 08-592 502 23

Sigtunastiftelsens bibliotek, Manfred Björkquists Allé 4, 08-592 589 06

Valsta bibliotek, Valsta Torg 1, Märsta,
08-597 833 30

Museer och hembygdsföreningar

Sigtuna museum
www.sigtunamuseum.se
Stora gatan 55, Sigtuna
08-591 266 70

Sollentuna kommun

På 1860-talet drogs norra stambanan genom Sollentuna, som öppnade för de första industrierna i området. Svenska Jästfabriken i Rotebro, anlagd 1899, hör till de äldre.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Sollentuna kommun? Några exempel.

Kvarnar och sågar

- Landsnora kvarn, vid Edsviken, har funnits från 1500-1950-talet. Kvarnkammaren har också använts som snickeriverkstad. Kvarnens maskinella utrustningen finns kvar.

Livsmedelsindustri

- Svenska Jästfabriken i Rotebro, anlagd 1899, enda jästfabriken i landet idag. Här har också funnits bostadshus för arbetare vid jästfabriken.

Mekanisk verkstad

- Alfred Wesströms Verktygsfabrik, 1902 flyttad från Norrtälje till Sollentuna, nedlagd 1976.

Trä- och snickerifabrik

- Snickeriverkstad vid Landsnora kvarn.

Övrig industri

- Gunnar Golje & Co., för gummering av olika slags papper, anlagd 1917, flyttad till Grycksbo 1970.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

På kommunens hemsida under fliken ”Se & göra” finns information om kommunens historia, byggnader och kulturmiljöer.

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram - kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Kontaktuppgifter

Sollentuna kommun

www.sollentuna.se
Turebergshuset, Turebergs torg 1
08-579 210 00 växel

Kommunarkiv

Turebergshuset, Turebergs torg, på plan 02
08-579 216 45
Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I kommunarkivet finns kommunala handlingar från 1860-talet och framåt, bland annat skolhistoria, fattigvård och bebyggelseutveckling, Edsbergsarkivet, förenings- och företagsarkiv. Här finns också ljudupptagningar från intervjuer med

bland annat äldre sollentunabor, en del filmupptagningar och gamla kartor.

I kommunarkivet finns också ett bildarkiv med ca 30 000 bilder med bland annat bilder från Svenska jästfabriken i Rotebro och Wesströms verktygsfabrik. En stor del av bildarkivet finns tillgängligt på kommunens hemsida.

Kommunantikvarie

Kommunen har kommunantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

Bibliotek

Bibliotekens hemsida:
www.sollentunabibliotek.se

Sollentuna bibliotek, Aniaraplatsen 2, vid Sollentuna centrums södra entré,
08-579 210 00 växel

Norrvikens bibliotek, Lindvägen 16, i Norrvikens skola, 08-579 219 15

Edsbergs bibliotek, Edsbergs torg 3,
08-579 219 27

Museer och hembygdsföreningar

Landsnora kvarn, som drivs av Sollentuna hembygdsförening. För mer information, se kommunens hemsida under fliken ”Se & göra”, därefter under fliken ”Byggnader och kulturmiljöer”.

Solna kommun

I Huvudsta och Hagalund utvecklades en omfattande småföretagsamhet vid sekelskiftet 1900. Galvaniseringsfabriken vid Råsundavägen, som uppfördes 1904, är en välbevarad industrianläggning som minner om den småskaliga verkstadsindustrin som har funnits i Solna. Men framför allt har orten präglats av

Statens Järnvägars verksamhet med underhålls- och driftsverkstäder vid Tomtebodan och Hagalund.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Solna kommun? Några exempel.

Industriområden

- I Huvudsta och Södra Hagalund byggdes småindustriområden upp under 1900-talets första hälft.

Metallindustri

- Galvaniseringsfabrik vid Råsundavägen, anlagd 1904, välbevarad, idag övertagen av Durago.

Stenhuggeri

- Stenhuggeri har funnits i Solna.

Verkstäder

- Statens Järnvägar underhålls- och driftsverkstäder vid Tomtebodan och Hagalund.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

På kommunens hemsida, under fliken ”Stadsbyggnad & trafik” därefter fliken ”Stadsmiljö” och därefter under fliken ”Kulturmiljöer i Solna” finns information om kommunens historia och om kulturmiljöer i Solna. Här finns också information om kommunens kulturminnesvårdsprogram samt historiska kartor över Solna.

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram - Kulturmiljöer i Solna – Kulturminnesvårdsprogram för Solna kommun, 1988.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Statens Järnvägars anläggning vid Hagalund bedömdes i kommunens kulturmiljöprogram ha ett stort kulturhistoriskt värde, liksom det senare uppförda industriområdet i Hagalund.

Byggnadsminnen

Statens Järnvägars kontrollkontor, ritat av arkitekt Folke Zettervall, ”ett värdefullt exempel på den nationalromantiska byggnadsstilen, som den kom till uttryck i dåtidens offentliga byggande.”³⁷

Riksintresseområden

Inga riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Litteratur

Rejles, Urban, *Solna*, 1967

Nordström, Alf, *Strövtåg i Solna, Stockholm*, 1981

Malmlöf, Maria *Kulturmiljöer i Solna – Kulturminnesvårdsprogram för Solna kommun*, 1988.

På kommunens hemsida, under fliken ”Stadsbyggnad & trafik, därefter fliken ”Stadsmiljö” och därefter under fliken ”Kulturmiljöer i Solna” finns en förteckning över litteratur om Solna.

Kontaktuppgifter

Solna kommun

www.solna.se

Stadshusgången, 2, Solna Centrum
08-734 20 00 växel

³⁷http://www.bebyggelseregistret.raa.se/cocoon/bbr/anlaggning_formatted_property.html?propertyId=21000004802478&baseObjectId=21000000540091&baseObjectType=historik&rubrik=Anl%E4ggningshistorik&menu1=Anl%E4ggning&menu2=Historik 23/3, 2011

Stadsarkiv

Solna stadsarkiv, Stadshusgången 2, Solna Centrum, 08-734 21 55

Kontakta stadsarkivet för öppettider.

I stadsarkivet förvaras handlingar från den centrala förvaltningen, kommunala bolag och föreningar. Här finns arkivmaterial från 1800-talets mitt och framåt. I arkivet finns också handlingar från landskommunen Solna och municipalsamhällena Nya Huvudsta, Hagalund, Råsunda samt Lilla Alby.

Kommunantikvarie

Kommunen har byggnadsantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

Bibliotek

Solna stadsbibliotek (huvudbibliotek), Bibliotekstorget 12, Solna Centrum, 08-734 22 00

I biblioteket finns Solnasamlingen med Solnalitteratur och pressklipp om Solna. Här finns också en kulturhistorisk byggnadsinventering med kartor, ritningar och bilder, där varje fastighet redovisas med foto och uppgifter om byggnadsmaterial, färgsättning, byggnadsår, arkitekt, byggherre m.m.

I biblioteket finns också Solna stads bildarkiv med bilder från 1800-talets slut till idag. Många av bilderna är inlagda i databasen: www.sofie.solna.se Fotografierna ”skildrar Solna ur ett kulturhistoriskt perspektiv från 1800-talets slut och under 1900-talet. I bildarkivet finns porträtt, stadsvyer, byggnader, natur- och kulturmiljöer”³⁸.

Bergshamra bibliotek, Bergshamra torg, 08-734 27 60

³⁸<http://sofie.solna.se/om.html>, 23/11, 2010

Stockholms kommun

I Stockholm etablerades tidigt fabriksliknande så kallade manufaktur, till exempel Barnängens Klädesmanufaktur, anlagd i slutet av 1600-talet. I Stockholm anlades också landets första mekaniska verkstäder. Kungsholmens Mekaniska Verkstad, anlagd 1809. Delar av verkstaden finns bevarad och ingår i Kungliga Myntets före detta anläggning, vid Stadshuset. Mot slutet av 1800-talet tillkom flera stora mekaniska verkstäder som skulle sätta sin prägel på Kungsholmen och Södermalm, till exempel Bolinders Mekaniska Verkstad, Bergsunds och Ludvigsberg Mekaniska Verkstäder.

Medan den tunga industrins kunder till stor del låg utanför Stockholm vände sig livsmedelsindustrin direkt till den lokala marknaden. Exempel på bryggerier är Hornsberg bryggeri Stadshagen, Hamburgerbryggeriet i Vasastan och Münchenbryggeriet vid Söder Mälarstrand.

Under 1900-talet har fabriker successivt flyttats längre ut från stadens kärna. Ett exempel är Reimersholme där sprittillverkningen redan på 1940-talet lämnade plats för bostäder. En av de sista industrierna att lämna innerstaden var Electrolux på Lilla Essingen.

Exempel på kommunaltekniska anläggningar i Stockholm är Gasverksområdet i Hjorthagen som nu omvandlas till bostadsområde.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Stockholms kommun? Några exempel.

Industriområden

- Södra Hammarbyhamnen, idag bostadsområde.
- Ulvsunda. Här pågår fortfarande industriell verksamhet.

- Västberga industriområde. Här pågår fortfarande industriell verksamhet.
- Slakthusområdet, vid Globen, anlagt 1910.

Kemisk-teknisk industri

- Beckers, Liljeholmen
- Barnängen, för tvåltillverkning.

Keramik- och glastillverkning

- Rörstrands porslinsfabrik

Konfektions- och skoindustri

- Barnängens Klädesmanufaktur, anlagd i slutet av 1600-talet.

Kommunaltekniska anläggningar

- Gasverket, Hjorthagen

Livsmedelsindustri

- Hornsbergs bryggeri, Stadshagen
- Hamburgerbryggeriet, Vasastan
- Münchenbryggeriet, Södermalm
- KF:s charkuterifabrik, Södermalm, nedlagd på 1990-talet.
- San Remobageriet, Västberga
- Sprittillverkning, Reimersholme.

Mekanisk verkstad

- Kungsholmens Mekaniska Verkstad, anlagd 1809, av engelsmannen Samuel Owen, för tillverkning av ångmaskiner, skördetröskor och ångbåtar.
- Bolinders Mekaniska Verkstad, Kungsholmen, flyttades till Kalhäll i början av 1900-talet.
- Atlas Verkstad, vid nuvarande S:t Eriksplan.
- Bergsunds Mekaniska Verkstad, Södermalm
- Ludvigsbergs Mekaniska Verkstad, senare Luth och Rosén, Södermalm.

Textilindustri

- Almgrens Sidenväveri, Södermalm

Tryckerier

- Norstedts tryckeri, Riddarholmen

Varv

- Beckholmens varv, anlagt vid mitten av 1800-talet, utför fortfarande en del reparationer.
- Mälarvarvet på Långholmen, här har varvsverksamhet bedrivits sedan 1600-talet och fortfarande utförs här reparationer.
- Södra varvet, vid nuvarande Londonviadukten (Viking Lines terminal).

Övrig industri

- Electrolux, Lilla Essingen, anlagd vid sekelskiftet 1900, flyttade från området på 1990-talet.
- Lumafabriken, Södra Hammarbyhamnen
- LM Ericsson, Telefonplan, med äldsta delarna från 1930-talets andra hälft. Här byggdes också bostäder för arbetarna.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Det före detta kronobageriet på Östermalm (idag Musikmuseet), Kungliga Myntet på Kungsholmen och Svavelsyrafabriken i Vinterviken.

Riksintresseområden

Hela Stockholms innerstad är ett riksintresseområde. Där ingår bland annat de industrimiljöer ”som speglar Stockholms betydelse som industristad alltsedan 1600-talet, bland annat Barnängen, Kungliga Myntet, Ludvigsberg, Almgrens sidenväveri och de många bryggerierna.”³⁹

Gröndal – ”bostadsområde i norra Gröndal med stora självbyggda s.k. hyresvillor som speglar en för 1900-talets början typisk arbetarbebyggelse, direkt betingad av industrisamhällets framväxt”⁴⁰.

LM-staden i Midsommarkransen – ”bostadsområde med enhetliga flerbostadshus och nära anknäring till LM Ericssons nyetablerade fabriker”⁴¹.

Kommunens uppfattning om vilka kulturhistoriskt värdefulla industrimiljöer som särskilt bör skyddas framgår av de inventeringar kommunerna genomfört från 1970-talet och framåt (se Stockholms stadsmuseums hemsida under: www.stockholmskallan.se).

Litteratur

Värdefulla industrimiljöer i Stockholm, Stockholms fastighetskontor stadsbyggnadskontoret och stadsmuseum

Industrimiljöer i Stockholm, innerstaden, byggnadsinventering, Stockholms stadsmuseum 1979-80

Industrimiljöer i Stockholm, ytterstaden, byggnadsinventering, Stockholms stadsmuseum 1979-80

³⁹ <http://www.kulturarvstockholm.se/sok/riksintressen/visa-riks/018001115/> Källa RAÄ 97, 18/1, 2011

⁴⁰ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_34.pdf 2 30, 31/3, 2011

⁴¹ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_34.pdf s 31, 31/3, 2011

Kontaktuppgifter

Stockholms kommun

www.stockholm.se

Stadshuset, Ragnar Östbergs Plan 1

08-508 29 000 växel

Stadsarkiv

Stockholms stadsarkiv

www.ssa.stockholm.se

Kungsklippan 6, Stockholm

08-508 28 300 växel

I Stockholms stadsarkiv finns handlingar från stadens verksamhet, lokala och regionala statliga myndigheter i Stockholms län, arkiv från till exempel politiska organisationer, idrottsföreningar och privatpersoner. I arkivet finns material från 1300-talet och framåt.

Stadsantikvarie

Stadsantikvarien är chef för Stockholms stadsmuseum. På museet finns byggnadsantikvarier som kan svara på frågor om industrihistorien.

08-508 31 600 växel.

Bibliotek

Stockholms stadsbibliotek, Sveavägen 73

08-508 31 060

Övriga bibliotek i Stockholms kommun – se: www.bibliotek.se

Museer och hembygdsföreningar

Almgrens sidenväveri,

www.kasiden.se

Repslagargatan 15, Södermalm

08-642 56 16

K.A. Almgrens Sidenväveri, det enda sidenväveriet som finns kvar i norra Europa. I museet finns originalmaskiner, ca 140 år gamla, vilka fortfarande är i bruk.

Mekaniska verkstaden och Snickeriverkstaden på Skansen, i Skansens Stadskvarter. 08-442 80 00

Måleriyrkets museum

www.malerimuseum.nu

Brännkyrkagatan 71

08-668 66 19

Spårvägmuseet

www.sparvagsmuseet.sl.se

Tegelviksgatan 22, Södermalm

08-686 17 60

Museet visar lokaltrafikens betydelse för Stockholmsregionen, sedan de första hästspårvagnarna 1877.

Stockholms läns museum

www.stockholmslansmuseum.se

(För mer information, se kapitel 5)

Stockholms stadsmuseum

www.stadsmuseum.stockholm.se

(För mer information, se kapitel 5)

Tobaks- och tändsticksmuseet

Gubbhyllan på Skansen

www.tobaksochtandsticksmuseum.se

08-442 80 00

Museet är ett industri- och kulturhistoriskt museum.

Vin- & Sprithistoriska museet

www.vinochsprithistoriska.se

08-5191 86 50

Ett specialmuseum för vinets och brännvinets kulturhistoria i Sverige.

Sundbybergs kommun

Sundbyberg var fram till senare delen av 1800-talet ett jordbruksområde. De äldsta industrierna var tegelbruk och stenhuggeri. De flesta industriföretagen etablerades vid 1800-talets slut och under 1900-talets första decennier. Några växte till stora företag, som till exempel Max Sieverts kabelverk, anlagt 1894 för tillverkning av

tråd och kablar, och Graham Brothers Hissfabrik.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Sundbybergs kommun? Några exempel.

Livsmedelsindustri

- Chokladfabriken Marabou, etablerades i Sundbyberg 1916 som dotterföretag till norska chokladföretaget Freia, utvidgad 1929-30, flyttad till Upplands-Väsby 2002.
- Sundbybergs makaronifabrik
- Spis- och knäckebrödsfabriken Kronan

Övrig industri

- Max Sieverts kabelverk, för tillverkning av tråd och kablar, anlagt 1894.
- C R Nybergs glödlampsfabrik, anlagd 1885, inköpt av Max Sieverts på 1930-talet, nedlagd 1970.
- Graham Brothers Hissfabrik, Lilla Ursvik, anlagd 1906, vid slutet av 1960-talet förvärvat av hiss företaget Kone bolaget, flyttat till Finland.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Översiktsplanen finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram

Kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller

riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Kontaktuppgifter

Sundbybergs kommun

www.sundbyberg.se
Kavallerivägen 4, Rissen
08-706 80 00 växel

Kommunarkiv

Kommunen har inget kommunarkiv öppet för allmänheten.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Sundbybergs stadsbibliotek
Järnvägsgatan 26, 08-706 84 80
Böcker och information om Sundbybergs historia hittar du på biblioteket, i "Sundbybergssamlingen".

Hallonbergens bibliotek
Hallonbergsplan 7, 08-706 84 70

Museer och hembygdsmuseer

Sundbybergs museum
www.museet.se
Fredsgatan 4, 08-706 81 78
På museet hemsida finns information om Sundbybergs historia.

Södertälje kommun

Fram till 1860-talet och början på den industriella epoken präglades Södertälje av jordbruket. 1871 etablerades på östra sidan om Södertälje kanal Tändsticksfabriken som ersattes av Svenska Tobaksmonopolet. Strax söder om staden, invid Saltskogsfjärd, tillkom ett industriområde

under 1890-talet. Här startade Vagnsfabriken i Södertälje 1891, 1911 ombildat till Scania-Vabis. Kring sekelskiftet 1900 etablerades en rad industrier i Södertälje som till exempel Jutevävsfabriken, Södertälje Bryggeri AB, Svenska Centrifug AB, AB Astra och AB Keros.

Stationssamhället Järna växte fram under 1900-talet. Sedan efterkrigstiden har Kungsörnen (Axa) och Svenska Fläktfabriken präglat samhället.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Södertälje kommun? Några exempel.

Cement-, betong- och kalkindustri

- Kalk- och cementaktiebolaget Tessin
- Oaxen, kalkbruk. Brytningen började i början av 1800-talet. Kalkbränningen började 1867. 1868 startades Karta och Oaxens kalkbruk, nedlagt 1974.

Konfektions- och skoindustri

- En klädesfabrik fanns i Östertälje.

Kvarnar och sågar

- Igelsta ångsåg

Livsmedelsindustri

- Södertälje Bryggeri AB
- Svenska Lantchips
- Kungsörnen (Axa), Järna

Läkemedelsindustri

- AB Astra

Tegelbruk

- Ett antal tegelbruk fanns i kommunen.

Textilfabrik

- Jutevävsfabriken

Verkstadsindustri

- Södertälje Verkstäder, anlagt 1897, senare Svenska Maskinverken. Uppköpt av Scania 1957.

Övrig industri

- Svenska Centrifug AB
- AB Keros
- Tändsticksfabriken, anlagd 1871, ersattes av Svenska Tobaksmonopolet.
- Ohlssons motorfabrik
- Vagnsfabriken i Södertälje, anlagd 1891, ombildat till Scania-Vabis 1910.
- Wedaverken, nu flyttat till Hovsjö.
- Micro-Verktyg, nu flyttat till Hovsjö.
- Svenska Fläktfabriken, Järna
- Skridskofabrik, Järna

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kulturmiljöprogrammet finns på kommunens hemsida.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

I *Kulturmiljöer i Södertälje* utpekar kommunen ett antal industrimiljöer som värdefulla: Svenska Centrifugs byggnad, Smedjan vid Ingenting och Skridskofabriken i Järna och Oaxens kalkbruk. Delar av Scantias äldre industribebyggelse är skyddade i plan.”

Byggnadsminnen

1:ans kalkugn på Oaxen.

Riksintresseområden

Inga riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Litteratur

Gelotte, Göran, *Kulturmiljöer i Södertälje*, 1999

Kontaktuppgifter

Södertälje kommun

www.sodertalje.se
Campusgatan 26
08-523 010 00 växel

Södertälje stadsarkiv

Mariekällgatan 3, ingång från gården
08-523 023 04
Kontakta stadsarkivet för öppettider.

I arkivet finns handlingar från kommunens förvaltningar och kommunala bolag.

Stadsantikvarie

Kommunen har stadsantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

Bibliotek

Stadsbiblioteket, i Luna Kulturhus,
Storgatan/Lunagallerian,
08-523 010 00 växel

Enhörna bibliotek, i Vallaskolan,
Sandviksvägen 60, 08-523 049 24

Hölö bibliotek, i Hölöskolan,
Eriksbergsvägen 9, 08-523 038 52

Järna bibliotek, Storgatan 4, Järna,
08-523 035 37

Mölnbo bibliotek, i Mölnboskolan,
Skolvägen 13, 08-523 037 87

Museer och hembygdsföreningar

Marcus Wallenberg-hallen
Nyköpingsvägen 33
08-553 825 00

Marcus Wallenberg-hallen är besökscentrum för Scania. På museet finns bland annat den första serietillverkade svenska personbilen från 1903.

Torekällberget

<http://www.sodertalje.se/Se--gora/Dolda-sidor/Torekallberget/>

Torekällberget
08-523 014 22

Friluftsmuseet Torekällberget visar Södertälje med omnejd vid mitten av 1800-talet till 1900-talets mitt. Här finns en arbetarbostad som visar hur en smed vid Scania-Vabis bodde omkring 1915.

Tyresö kommun

Sedan 1400-talet har den goda tillgången på vattenkraft utnyttjats för kvarndrift i Tyresö. Under 1500-talet omnämns en hammarsmedja och ett krutbruk och under 1600-talet växte en tidig industriell verksamhet fram med kvarnar, sågar, kopparhammare, pappers- och tegelbruk, brännvinsbränneri, vantmakeri och oljekvarn. Tyresö förlorade sina industrier när behovet av goda kommunikationer land- och/eller sjövägen ökade.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Tyresö kommun? Några exempel.

Kraftverk

- Installationsfirman Luth & Roséns elektriska AB lät bygga ett vattenkraftverk i Tyresö år 1897 för sin fabrik på Södermalm. Vattenkraftverket är fortfarande i drift och är ett av få bevarade vattenkraftverk i länet.

Massaindustri och pappersbruk

- Nyfors pappersbruk, anlagt på 1850, nedlagt.

Tegelbruk

- Tyresö gamla tegelbruk

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

På kommunens hemsida under fliken ”Se och göra”, därefter under fliken ”Upptäck Tyresö” finns kort information om Tyresö historia.

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Litteratur

Schnell, Jan-Bertil, *Tre strömmar – industrihistoria i Tyresö*, 2009

Kontaktuppgifter

Tyresö kommun

www.tyreso.se

Marknadsgränd 12, Tyresö centrum
08-5782 91 00 växel

Kommunarkiv

Marknadsgränd 12

08-5782 92 36

Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

Tyresö kommunarkiv förvarar handlingar från alla myndigheter och verksamheter i Tyresö kommun. Här finns handlingar från 1819 och framåt. De äldsta handlingarna utgörs av ritningar från Tyresö gamla tegelbruk och protokoll från sockenstämman.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Biblioteket i Tyresö (huvudbibliotek)

Östangränd 7, Tyresö centrum

08-5782 94 00

Biblioteket i Trollbäcken,

Vendelsövägen 59 A, 08-5782 71 60

Biblioteket Tyresö Strand,

Strandtorget 15, 08-5782 75 50

Täby kommun

Täby kommun har präglats av jordbruket. Det har inte funnits någon omfattande industriverksamhet i området, endast mindre kvarnar och sågar av bondekaraktär. Idag finns flera småföretag inom tjänste- och elektroniksektorn.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

På kommunens hemsida under fliken ”Kultur & bibliotek” därefter under fliken ”Kulturhistoria och kulturminnen” finns information om kommunens historia.

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram

Kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Kontaktuppgifter

Täby kommun

www.taby.se

Stationsvägen 13, Roslags-Näsby
08-555 590 00 växel

Kommunarkiv

Stationsvägen 13
08-555 592 82 växel

Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I kommunarkivet finns handlingar från 1860-talet och framåt. Här finns både kommunala handlingar och enskilda arkiv med lokal anknytning som till exempel föreningsarkiv och företagsarkiv.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Huvudbiblioteket, Biblioteksgången 13, strax intill Täby centrum, 08-5555 97 15

Hägernäs bibliotek, Pilotvägen 1,
08-555 588 80

Näsbyrads bibliotek, Centralvägen 37,
08-555 587 34

Skarpängs bibliotek, Ljungmyrsvägen 20-24,
08-555 583 21

Täby kyrkbys bibliotek, Skolhagsvägen 1,
08-555 586 10

Upplands-Bro kommun

Jordbruket har dominerat i Upplands-Bro fram till efterkrigstiden. Här har funnits några tegelbruk. Ett är bevarat, Brogårds tegelbruk, anlagt vid mitten av 1800-talet och nedlagt 1966.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Upplands-Bro kommun? Några exempel.

Gruvmiljöer

- Skällsta gruva, den enda i sitt slag inom Stockholms län. Här bröts grafit, först i dagbrott, efter 1940 och under en femårsperiod bröts en 36 meter djup gruva.⁴²

Livsmedelsindustri

- Örnäs produkter AB för tillverkning av saft och sylt, anlagd på 1930-talet.

Tegelbruk

- Brogårds tegelbruk, anlagt vid mitten av 1800-talet, nedlagt 1966. Här tillverkas idag kattsand. Arbetarbostäder, maskinhus och några uthus är bevarade.

Övrig industri

- Grammofontillverkaren Autodisk AB

⁴² ur kommunens översiktsplan från år 2000, <http://www.upplands-bro.se/download/18.1c6309bd1254b172d837ffe293/%C3%96P2000+texthandling.pdf>, s 64, 23 11, 2010

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

*Kulturmiljövårdsprogram –
Fördjupat kulturmiljöprogram för
Upplands-Bro kommunen, 1999*

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Litteratur

Prenzlau-Enander, Gabriele, *Upplands-Bro kulturhistoriska miljöer*, 1991

Kontaktuppgifter

Upplands-Bro kommun

www.upplands-bro.se
Furuhällsplan 1, Kungsängen
08-581 690 00 växel

Kommunarkiv

Furuhällsplan 1
08-581 690 00 växel
Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Bro bibliotek, Bro huset, Bro centrum,
08-581 695 90

Kungsängens bibliotek, Tibble torg 3,
08-581 696 00

Museer och hembygdsföreningar

Upplands-Bros kulturhistoriska
forskningsinstitut

www.ukforsk.se

På hemsida finns information om historien i Upplands-Bro.

Upplands-Väsby kommun

Upplands-Väsby kommun var en utpräglad jordbruksbygd fram till sekelskiftet 1900. I början av 1900-talet etablerade sig Väsby Verkstäder. På 1960-talet anlades Bredden och Njustads industriområden.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Upplands-Väsby kommun? Några exempel.

Cement-, betong- och kalkindustri

- Skånska cementgjuteriet, etablerat 1962.

Livsmedelsindustri

- Marabou, anlagt 1966-74, flyttat från Sundbyberg.

Mekanisk verkstad

- Väsby Verkstäder, för tillverkning av fotogenkök och blåslampor, anlagt 1903, underleverantörer till bland annat AB Optimus. Optimus etablerade sig i Upplands-Väsby och togs några år senare över av Väsby Verkstäder, numera nedlagt.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

På kommunens hemsida under fliken ”Uppleva & göra”, därefter under fliken ”Turist” finns information om kommunens industrihistoria och om Wäsby Verkstäder.

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Litteratur

Backlund, Anne-Charlotte & Olsson, Thomas, *Kvarteret Messingen och Wäsby Verkstäder*, 1989

Bratt, Peter, *Upplands Väsby kulturhistoriska miljöer*, 1988

Kontaktuppgifter

Upplands-Väsby kommun

www.upplandsvasby.se
Dragonvägen 86
08-590 970 00 växel

Kommunarkiv

Kommunhuset i Upplands Väsby centrum,
Dragonvägen 86
08-590 970 33

I kommunarkivet finns handlingar från omkring 1860 och framåt. Här finns sockenhandlingar, förenings- och folkrörelsearkiv, bildarkiv med fotosamling.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Upplands Väsby bibliotek,
Drabantvägen 7 C, invid Väsby centrum,
08-590 733 33

Museer och hembygdsföreningar

Upplands Väsby hembygdsförening
www.upplandsvasbyhembygdsforening.se
Här finns information om historien i kommunen.

Vallentuna kommun

Vallentuna är en utpräglad jordbruksbygd. Här har funnits kvarnar och tegelbruk. I anslutning till Roslagsbanans stationssamhällen Kårsta och Vallentuna växte en viss industriell verksamhet fram.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Vallentuna kommun? Några exempel.

Cement-, betong- och kalkindustri

- Liljeholmens cementvarufabrik, Bälsta, för tillverkning av plattformskanter.

Industriområden

- Rosendals industriområde
- Vallentuna industriområde
- Smedjevägens industriområde

Kvarnar och sågar

- Backa ångsåg, Kårsta, anlagt på 1880-talet, i drift till 1937.
- Frösunda såg, anlagt 1918, nedlagd 1949.
- Granby kvarn med såg, byggd 1881, brann ner 1963.

Livsmedelsindustri

- Frösunda mejeri
- Brottby mejeri

Mekanisk verkstad

- Tellus-Maskin AB, vid Vallentuna centrum, uppköpt och splittrat 1976, för tillverkning av transportvagnar och transportband. Vallentunas största industri.
- K S Karlssons Smidesverkstad

Tegelbruk

- Broby tegelbruk, anlagt 1885, vid Kårsta, i drift till mitten av 1960-talet.
- Åby tegelbruk, anlagt 1927, brann ner till grunden 1970.
- Vallentuna tegelbruk

Träindustri

- Ekskogens träförädlingsfabrik, anlades 1905, för tillverkning av bland annat friluftsstugor.

Övrig industri

- Aerosol Packing Co AB, för påfyllnad av sprayburkar
- L M Ericsson

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

På kommunens hemsida under fliken ”Kultur och bibliotek” och därefter under fliken ”Kulturmiljö” finns information om kommunens historia.

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Kontaktuppgifter

Vallentuna kommun

www.vallentuna.se

Tuna torg 1

08-587 850 00 växel

Kommunarkiv

Tuna torg 1

08-587 850 00 växel

Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I arkivet finns arkivhandlingar från kommunens olika verksamheter, från 1860-talet och framåt. Här finns också arkivmaterial från ett sjuttiofem föreningar och folkrörelser i Vallentuna.

På kommunens hemsida kan man söka i Vallentuna bildarkiv med mer än 6 700 bilder.

Kommunantikvarie

Kommunen har kommunantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

Bibliotek

Vallentuna bibliotek, Tuna torg 9,
08-587 853 50

Karby bibliotek, Karby torg 9,
08-587 853 58

Kårsta bibliotek, Bergsjövägen,
08-587 853 59

Vaxholms stad

Kommunen har präglats av militär verksamhet med underhålls- och driftsverkstäder på Rindö. En intressant gruvmiljö med unika mineralfyndigheter finns i Ytterby gruva, på Resarö, där man brutit kvarts och fältspat sedan 1600-talet.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Vaxholms stad? Några exempel.

Gruvmiljöer

- Ytterby gruva, Resarö, där kvarts och fältspat har brutits sedan 1600-talet, verksamheten upphörde 1933.

Varv

- Rindö varv
- Tärnö varv

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

På kommunens hemsida under fliken "Om kommunen", därefter under fliken "Historia" finns information om Vaxholms historia. På hemsidan, under fliken "För invånare", därefter under fliken "Planera, bygga bo" och fliken "Kulturmiljöer" finns kommunens bevarandeplan för Vaxholm samt kulturhistoriska inventeringar.

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljöprogram – Kulturminnesvårdssprogram för Vaxholms kommun, del 1 och 2, 1982 finns på kommunens hemsida.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Litteratur

Bredberg, Britt-Marie, *Kulturhistoriska miljöer på Rindö*, 2004

Kontaktuppgifter

Vaxholms stad

www.vaxholm.se
Eriksövägen 27/29
08-541 708 00 växel

Kommunarkiv

Eriksövägen 29
08-541 709 06
Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I kommunarkivet finns handlingar från slutet av 1800-talet och framåt. Här finns också några enstaka arkiv från föreningar i Vaxholm.

Kommunantikvarie

Kommunen har byggnadsantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

Bibliotek

Vaxholms stadsbibliotek, Hamngatan 19,
08-541 709 45

Museer och hembygdsföreningar

Waxholms fästnings museum
www.waxholmsfastning.se

Kastellet

08-541 718 95

I Waxholms fästning finns förutom militärhistoriska utställningar också bland annat en utställning om Ytterby gruva på Resarö.

Värmdö kommun

I Värmdö kommun har det i äldre tid funnits tegelbruk och kvarnar men det är Gustavsbergs porslinsfabriken som har gett samhället dess prägel och identitet. Porslinsfabriken grundades på 1820-talet och expanderade på 1870-talet. Ett brukssamhälle växte fram, inspirerat av uppländska bruk och brittiska tankar om goda arbetarostäder och idealsamhällen. Fabriken köptes av KF 1937. Bostäder och byggnader för service uppfördes i funktionalistisk stil. Nästan alla ritade av KF:s arkitektkontor.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Värmdö kommun? Några exempel.

Keramik- och glastillverkning

- Gustavsbergs porslinsfabrik, anlagd på 1820-talet, vid ett äldre tegelbruk. 1937 köptes fabriken av KF.

Tegelbruk

- Tegelbruk vid Gustavsberg.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

På kommunens hemsida under fliken ”Om kommunen” därefter fliken ”Om Värmdö” finns information om kommunens historia. Under fliken ”Innevånare” och därefter fliken ”Fritid och kultur” finns också information om kommunens historia.

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintresseområden

Gustavsberg – ”brukssamhälle med obruten industriell verksamhet alltsedan 1600-talet och det samhälle detta skapade, framför allt präglat av 1800-talets patriarkaliska industrisamhälle och 1900-talets industri med anknytning till folkhemstanke och Kooperationen KF”⁴³.

Litteratur

Källman, Rolf, *Skärgårdsbygd – Kulturhistoriska miljöer i Värmdö kommun*, 1987.

Se kommunens hemsida för mer information om Värmdölitteratur.

⁴³ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_34.pdf s 44, 31/3, 2011

Kontaktuppgifter

Värmdö kommun

www2.varmdo.se
Skogsbovägen 9-11
08-570 470 00 växel

Kommunarkiv

Skogsbovägen 11
08-570 482 19
Kontakta kommunarkivarien för
öppettider.

I arkivet finns handlingar från 1860-talet
och framåt.

Kommunantikvarie

Kommunen har kommunantikvarie som
kan svara på frågor om industrihistorien i
kommunen.

Bibliotek

Värmdö kommunbibliotek,
(huvudbibliotek) Bagarvägen 2,
Runda huset, 08-570 482 27

Djurö bibliotek, Djurö skola,
Sollenkrokavägen, 08-570 486 45
I biblioteket finns ”skärgårdsrummet” med
en samling skärgårdslitteratur.

Hemmesta bibliotek, Högstadieskolan,
08-570 475 54

Ingarö bibliotek, Brunns skola,
08-570 475 55

Museer och hembygdsföreningar

Gustavsbergs porslinsmuseum
www.porslinsmuseum.varmdo.se
Odelbergs väg 5 B
08-570 356 58
Museet visar ett urval av produktionen vid
Gustavsbergs porslinsfabrik sedan starten
1825.

Österåkers kommun

Wira bruk (anlagt på 1630-talet) är den
mest kända anläggningen i kommunen,
landets enda klingsmedja. I Österåkers
kommun har det också funnits kvarnar och
tegelbruk. Från slutet av 1800-talet till
1945 bröts kvarts och fältspat i området.
Vissa lämningar av verksamheten finns
kvar i området. När järnvägen kom till
trakten 1902 etablerades några mindre
industrier.

Vilka industrimiljöer finns eller har funnits i Österåkers kommun?

Gruvmiljöer

- Härbacka, i drift under 1800-talet. Här
utvanns kvarts och fältspat för
Rörstrands- och Gustavsbergs
porslinsfabriker.

Järnbruk

- Wira bruk, anlagt på 1630-talet,
nedlagt på 1920-talet. Fram till 1920-
talet drevs bruket som kooperativ av
arbetarna. Stora smedjan från
sekelskiftet 1800, Dahlgrenssmedjan
från 1840 är bevarade samt ett flertal
smedsboställen.

Tegelbruk

- Smedby tegelbruk, anlagt under andra
hälften av 1800-talet, nedlagt 1917.
Maskinhuset finns kvar.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på kommunens
hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens
hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta
kommunen för information om
kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Stora och lilla smedjan på Vira bruk.⁴⁴

Riksintresseområden

Wira bruk ”med landets enda klensmedja”.⁴⁵

Kontaktuppgifter

Österåkers kommun

www.osteraker.se

Alceahuset, Hackstavägen 22

08-540 810 00 växel

Kommunarkiv

Alceahuset, Hackstavägen 22

08-540 815 11

Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I arkivet finns handlingar från 1860-talet och framåt.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Österåkers bibliotek, huvudbibliotek,
Storängstorget 4, 08-540 814 00

Ljusterö bibliotek, Ljusterö skola,
08-540 811 70

Ingmarsö bibliotek, skolan, 073-663 40 12

Museer och hembygdsföreningar

Wira Bruks museum, Wira bruk, en levande bruksmiljö.

Källor och referenser till hela avsnittet om Stockholm län

Faktauppgifterna om kommunerna är hämtade från respektive kommuns hemsida.

Uppgifter om byggnadsminnen och riksintresseområden är hämtade från länsstyrelsens. Informationen finns under fliken ”Byggnadsminnen i Stockholms län”. Här kan man kommunvis söka efter byggnadsminnesmärkta byggnader i länet.
www.lansstyrelsen.se/stockholm

Uppgifterna om industribyggnader och industrihistoriska miljöer är hämtade från:

- *Det industriella kulturarvet i Stockholm, Program för brukande och bevarande*, Länsstyrelsens rapport 2006:19. Programmet går att beställas på länsstyrelsen kulturmiljöenhet, 08-785 42 50.
- *Arbetslivsmuseer i Sverige*, utgiven av Riksantikvarieämbetet och Arbetets museum, 2004
- Stockholms läns museums hemsida
- Stockholms stadsmuseums hemsida

⁴⁴http://www.bebyggelseregistret.raa.se/cocoon/bbr/anlaggning/sammanfattning_historik_desc.html?anlaggning_id=21300000013665 23/3, 2011

⁴⁵http://www.raa.se/publicerat/varia2009_34.pdf s 49, 31/3, 2011

Södermanlands län

Kommuner i Södermanlands län

Eskilstuna, Flen, Gnesta, Katrineholm, Nyköping, Oxelösund, Strängnäs, Trosa och Vingåker.

Eskilstuna kommun

Eskilstuna är en av de städer vid Mälaren som tidigast utvecklades som industriort. Rademachersmedjorna på 1600-talet brukar beskrivas som ursprunget till stadens industriella utveckling. 1877 fick Eskilstuna järnvägsförbindelse genom banan från Grängesberg till Oxelösund. Vid sekelskiftet 1900 fanns mer än 100 industrier. De flesta av dem tillverkade varor av stål och staden kallades redan då för Sveriges ”Sheffield” – efter stålstaden i England. Störst var Munktells Mekaniska Verkstad, men även Tunafors Jernmanufakturbolag framhölls med stolthet. Staden har fortsatt att vara ett industriellt centrum för tillverkning av knivar och bestick.

Vilka industrier/industrimiljöer finns eller har funnits i Eskilstuna kommun? Några exempel.

Järnbruk

- Nyby bruk, med järn- och valsverk anlagt på 1820-talet, sedan 1940-talet med inriktning på rostfritt stål.
- Holmens bruk med herrgårdsanläggning uppförd under 1770-talet.

Kvarnar och sågar

- Näshulta kvarn och såg.

Livsmedelsindustri

- Eskilstuna bryggeri AB, uppfört 1875, ett av tre bryggerier som fanns i staden år 1900.
- Två mejerier
- Mesostfabrik
- Ångbageri

Mekanisk verkstad

- Munktells Mekaniska Verkstad, grundad 1832; 1932 sammanslaget med Bolinders, och 1950 övertaget av Volvo. Verksamheten på området är nedlagd men byggnaden finns kvar och rymmer bland annat Munktellmuseet.
- Söderbloms Gjuteri och Mekaniska Verkstad
- E. V. Beronius Mekaniska Verkstad
- Holmens gjuteri och mekaniska verkstad, Torshälla, för tillverkning av bland annat gruvspel, uppfodringsverk och slussportar. Verksamheten nedlagd men byggnaderna finns kvar.

Metallindustri

- Jernmanufakturbolaget Tunafors, för tillverkning av knivar, gafflar, gångjärn, skridskor m.m. Verksamheten nedlagd men byggnaderna finns kvar.
- Stålfors Bordsknivsfabrik
- Lunds Metallfabrik
- N.O. Nyströms Bleckkärlsfabrik, Torshälla, etablerad på 1850-talet.
- Aktiebolaget L. F. Ståhlberg & Co
- Eskilstuna Stålprensningssaktiebolag
- E.A. Bergs Fabriksaktiebolag
- Låsfabriksaktiebolaget E. A. Naesman & Co
- August Stenmans Låsfabrik, ASSA
- Eskilstuna Smidesfabriksaktiebolag
- Nickelfabriksbolaget Gottfrid Carlsson & Co
- Sågbladsfabriken, Torshälla, för tillverkning av maskinknivar, eggjärn, verktyg m.m. Byggnaderna är rivna.
- Gense, för tillverkning av husgeråd m.m.
- C.O. Öbergs Filfabrik

- Rosenfors järnmanufakturverk, anlagt 1861.

Vapenindustri

- Vapenfaktori, inrättat 1604.
- Carl Gustavs Stads Gevärsfaktori, för tillverkning av bland annat finkalibriga vapen, etablerat 1812, tillverkning fram till 1960-talet.

Övrig industri

- Vallmossens Torvströfabrik, verksamhet från 1907 till slutet av 1960-talet.
- Möss- och pälsvarufabrik

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturminnesvårdsprogram – kulturminnesvårdsprogram för Eskilstuna kommun, framtaget 1988.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen
Rademachersmedjorna
Torshälla kvarn

Riksintresseområden

Eskilstuna, som smides-, manufaktur- och industristads med bland annat ”industrialanläggningar och stadsplanemönster från 1800-1900-tal” och ”bostadsområden för arbetare och tjänstemän från 1900-talet.”⁴⁶

⁴⁶ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_33.pdf, s 4 29/3, 2011

Torshälla en ”småstadsmiljö som speglar utvecklingen från köpstad och utförselhamn till manufakturcentrum”⁴⁷.

Hjälmare kanal, ett av de äldsta kanalbyggena i landet. ”Anläggningen är från 1600-talet, men idag med 1800-tals prägel. Till miljön hör servicestruktur med bebyggelse för arbetare och tillsynspersonal och ekplanteringar längs kanalen avsedda för kommande slussreparationer.”⁴⁸

Litteratur

Sörmlandsbygden 1988:1 & 2,
Södermanlands hembygdsförbunds årsbok

Kontaktuppgifter

Eskilstuna kommun
www.eskilstuna.se
Alva Myrdals Gata 1, Eskilstuna
016-710 10 00 växel

Stadsarkiv

Eskilstuna stadsarkiv
Kriebsengatan 4, Eskilstuna
016-710 10 34
Kontakta stadsarkivet för öppettider.

På stadsarkivet förvaras arkiv från de kommunala verksamheterna, från 1860-talet och framåt, samt arkiv från föreningar och enskilda personer.

Kommunantikvarie

Kommunen har kommunantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

⁴⁷ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_33.pdf, s 6 29/3, 2011

⁴⁸ <http://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/SiteCollectionDocuments/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/kulturresevat/landskap/riks.pdf> s 2, 29/3, 2011

Bibliotek

Eskilstuna stadsbibliotek, Kriebsengatan 4, Eskilstuna, 016-710 51 10

Lagersbergs bibliotek, Fogdegatan 1, Eskilstuna, 016-710 23 25

Torshälla bibliotek/Kvarnen, Storgatan 26, Torshälla, 016-35 72 30

Årby bibliotek Årbygatan 3, Eskilstuna, 016-710 70 39

Museer och hembygd fööreningar

Eskilstuna stadsmuseum

<http://www.eskilstuna.se/sv/Uppleva-och-gora/Museer-2/Eskilstuna-stadsmuseum-2/>

Faktoriholmarna i Eskilstuna

016-710 23 75

(för mer information se kapitel 5)

Munktellmuseet

<http://munktellmuseet.volvo.com/>

Munktellstorget, Eskilstuna

016-13 15 23, 016-13 15 31

På museet kan man uppleva 175 år av svensk industrihistoria. Här kan man bland annat se den första svenska traktorn från 1913.

Eblingmuseet

<http://www.eskilstuna.se/sv/Uppleva-och-gora/Museer-2/Eblingmuseet1/>

Eskilstunavägen 5, Torshälla

016-10 73 05

På museet finns Bäckstrands arkiv med ett stort antal bilder från Torshälla.

Flens kommun

Flen uppstod som en knutpunkt på järnvägslinjen Grängesberg – Oxelösund, respektive stambanan Stockholm – Göteborg. Förutsättningen för Flens uppkomst var transporter av bergslagsmalm till Oxelösund. Men även inom kommunens gränser finns malmfyndigheter som spelat en viss roll med gruvbrytning och järnburk. Några

industrier hade vid förra sekelskiftet etablerat sig i Flen. Men någon mer betydande industriort har Flen inte varit.

Vilka industrier/industrimiljöer finns eller har funnits i Flens kommun? Några exempel.

Gruvmiljöer

- Kantorps gruva, Sköldinge socken, med bevarad gruvlave, nedlagd.
- Stav, Sköldinge socken
- Starrsätters gruva.

Järnbruk

- Hällefors bruk, för tillverkning av kanoner, senare jordbruksmaskiner, vedspisar, grytor och stekpannor, anlagt 1659. Gjuteriet finns kvar i liten skala som bruksprodukter i Hälleforsnäs AB.
- Stålbåga, hyttplats för förädling av stångjärn, nedlagd.
- Björndammens masugn med bruksmiljö, nedlagd.

Kvarnar och sågar

- Ångsåg

Livsmedelsindustri

- Andelsmejeri

Snickerifabriker

- Snickerifabrik

Trävaruindustri

- Sparreholm – Träindustrin var den viktigaste förutsättning för Sparreholms framväxt.
- Vara, i Flen.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturminnesvårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen
Hällefors bruk, stora huset.
Flens stationshus och perrongtak.

Riksintresseområden
Inga riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Litteratur

Sörmlandsbygden 1988:1 & 2,
Södermanlands hembygdsförbunds årsbok

Kontaktuppgifter

Flens kommun
www.flen.se
Sveavägen 1, Flen
0157-190 00 växel

Kommunarkiv

Flens kommunarkiv
Stadshuset, Sveavägen 1, Flen
0157-190 00 växel
Kontakta arkivansvarig för öppettider.

I kommunarkivet finns Flens centralarkiv, med handlingar från Flens kommun från 1971 och framåt. Här finns också det så kallade Gamla arkivet, med handlingar från 1785 – 1971, folkrörelsearkivet med arkiv från föreningar, organisationer, företag, privatpersoner och gårdsarkiv.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Flens bibliotek & mötesplats
(huvudbibliotek)
Drottninggatan 3, Flen, 0157-192 95

Hälleforsnäs bibliotek, Folkets hus,
Storgatan 12, 0157-195 90

Malmköpings bibliotek, Malmaskolan,
Malmköping, 0157-194 58

Bettna bibliotek, Bettna skola,
0155-921 81

Sparreholms bibliotek, Ekbackens skola,
Sparreholm, 0157-303 02

Museer och hembygdsföreningar

Hälleforsnäs gjuterimuseum
Bruket, Hälleforsnäs
0157-403 50

www.gjuterimuseum.se

I museet visas gjutningens historia samt brukets och dess anställdas historia. Här kan man se hur en gjuteriarbetsplats såg ut på 1650-talet samt vilka produkter som har framställts här genom århundradena. På museet finns också ett bildarkiv.

Gnesta kommun

Gnesta är ett exempel på ett nytt samhälle som bildades där stambanan drogs fram. Runt stationen växte industrier och handel upp, med en stadsmässig bebyggelse närmast, och med enklare kåkstadsbebyggelse på höjden därbakom.

**Vilka industrier/industrimiljöer finns eller har funnits i Gnesta kommun?
Några exempel.**

Gruvmiljöer

- Skottvångs gruva, nedlagd 1920. Här har man brutit malm åtminstone sedan 1500-talet.
- Älgsjöbackens gruva

Järnbruk

- Skeppsta bruk, för tillverkning av stångjärn, nedlagt.
- Ehrendals bruk, för tillverkning av kanoner, nedlagt.

Kvarnar och sågar

- Grindviks kvarn – Lilla Brandsbol-Finnvik, Frustuna socken
- Dammstugukvarnen vid Ånhammar i Gryts socken

Livsmedelsindustri

- Två mejerier i Gnesta.
- Gnesta bryggeri, etablerat på 1870-talet, på 1960-talet flyttat till Wårby bryggerier.

Snickerifabriker

- Snickerifabrik

Tegelbruk

- Sörby tegelbruk

Övrig industri

- Garveri
- Cigarrfabrik
- Borstfabrik
- Tändsticksfabrik

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

På Stadsbyggnadskontoret finns *Kulturhistorisk byggnadsinventering, Industrihistorisk inventering i Gnesta kommun*, 1980, utförd av Sörmlands museum.

Länsmuseets skyltprogram: *Historien om människorna, bruket och kanonerna* (som bland annat handlar om Skottvångs gruva).

Se www.sormlandsmuseum.se, (under fliken "Historien i Sörmland")

Länsmuseets skyltprogram: *Historien om spår, rör och ledningar*, www.sormlandsmuseum.se, (under fliken "Historien i Sörmland")

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns inte på kommunens hemsida.

Kulturminnesvårdsprogram – kulturmiljöprogrammet finns på kommunens hemsida.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen
Gnesta stationshus

Riksintresseområden
Gnesta stationssamhälle har klassats som riksintresseområde med följande motivering: "Stationssamhälle från västra stambanans tillkomst med stadsmässig bebyggelse som speglar järnvägsortens framväxt från 1857 till modern tid."⁴⁹

Litteratur

Sörmlandsbygden 1988:1 & 2,
Södermanlands hembygdsförbunds årsbok

Kontaktuppgifter

Gnesta kommun
www.gnesta.se
Västra Storgatan 15, Gnesta
0158-70 000

⁴⁹http://www.gnesta.se/download/18.606cc656115b2a6f9d78000596/%C3%96P_kultur.pdf, 5/1, 2011

Kommunarkiv

Kommunarkivet ligger i källaren på Frejaskolan
0158-706-79
Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I kommunarkivet förvaras handlingar från 1800-talets mitt och framåt. I kommunarkivet finns också föreningsarkiv.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Gnesta bibliotek, Marieströmsgatan 3, Strömmen, 0158-702 94

Stjärnhovs bibliotek, i Folkets Hus, 0158-404 55

I Laxne finns ett kombinerat skol- och folkbibliotek i Laxne skola, 0158-24 61 39

Museer och hembygdsföreningar

Skottvångs gruva
0158-259 00

Här visas en gruvmiljö från början av 1900-talet. Flera byggnader finns bevarade. På området finns idag ett värdshus. En gång om årets tänds milan.

Katrineholms kommun

En av västra stambanans (Stockholm – Göteborg) stationer byggdes i Stora Malms socken och fick namnet efter gården Katrineholm. Järnvägen invigdes 1862 och 1866 tillkom linjen mot Norrköping. Hantverkare och köpmän slog sig ner i det snabbt växande järnvägssamhället. Bakom den snabba expansionen stod driftiga personer som grundade blomstrande företag som till exempel Grönkvists Mekaniska Verkstad, Carl Fredrikssons

Träförädlings Aktiebolag samt handelsfirman Kullberg & Co.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Katrineholms kommun? Några exempel.

Livsmedelsindustri

- Mjölkcentralen, uppförd 1921
- Bryggeri

Möbelindustri

- Carl Fredrikssons Träförädlings Aktiebolag, mest känd för möbler, butiksinredningar och monteringsfärdiga hus, startade 1876, uppgick 1918 i AB Svenska Möbelfabriken.

Mekanisk verkstad

- Grönkvists Mekaniska Verkstad, grundad 1891, för tillverkning av jordbruksredskap som tallriksharvar, tröskverk och såningsmaskiner. En av produkterna var en hästräfsa, den första som tillverkades i Sverige. Senare tillverkning av kullager, omkring 1915 uppköpt av SKF, Svenska Kullagerfabriken, verksamheten flyttad till Göteborg.

Metallindustri

- Pump Separators Gjuterier AB, grundat 1916.
- SKF, Svenska Kullagerfabriken

Konfektions- och skoindustri

- Strands konfektions AB, grundad på 1920-talet, på 1950-talet övertogs tillverkningen av Ljungströms i Vingåker.
- Jakobsdahls Textilindustri AB, flyttade till Katrineholm från Göteborg i slutet av 1930-talet. På 1960-talet överläts företaget på Ljungströms i Vingåker.

Tegelbruk

- Julita tegelbruk, med anor från 1200-talet, för tillverkning av murtegel, en- och tvåkupiga tegelpannor samt dräneringsrör, nedlagt 1932.

Träindustri

- Katrineholms Nya Träförädlings AB, bildat 1933. På 1970-talet upptogs företaget i Mälarskogskoncernen.
- Sågverk i Forssjö

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Länsmuseets skyltprogram: *Historien runt fabrikerna*. Se www.sormlandsmuseum.se. (under fliken ”Historien i Sörmland”).

Översiktsplan – kontakta kommunen för information om översiktsplanen.

Detaljplaner – kontakta kommunen för information om detaljplaner.

Kulturminnesvårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen
Katrineholms järnvägsstation

Riksintresseområden
Katrineholm, ”stadsmiljö som tydligt speglar järnvägsbyggandet som samhällsbildande faktor och där utvecklingsstadierna från ren landsbygd till modern stad är läsbara”⁵⁰.

Litteratur

Sörmlandsbygden 1988:1 & 2,
Södermanlands hembygdsförbunds årsbok.

Kontaktuppgifter

Katrineholms kommun
www.katrineholm.se
Stadshuset Gröna Kullen, Djulögatan 41,
Katrineholm
0150-570 00 växel

Kommunarkiv

Trädgårdsgatan 1, AVA-Huset
0150-570 30 växel
Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I kommunarkivet finns kommunala handlingar, enskilda arkiv som föreningsarkiv, företagsarkiv, person/släktarkiv och gårdsarkiv. I arkivet finns också ett fotoarkiv med ca 15 000 bilder samt ett referensbibliotek.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Katrineholms bibliotek (huvudbibliotek),
Djulögatan 27, Katrineholm, 0150-576 30

Biblioteket i Björkvik, skolan,
Åsättersvägen 6, Björkvik, 0155-753 08

Biblioteket i Forssjö, skolan, Svanvägen 6,
Katrineholm, 0150-48 46 97

Biblioteket i Julita, skolan, Skolvägen 3,
Julita, 0150-916 23

Biblioteket i Nyhem, Bokvägen 3,
Katrineholm, 0150-573 36

⁵⁰ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_33.pdf s 12, 29/3, 2011

Biblioteket i Sköldinge, Köpmangatan 4,
Sköldinge, 0157-659 88

Biblioteket i Strångsjö, skolan, Skolvägen
2, Katrineholm, 0150- 34 92 96

Biblioteket i Valla, Oppundavägen, Valla,
0150-48 88 40

Museer och hembygdsföreningar

VVS Museet

www.vvs-museet.se

Gjuterigatan 2, Katrineholm

0150-149 80

Museet visar VVS-teknikens utveckling
från forntid till nutid. Här finns också
föremål och litteratur med anknytning till
VVS.

Julita tegelbruk

www.nordiskamuseet.se (information finns
under ”fliken” Julita gård)

2,5 mil nordväst och Katrineholm.

0150-48 75 00

Tegelbruket finns på Julita gård – Sveriges
lantbruksmuseum, som är en del av
Nordiska museet. Här visas ett tegelbruk
som står kvar orörd sedan verksamheten
lades ner 1932. På området visas en
teggellada, tegelugn och arbetarbostad.

Nyköpings kommun

Med rötterna i medeltiden har Nyköping
tidigt, genom sitt kungliga residens, fått
prägel av administrativt centrum. Under
1800-talet utvecklades en betydande
industriell verksamhet, bland annat med
livsmedelsindustri, mekanisk verkstad,
möbeltillverkning och textilindustri.

**Vilka industrier/industrimiljöer finns
eller har funnits i Nyköpings kommun?
Några exempel.**

Gruvmiljöer

- Hället, för brytning av järnmalm,
sulfitmalm och silver, pågick till början
av 1800-talet.
- Koppartorp, Tunabergs socken. Här
bröts kobolt, järn- och kopparmalm.
Brytningen började under 1400-talet.
Gruvan är nu nedlagd.
- Förola gruvor

Konfektions- och skoindustri

- På 1800-talet låg flera klädesfabriker
vid Fors.

Järnbruk

- Nyköpings Bruk- och factoribolag,
tidigare mässingsbruk, bildat 1831,
nedlagt 1866.
- Behms bruk, anlagt på 1630-talet, för
tillverkning av stångjärn.
- Näfvekvärns bruk, anlagt 1623 för
kanontillverkning, senare tillverkning
av konstgjutgoods, spisar och kaminer,
nedlagd 1962.
- Stafsjö bruk, anlagt 1666, för gjutning
av ammunition och kanoner. Under
1800-talet tillverkades tröskverk,
lokomobiler, ångpannor och
verktygsmaskiner. I dag tillverkas
skjutspjällsventiler för pappers- och
cellulosaindustrin.
- Svärta bruk

Kemisk-teknisk industri

- Sunlight, för tillverkning av tvål.

Kraftstationer

- Hargs kraftstation
- Perioden, elkraftverk anlagt 1908.
- Kraftstation vid Storhusfallet, anlades
1898, den första i staden.

Kvarnar och sågar

- Storhuskvarnen, från 1700-talet både
pappersbruk och sågverk. Mjöl maldes
här till 1971.

Livsmedelsindustri

- Gribergs bryggeri, hopslaget med Lindebergs ångbryggeri, 1905 ombildat till Nyköpings bryggeri AB, nedlagt 1969. Ett av flera bryggerier som har funnits i staden.
- Sockerbruk vid Behmbron under 1700-talet.
- Mjölkcentralen

Massaindustri och pappersbruk

- Pappersbruk anlagt vid Behms bruk, 1741.
- Pappersbruk vid Perioden, för tillverkning av papper av lump.

Mekanisk verkstad

- Svalins Mekaniska Verkstad
- Nyköpings Mekaniska Verkstad

Metallindustri

- Bultfabriken, anlagd på 1890-talet.
- Knappnålsfabrik, drevs under 1800-talet av Mässingsbruket.

Mässingsbruk

- Första mässingsbruket i Nyköping drevs 1610-1627, av Willem de Besche.
- Nytt mässingsbruk, anlagt 1646, drevs av Mathias Römer och Willem Momma, för tillverkning av bland annat mässingstråd. Produktion fram till mitten av 1800-talet, då det bytte namn till Nyköpings Bruk- och factoribolag.

Möbelindustri

- AB Nyköpings Möbelfabrik
- Ekmöbelfabriken, anlagd i slutet av 1800-talet, verksamheten pågick till 1950-talet.
- NK:s verkstäder, för tillverkning av möbler och inredningar, anlagd 1905.

Textilindustri

- Hargs Fabriker AB, anlagt 1842, nedlagt 1960.

- Periodens bomullsspinneri, anlagt 1873, nedlagt 1963.
- Fors ullspinneri, anlagt 1873, för tillverkning av bland annat filter, nedlagt på 1960-talet.

Varv

- Från 1827 tillverkades ångbåtar i Nyköping. Verksamheten kom att ingå i Nyköpings Bruk- och factoriebolag. Varvsverksamheten lades ned i slutet av 1800-talet.

Övrig industri

- AB Skandinaviska Glödlampsfabriken, anlagd 1898, nedlagd 1974.
- AB Nyköpings Automobilfabrik, Ana, bildades 1937, 1959 uppköpt av Saab.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Länsmuseets skyltprogram: *Historien längs ån* (handlar bland annat om de många fabrikena längs ån). Se www.sormlandsmuseum.se (under fliken "Historien i Sörmland").

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida, ny översiktsplan är under utarbetande (2010).

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturminnesvårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintresseområden

Nyköping ”Residensstad som utgjort ett viktigt politiskt maktcentrum sedan medeltiden. Som huvudort i Karl IX:s hertigdöme 1568-1622 utvecklades staden till ett av landets första industriella centra.”⁵¹

Tunaberg-Koppartorp (Tunaberg socken), ”bruks- och gruvmiljö med lämningar efter kobolt-, järn- och främst kopparbergslag från länets tidigaste bergshantering.”⁵²

Litteratur

Sörmlandsbygden 1988:1 & 2,
Södermanlands hembygdsförbunds årsbok.
Nyköpings stads historia, del I och II

Kontaktuppgifter

Nyköpings kommun
www.nykoping.se
Stadshuset, Stora Torget 1
0155-24 80 00 växel

Stadsarkiv

Nyköpings stadsarkiv
I Stadshuset, Stor Torget 1
0155-24 80 00 växel
Kontakta kommunarkivarien för
öppettider.

Nyköpings stadsarkiv arkiverar material från nuvarande kommunens förvaltningar. Förutom kommunala arkiv ingår i Stadsarkivet Nyköpings folkrörelsearkiv med handlingar från ca 500 föreningar (politiska, fackliga, religiösa samt enskilda arkiv) samt Nyköpings Företagsarkiv. I företagsarkivet finns material från bland annat AB Näveqvarns Bruk 1640-1962, AB Skandinaviska Glödlampsfabriken

1898-1974 och AB Periodens
Bomullsspinneri 1873-1963.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Culturum (huvudbibliotek), Hospitalsgatan
4, Nyköping, 0155-24 86 86

I ”Sörmlandsrummet” finns litteratur om Sörmland. Här finns bland annat information om olika företag i Nyköping samt bilder hur staden såg ut förr.

Stigtomta bibliotek, Skolvägen 4,
Stigtomta, 0155-22 75 00

Museer och hembygdsföreningar

Bruksmuseet i Näveqvarn
www.tunaberg.se/bruksmuseets_ram.htm
Nyköpingsvägen 11
0155-508 68

På museet visas gjutgods från perioden 1850 – 1960, bland annat spisar samt kanoner från styckebrukstiden. I Bränneriet vissas gjutgods föremål tillverkade vid Näveqvarns Bruk.

Hembygdsgården i Koppartorp med
gruvmuseum.
www.tunabergs-hembygdsforening.org.se
0155-523 45

Koppartorp är en välbevarad gruvby. I gruvfogdebostaden finns ett hembygdsmuseum. På området finns gruvhåll.

Stafsjö bruksmuseum
www.museum.stavsjo.se
Störningsvägen 3 B, Stavsjö
011-39 32 17

På museet visas en utställning om brukets historia. Här finns också exempel på produkter som har tillverkats vid bruket.

⁵¹ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_33.pdf, 25/1, 2011, s 14

⁵² http://www.raa.se/publicerat/varia2009_33.pdf, 25/1, 2011, s 15

Sörmlands museum (länsmuseum)
www.sormlandsmuseum.se
(för mer information se kapitel 5.)

Oxelösunds kommun

Oxelösunds industrihistoria är nära förknippad med Bergslagens. Förutsättningen var järnvägen Grängesberg – Oxelösund som invigdes år 1877 dvs. långt innan järnvägsförbindelsen mellan Nyköping och Stockholm via Vagnhärad stod färdig. Järnvägen innebar att järnmalm kunde transporteras till Oxelösund för utskeppning. Det bolag som byggde järnvägen bekostade också stora delar av samhällets uppbyggnad. 1914 omtalas hamnen som ”en af Sveriges förnämsta”⁵³.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Oxelösunds kommun? Några exempel.

Industriområden

- Bara industriområde
- Sundsörs industriområde

Keramik- och glasindustri

- Emmaboda glasbruk, för tillverkning av fönsterglas, anlagt 1928, nedlagt 1979.

Kraftverk

- Transformatorstation vid Sundsörs industriområde.

Metallindustri

- Oxelösunds järnverk, invigt 1917, fortfarande i drift.
- AB Centrifugalrör, för gjutning av ämnesrör för verkstadsindustrin.

Övrig industri

- Dentosal, för tillverkning av tandkräm.

- Exaktor, för tillverkning av lysrörsarmatur, kornischer och värmekaminer.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturminnesvårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar.

Riksintresseområden

Inga riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Litteratur

Sörmlandsbygden 1988:1 & 2, Södermanlands hembygdsförbunds årsbok. Se även Oxelösunds biblioteks hemsida för tips om litteratur.

Kontaktuppgifter

Oxelösunds kommun
www.oxelosund.se
Höjdgatan 26, Oxelösund
0155-380 00 växel

⁵³Nordisk familjebok, 1914

Kommunarkiv

Oxelösunds kommunarkiv
Höjdgatan 26
Telefon 0155- 380 00 växel
Kontakta kommunarkivarien för
öppettider.

I kommunarkivet finns kommunala handlingar från Oxelösunds tid som municipalsamhälle 1900-1950 och från tiden därefter som stad och sedan kommun. I arkivet finns också ett föreningsarkiv.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Oxelösundsarkivet

<http://bild.oxelosund.se>

I arkivet har man sedan 1989 samlat in bilder från privatpersoner, företag, föreningar och från Oxelösunds kommun. Bilderna går att söka på kommunens hemsida. Här finns bland annat bilder och text om olika industrier i Oxelösund.

Bibliotek

Oxelösundsbiblioteket, Järntorget 7-9,
Oxelösund, 0155-383 50

På biblioteket finns ”Oxelösundsrummet”, med litteratur om Oxelösunds historia. På bibliotekets hemsida finns tips om litteratur, bland annat om arbete och företag.

Strängnäs kommun

Strängnäs blev tidig, som ”systerstaden” Västerås norr om Mälaren, ett kyrkligt och administrativt centrum. Men till skillnad mot Västerås utvecklades aldrig staden till någon mer betydande industriort. I Strängnäs har kyrkan, lärdomen, försvarsmakten och sjukhuset varit de stora arbetsgivarna. En viss etablering av industrier har skett efter andra världskriget

och på 1960- och 70-talen växte ett industriområde upp söder om staden.

Vilka industrier/industrimiljöer finns eller har funnits i Strängnäs kommun? Några exempel.

Gruvmiljöer

- Bredsjönäsgruvan, nedlagd på 1940-talet.

Hyttor

- Kalkbro, medeltida hyttplats.

Industriområden

- Storängens industriområde i Strängnäs, började byggas vid mitten av 1960-talet.
- Industriområdet vid Finningevägen, byggdes i mitten av 1970-talet.

Järnbruk

- Åkers Styckebruk, för tillverkning av kanoner, sedan valsar för industri, grundat i slutet av 1500-talet, är ännu igång.
- Länna Bruk, anlagt på 1670-talet, för tillverkning av stångjärn, produktionen pågick till 1850-talet.

Kemisk-teknisk industri

- Pfizer, Strängnäs

Tegelbruk

- Kalkuddens tegelbruk, nära Mariefred, anlagt 1751, nedlagt 1949, med svartglaserat taktegel som specialitet.

Övrig industri

- Åkers Krutbruk, i Åkers styckebruk, för tillverkning av krut, med anor från 1500-talet, nedlagt på 1990-talet.
- Oluma penselfabrik, Mariefred, för tillverkning av penslar, i drift 1929-1999.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Länsmuseets skyltprogram: ”*Historien om människorna, bruket och kanonerna i Åkers bergslag*” (bland annat med information om industrisamhällets och folkhemmets framväxt). Se www.sormlandsmuseum.se (under fliken ”Historien i Sörmland”).

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturminnesvårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen
Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintresseområden
Åkers styckebruk, i Åkers socken, två bruksmiljöer ”med mellanliggande modern tätort i vilka utvecklingen från 1500-tal till nutid är läsbar”⁵⁴.

Litteratur

Sörmlandsbygden 1988:1 & 2,
Södermanlands hembygdsförbunds årsbok.

Kulturhistorisk bebyggelseinventering,
gjord av Sörmlands museum, 1978

Kontaktuppgifter

Strängnäs kommun
www.strangnas.se
Nygatan 10, Strängnäs
0152-291 00

Kommunarkiv

Strängnäs kommunarkiv
Nygatan 10
0152-291 38
Kontakta kommunarkivet för öppettider.

Förutom kommunala handlingar finns här 200 enskilda arkivbildare i Strängnäs kommunarkiv. Merparten utgörs av föreningar av olika slag. Andra typer av enskilda arkiv är företagsarkiv, personarkiv eller samlingar samt gårdsarkiv.

Strängnäs museums bildarkiv

Här finns fotografier från slutet av 1800-talet och framåt. En del av dem är sökbara via bibliotekskatalogen under fliken ”Fotosamlingen”. För forskning i fotoarkivet, ring 0152-296 68.

Övriga arkiv

AB Åkers Styckebruk har ett företagsarkiv med handlingar från 1600-talet och framåt. Arkivet är inrymt i den gamla masugnen i Åkers styckebruk. Kontakta Åkers hembygdsförening för öppettider.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Strängnäs bibliotek, Eskilstunavägen 2,
Strängnäs, 0152-296 70
I biblioteket finns ”Strängnäsrummet” med litteratur om bland annat kommunens historia.

Stallarholmens bibliotek, Vannestavägen 2,
Stallarholmen, 0159-33 37 73

⁵⁴ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_33.pdf, 25/1, 2011, s 17

Mariefreds bibliotek, Långgatan 17,
Mariefred, 0152-297 92
På hemsidan finns litteraturtips om stadens historia.

Åkers bibliotek, Skolvägen 1, Åkers
styckebruk, 0159-298 32
På bibliotekets hemsida finns lästips om Åkers historia. På biblioteket finns också en sektion med litteratur om Åkers historia.

Museer och hembygdsföreningar

Bruksmuseet i Åkers styckebruk, drivs av Åkers hembygdsförening
www.akershembygd.se
Bruksvägen i Åkers styckebruk
På museet finns föremål, interiör, bilder, kartor och filmer som visar Åkers Styckebruks produkter och tillverkningsteknik genom århundradena. Här finns också bilder från Åkers krutbruk.

Callanderska gården, ett kombinerat hembygds- och penselmuseum.
www.hembygd.se/index.asp?DocID=14083
Klostergatan 5
0159-213 92

Här visas bland annat penselfabriken OLUMA som verkade i Mariefred 1929-1999. På museet visas de olika tillverkningsmomenten, dels i en videofilm och dels i en fotoutställning.

Trosa kommun

Trosa har präglats av strömmingsfisket och ett småskaligt hantverk. En viktig inkomstkälla var sommargästerna som från slutet 1800-talet gjorde orten till en omtyckt badort.

Vilka industrier/industrimiljöer finns eller har funnits i Trosa kommun? Några exempel.

Trosa har inte varit någon industriort.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – kontakta kommunen för information om detaljplaner.

Kulturminnesvårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Litteratur

Sörmlandsbygden 1988:1 & 2,
Södermanlands hembygdsförbunds årsbok.

Kontaktuppgifter

Trosa kommun
www.trosa.se
Västra Långgatan 4-5, Trosa
0156-520 00 växel

Kommunarkiv

Västra Långgatan 4, Trosa
0156-520 00 växel
Kontakta kommunkansliet för öppettider.

Kommunarkivet innehåller handlingar för Trosa stad/kommun och Vagnhärads kommun från 1863 och fram till 1974. Från 1974-1992 tillhörde Trosa Nyköpings kommun. Handlingar från dessa år finns i Nyköpings kommunarkiv. På kommunens

hemsida kan man söka i kommunarkivets företeckning.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Trosa stadsbibliotek, Östra Långgatan 28, Trosa, 0156-522 35

Vagnhärad bibliotek, Centrumvägen 16A, Vagnhärad, 0156-522 36

Vingåkers kommun

Vingåker är gammal rik jordbruksbygd. Centralorten uppstod längs järnvägen. Snart etablerades här flera företag med inriktning på konfektionsindustrin. Vingåker blev tillsammans med Borås ledande inom konfektion i Sverige, med fabriksstillverkning av rockar, byxor och kappor.

Vilka industrier/industrimiljöer finns eller har funnits i Vingåkers kommun? Några exempel.

Konfektions- och skoindustri

- Widengrens, anlagd 1896. Ljungströms tog över fabriken 1970.
- Ljungström. Verksamheten flyttade 1998 till Ungern.
- Wingåkers konfektions AB, 1924-1969
- Högsjö, klädtillverkning från 1874.

Järnbruk

- Högsjö bruk, för tillverkning av stångjärn, anlagt 1636, nedlagt 1874.

Textilindustri

- Schullström & Sjöströms Fabriks AB, vid Högsjö ullspinneri, utvecklat till en storindustri med så kallade maskinfiltar som specialitet.

Var kan man hitta information om kommunens industrihistoria?

Länsmuseets skyltprogram: ”*Historien runt kläderna*” (här finns bland annat information om konfektionstillverkningen). Se www.sormlandsmuseum.se (under fliken ”Historien i Sörmland”).

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturminnesvårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintresseområden

Högsjö brukssamhälle med omland och spår i bebyggelsen från 1600-talet till modern tid med ”äldre industribyggnader, och skilda generationer av tidstypiska arbetarbostäder och egnahem från 1800-talets slut till 1960-tal”⁵⁵.

Litteratur

Sörmlandsbygden 1988:1 & 2, Södermanlands hembygdsförbunds årsbok.

⁵⁵ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_33.pdf, 25/1, 2011, s 18

Kontaktuppgifter

Vingåkers kommun
www.vingaker.se
Parkvägen 8, Vingåker
0151-191 00 växel

Kommunarkiv

Kommunen har inget kommunarkiv som är öppet för allmänheten.

Västra Vingåkers hembygdsförenings arkiv

www.vvhbf.se
Prästgårdsflygeln
0151-132 66
I arkivet finns olika dokument från Vingåker samt en fotosamling med ca 5000 bilder.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Vingåkers bibliotek, Bondegatan 6,
Vingåker, 0151-191 90

Högsjö bibliotek, Högsjö skola, Skolgatan
13, Högsjö, 070-590 19 16

Museer och hembygdsföreningar

Högsjö bruksmuseum
www.hogsjobruk.nu
Pampetorpsallén 2, 'Vita skolan'
På museet visas maskiner och utrustning för textilindustrin från 1900-talets början, varav de flesta ännu fungerar. Här finns också en fotosamling.

Källor och referenser till hela avsnittet om Södermanlands län

Faktauppgifterna om kommunerna är hämtade från respektive kommuns hemsida.

Uppgifter om byggnadsminnen och riksintresseområden är hämtade från Riksantikvarieämbetets hemsida www.raa.se och Länsstyrelsens Södermanlans läns hemsida www.lansstyrelsen.se/sodermanland, samt från bebyggelseregistret på Riksantikvarieämbetets hemsida.

Uppgifterna om industribyggnader och industrihistoriska miljöer är hämtade från:

- *Sörmlandsbygden* 1988:1 & 2, Södermanlands hembygdsförbunds årsbok.
- Sörmlands museums hemsida
- Eskilstuna stadsmuseums hemsida
- Kommunernas hemsidor

Uppsala län

Kommuner i Uppsala län

Enköping, Heby, Håbo, Knivsta, Tierp, Uppsala, Älvkarleby och Östhammar.

Enköpings kommun

Enköping är centralort i utpräglad jordbruksbygd där en av inriktningarna har varit köksväxter. Redan vid förra sekelskiftet var ”Enköpingspepparrot” ett begrepp. Då fanns också ett tjugotal industriella anläggningar på orten. Förutom Enköpings maskinfabrik och Enköpings Mekaniska Verkstad fanns här också en tändsticksfabrik.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Enköpings kommun? Några exempel.

Kvarnar och sågar

- Härnevi kvarn, byggd 1864, putsad tegelbyggnad i tidstypisk industriarkitektur.
- Vånsjö kvarn, ”utvecklades under 1800-talet till ett lokalt handels- och industricentrum”⁵⁶.
- Kvarn i Alstra, vitputsad kvarnbyggnad från 1863.
- Back kvarn, uppförd i början av 1800-talet.
- Breds kvarn, med anor från 1500-talet.
- Strömsbergs kvarn, med anor från 1600-talet. Nuvarande kvarn uppförd 1889. Kvarnen inrymmer också en sågverk och en kraftstation.
- Kynge kvarn
- Sågen i Veckholm

⁵⁶<http://www.enkoping.se/files/pdf/bygga%20o%20bo/stadsplanering/oversiktsplan/OP-del4.pdf> 1/4, 2011

Livsmedelsindustri

- Mejeri i Alstra

Metallindustri

- Bahco/Enköpings Mekaniska Verkstad

Stenhuggeri

- Enköpings kvarnstensfabrik

Tegelbruk

- Ekolsunds tegelbruk
- Tegelbruk i Alstra, fanns i början av 1900-talet.

Övrig industri

AB Mälardalens tändsticksfabrik

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplanen – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Härnevi och Vånsjö kvarnmiljöer.⁵⁷

Riksintresseområde

Inga industrihistoriska riksintresseområden finns inom kommunen.

Litteratur

Från Mälarvik till skogsbygd – Landsbygdens kulturmiljöer i Enköpings

⁵⁷http://www.raa.se/publicerat/varia2009_35.pdf s 5 1/4, 2011

kommun (Upplandsmuseet på uppdrag av Enköpings kommun)

Industribebyggelseinventering i Enköpings kommun, Enköpings kommun 2005 (Kopia finns i Upplandsmuseet)

Bygdell, Cecilia, *Vi är världsbäst på skiftnycklar – produktion och nedläggning på Bahco i Enköping*, 2008

Kontaktuppgifter

Enköpings kommun
www.enkoping.se
Kungsgatan 42
0171-62 50 00 växel

Kommunarkiv

Kungsgatan 42
0171-62 50 68
Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I kommunarkivet finns arkivmaterial från 1860-talet och framåt. Här finns bl.a. kommunala protokoll, gamla tidningar, böcker om Enköpings historia och gamla fotografier.

Kommunantikvarie

Kommunen har kommunantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

Bibliotek

Enköpings kommunbibliotek,
(huvudbibliotek)
Ågatan 29, Enköping,
0171-62 55 10

Fjärdhundra bibliotek, Skolvägen 7,
0171-848 30

Grillby bibliotek, Storgatan 33,
0171-47 03 77

Örsundsbro bibliotek, Idrottsvägen 8,
0171-41 51 35

Museer och hembygdsföreningar

Enköpings museum (kommunalt museum)
www.enkoping.se/museum

Rådhusgatan 3
0171-62 54 00

På museet berättas kommunens historia från stenålder och framåt. På museets hemsida finns länkar till bland annat DigitaltMuseum (www.digitalmuseum.se). Där kan du hitta information och bilder från industrimiljöer i Enköping.

J. P. Johansson-museet, Bahcos lokaler,
Tallbacksvägen 2.

På museet berättas om företaget och om skiftnyckelns uppfinnare J. P. Johansson.

Heby kommun

Heby har fått sin karaktär av jordbrukslandskapet men är mest känt för sina många tegelbruk, som mest ett 20-tal. Lera av god kvalitet, skog för bränsle till tegelugnarna och järnvägsförbindelsen var förutsättningarna. Storhetstiden för tegelbruken var 1900-1940. Det sista tegelbruket lades ner 1980. Förutom tegelbruken har man inom kommunen tillverkat lantbruksmaskiner. Östervåla i kommunens nordöstra hörn blev tidigt centrum för möbeltillverkning.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Heby kommun? Några exempel.

Metallindustri

- AB Westeråsmaskiner
- Tillverkning av lantbruksmaskiner i Morgongåva, nedlagd 1988.

Möbelindustri

- Möbelsnickeri i Östervåla

Tegelbruk

- AB Heby Tegelbruk, Heby
- Vittinge Tegelbruk AB, Vittinge socken

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – Kulturminnesvårdsprogram för Heby kommun 1986.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Kontaktuppgifter

Heby kommun
www.heby.se
Tingsgatan 11, Heby
0224-360 00

Kommunarkiv

Tingsgatan 11, Heby
0224-360 77
Arkivet Rungården, Morgongåva
0224-645 99

I arkivet finns arkivmaterial från 1860-talet och framåt. Här finns också förenings-,

företags- och folkrörelsearkiv från 1700-talet till idag samt ett bildarkiv.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Heby bibliotek
Centralgatan 1 (Folkets hus)
0224-362 15

Tärnsjö bibliotek
Stationsgatan 19, Tärnsjö
0292-718 20

Morgongåva bibliotek
Ramsjövägen 12, Morgongåva
0224-645 51

Östervåla bibliotek
Åbygårdarna, Östervåla
0292-719 77

Vittinge bibliotek
Vittinge skola, Vittinge
0224-645 61

Museer och hembygdsföreningar

Heby tegelmuseum och konsthall
www.tegelbruksmuseet.se
Brogatan 6
0224-361 88, 361 94
Tegelbruksmuseet finns i en byggnad som en gång var bryggeri. På museet berättas taktegets historia. Här visas alla momenten i tillverkningen av taktegel i äldre och senare tid.

Möbelmuseet i Östervåla
Strax väster om tätorten
0292-108 88
Här visas snickeriverkstad med komplett maskinutrustning.

Håbo kommun

Jordbruket har dominerat i Håbo. Bortsett från några vattendrivna sågar och kvarnar samt grustag och stenkross i Bålsta finns inte några industrimiljöer av större kulturhistoriskt intresse.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kommunen upprättade ett kulturminnesvårdsprogram 1987, *Hembygd Håbo*. Kulturminnesvårdsprogrammet är tryckt i bokform (se nedan under litteratur).

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Litteratur

Hembygd Håbo: historia i genomfartsland, Kulturminnesvårdsprogram för Håbo kommun, 1987

Kontaktuppgifter

Håbo kommun
www.habokommun.se
Centrumleden 1, Bålsta
0171-525 00

Kommunarkiv

Centrumleden 1

0171-526 39

Kontakta arkivansvarig för information om arkivet och öppettider.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Håbo bibliotek

0171-526 00

Biblioteket finns i Bildningscentrum Jan Fridegård, strax söder om Bålsta affärscentrum, 0171-526 00

Knivsta kommun

Som jordbruks- och skogsbruksbyggd har Knivsta aldrig haft en framträdande plats på industrihistoriens karta. Enstaka sågar och kvarnar finns dock inom kommunen.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Knivsta kommun? Några exempel.

Kvarnar och sågverk

- Ett sågverk fanns i Knivsta, i Gredelby tills nyligen. Här tillverkades träflis.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturminnesvårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Kontaktuppgifter

Knivsta kommun
www.knivsta.se
Ängbyvägen 8
018-34 70 00

Kommunarkiv

Ängbyvägen 8
018-34 71 09

Kontakta arkivansvarig för information om arkivet och öppettider.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Knivsta bibliotek, Gredelbyvägen 1,
Knivsta centrum, 018-34 72 30

Tierps kommun

Tierp växte upp som en centralort längs järnvägen ungefär halvvägs mellan Uppsala och Gävle. Tierp blev en knutpunkt för transporter till och från de norduppländska järnbruken Lövsta, Söderfors, Karlholm och Tobo. I början av 1900-talet fanns här mekaniska verkstäder, snickerifabrik, gjuteri, ångsåg, kvarn och två mejerier.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Tierps kommun? Några exempel.

Järnbruk

- Karlholms bruk, anlagt 1727-28.
- Lövsta bruk, anlagt på 1620-talet.
- Strömsbergs bruk, anlagt 1645, nedlagt 1920.
- Söderfors bruk, anlagt 1676, fortfarande verksamt.
- Tierps järnbruk
- Tobo bruk
- Ullfors bruk, anlagt på 1640-talet.
- Åkerby bruk, anlagt 1638, nedlagt 1883.

Kraftverk

- Untra kraftverk, byggt 1918. Stockholms stads första vattenkraftverk.

Kvarnar och sågar

- Västlands kvarn, Västlands socken
- Ellinge såg, Österlövsta socken
- Griggebo såg, uppförd omkring 1950, nedlagd 1948.

Snickerifabriker

- Bröderna Larsson snickeri- och skidfabrik AB, Örbyhus

Övrig industri

- C G Pettersson Eftr. Vagn & Redskapsfabrik
- Tierpsverken
- Örbyhus Smides- och sängfabrik AB, Örbyhus

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Det finns information om bruken på kommunens hemsida under fliken ”uppleva och göra”, ”sevärdheter” samt på: www.vallonbruken.se

Översiktsplan – kontakta kommunen för information om översiktsplanen.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Griggebo såg, ”ett bra exempel på en välbevarad mindre industrianläggning, som haft stor betydelse för den omkringliggande landsbygden.”⁵⁸

Lancashiresmedjan ”är mycket väl bevarad både exteriört och interiört med en i det närmste helt bevarad maskinell utrustning.”⁵⁹

Lövsta bruk

”har kanske varit den viktigaste bruksanläggningen, inte bara i Uppland, utan i hela landets järnhantering. Den sällsynt välbevarade och konsekvent genomförda planen från 1600-talet kom att bli stilbildande för övriga Upplandsbruk.”⁶⁰

Söderfors bruk ”har genom åren varit en viktig del av landets industri, och är det allttjämt som en av få kvarvarande levande

bruksmiljöer. Söderfors är starkt präglad av familjen Grill och speglar hur ett större järnbruk blev utformat under 1700-talet.”⁶¹

Riksintresseområden

Karlholms bruk – ”Arkitektur- och teknikhistoriskt intressant *bruksmiljö* med genomförd idealplan av vallonsbrukskaraktär och enhetlig bebyggelse från 1720-talet och framåt samt intakt lancashiresmedja från 1880-talet.”⁶²

Söderfors bruk – ”Arkitektur- och industrihistoriskt intressant samt påkostad bruksmiljö med rätvinklig plan av likartad karaktär som vid vallonbruken och enhetlig bebyggelse från i huvudsak 1700-talet.”⁶³

Strömsbergs bruk – ”Upplands enda järnbruk där alla de komponenter som bildade en typisk bruksmiljö finns bevarade.”⁶⁴

Lövsta bruk – Landets under 1700-talet främsta vallonbruk. Arkitekturhistoriskt intressant och ovanligt påkostad bruksmiljö med genomförd idealplan och enhetlig bebyggelse.”⁶⁵

Tobo bruk – ”Upplands enda bruksmiljö med en bevarad löst grupperad byggelsestruktur från 1600-talet.”⁶⁶

Ullfors bruk, ”lydande under Strömsberg, med bebyggelse från 1700 och 1800-talen”.⁶⁷

⁵⁸ <http://www.lansstyrelsen.se/uppsala/Sv/samhallsplaner/ng-och-kulturmiljo/skyddad-bebyggelse/byggnadsminnen/byggnadsminnen-i-uppsala-lan/griggebo-sag/Pages/default.aspx> 1/4, 2011

⁵⁹ <http://www.lansstyrelsen.se/uppsala/Sv/samhallsplaner/ng-och-kulturmiljo/skyddad-bebyggelse/byggnadsminnen/byggnadsminnen-i-uppsala-lan/lancashiresmedjan-i-karlsholm/Pages/default.aspx> 1/4, 2011

⁶⁰ <http://www.lansstyrelsen.se/uppsala/Sv/samhallsplaner/ng-och-kulturmiljo/skyddad-bebyggelse/byggnadsminnen/byggnadsminnen-i-uppsala-lan/lovsta-bruk/Pages/default.aspx> 1/4, 2011

⁶¹ <http://www.lansstyrelsen.se/uppsala/Sv/samhallsplaner/ng-och-kulturmiljo/skyddad-bebyggelse/byggnadsminnen/byggnadsminnen-i-uppsala-lan/soderfors-bruk/Pages/default.aspx> 1/4, 2011

⁶² http://www.raa.se/publicerat/varia2009_35.pdf 1/4, 2011

⁶³ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_35.pdf s 8 1/4, 2011

⁶⁴ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_35.pdf s 8 1/4, 2011

⁶⁵ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_35.pdf 1/4, 2011

⁶⁶ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_35.pdf s, 8 1/4, 2011

Kontaktuppgifter

Tierps kommun
www.tierp.se
Centralgatan 7, Tierp
0293-21 80 00 växel

Kommunarkiv

Centralgatan 7
0293-21 81 26
Kontakta kommunarkivarien för information om arkivet och öppettider.

I arkivet finns handlingar från 1860-talet och framåt.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Tierps bibliotek (huvudbibliotek),
Grevegatan 19,
0293-21 82 60
Tierps bibliotek har en egen litteratursamling om den egna bygden. Här finns också Tierpsposten från 1892-1963.

Biblioteket i Karlholms bruk,
Karlitplan 7, 0293-21 94 80

Folk- och skolbiblioteket i Skärplinge,
(Ol-Andersskolan), Sättravägen 7,
0293-21 94 00

Folk- och skolbiblioteket i Söderfors,
Bruksskolan, Tamms väg 14,
0293-21 97 60

Folk- och skolbiblioteket i Örbyhus,
Örbyhus skola, Skolvägen,
0293-21 95 22

Museer och hembygdsföreningar

För information om bruken och museer vid bruken – se Vallonbruk i Upplands hemsida: www.vallonbruk.se och Tierps kommuns hemsida.

Uppsala kommun

Uppsala har framför allt präglats som ett centrum för lärdom och religion. Konfektions- och skoindustrin har varit framträdande, liksom livsmedelindustri. Slottssenap har länge förknippats med Uppsala. Tegelbruken i Uppsala fick ett uppsving genom 1940- och 50-talens byggboom med leveranser av murbruk till hela landet.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Uppsala kommun? Några exempel.

Cement-, betong- och kalkindustri

- Gullhögens cement, Uppsala
- Uppsala Cementgjuteri

Gruvmiljöer

- Ramhälls gruvor, Alunda socken
- Ransta gruvor, Skuttunge socken

Järnbruk

- Bennebols bruk, Bladåkers socken, med bevarad masugn, rostugn och en liten bruksgata.
- Vällnora bruk, Knutby socken

Keramik- och glasindustri

- Boivies kakelfabrik, 1850-1920-talet
- S:t Eriks Lervarufabrik AB, grundat 1886, för tillverkning av tegel och kakel, tillverkning av brukskonst.
- Uppsala-Ekeby keramikfabrik

Konfektions- och skoindustri

- AB Hjalmar Söderberg, herrkonfektion
- AB Johan Ekholms Skofabrik, Uppsala

⁶⁷ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_35.pdf s 8 1/4, 2011

- AB LE Larsson & Co, Hästens skofabrik, 1902-1969
- AB Uppsala kappfabrik, ”Kapplasse”
- AB Uppsala Sidenväveri
- Norder stickmaskiner, Gustaf A. Berglöf AB

Kraftverk

- Uppsala stads gasverk, anlagt 1859

Kvarnar och sågar

- AB Upsala Valskvarn
- Akademikvarnen, numera Upplandsmuseet
- Focksta kvarn
- Upsala Ångqvarns AB
- Sågverk vid Ulva kvarn

Livsmedelsindustri

- AB Uppsala bröd
- AB Uppsala Malt & Utsädes AB
- KF:s Juvelbegeri, nedlagt 2002-03
- Lindvalls kafferosteri
- Slottsindustrier, på 1970-talet uppköpt av Cadbury Schweppes
- Uppsala margarinfabrik
- Uppsala Ättiksfabrik
- AB Karamell & Chokladfabriken
- Chokladfabriken Sonja, nedlagd i slutet av 1960-talet
- AB Chokladfabriken Fyris
- Upsala Bayerska Bryggeri AB, 1856-1966
- Lindroths Bryggeri 1860 – ca 1910
- Bryggeriet Holmen
- Kooperationens charkuterifabrik, 1930-1998

Mekaniska verkstäder

- Bröderna Ek Smide o Mekanisk verkstad
- Nymans verkstäder
- Petterson & Barr Smide och Mekanisk verkstad
- Uppsala Elektromekaniska
- Lindareverket

Stenbrott

- Larssons Marmor & Granitindustri AB

Tegelbruk

- Bergsbrunna Tegelbruk AB
- Fyrisvalls tegelbruk, Svartbäcken
- Järlåsa Såg & Tegelbruk AB
- Vaksala Tegelbruk
- Vaksala Nya Tegelbruk

Tryckerier

- Almqvist & Wiksell

Övrig industri

- Henrik Gahns AB, tvåttillverkning
- Pianofabriken Nylund & Son
- Nils Noréns Cigarrfabriksaktiebolag
- Svenska raketfabriken
- Pharmacia AB, läkemedelsfabrik
- Cykelfabriken AB, B. Öberg & Co/Josef Eriksson (Fram)
- AB Nordiska metallduksväveriet

Var kan man hitta information om industrihistoria?

På kommunens hemsida, under fliken ”Kultur och fritid”, därefter under fliken ”kultur” finns en länk till kartor över kulturmiljöer i Uppsala kommun, där kulturmiljöerna finns inlagda i ett alfabetiskt register.

<http://www.uppsala.se/sv/Kulturfritid/Kultur/Kulturmiljoer--arkitektur/Kulturmiljoer/>

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Akademikvarnen – Den fors som Fyrisån bildar mitt i stan utgjorde ett idealiskt läge för en vattendriven kvarn. Kvarnen som på 1700-talet innehöll 10 par kvarnstenar var en förhållandevis stor industribyggnad för sin tid.

Focksta kvarn ”utgör en komplett bevarad industrimiljö såsom den tedde sig vid 1900-talets början och utgör med den bevarade inredningen och bebyggelsen ett viktigt dokument över den tidens småskaliga landsbygdsindustri. Vattendrivna såganläggningar av detta slag var tidigare vanliga i Uppland. Tillsammans med Härnevi kvarn är Focksta den bäst bevarade miljön i sitt slag i länet.”⁶⁸

Riksintresseområden

”Vattholma bruksmiljö med byggnader från 1700- och 1800-talen.”⁶⁹

Bennebols och Vällnora bruk (Bladåkers och Knutby sn) – ”Bruksmiljöer ursprungligen från 1600-talet, vars lokalisering till skogsbygden illustrerar tidens decentraliserade utnyttjande av naturresurserna.”⁷⁰

Litteratur

Ullenhag, Kersti, *Industriell utveckling och demokratisering 1862-1921*, 1984

Bergold, Carl Erik, *Uppsala stads historia, Stadsbyggande 1900-1960*, 1989

⁶⁸<http://www.lansstyrelsen.se/upsala/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/skyddad-bebyggelse/byggnadsminnen/byggnadsminnen-i-upsala-lan/focksta-kvarn/Pages/default.aspx> 1/4, 2011

⁶⁹http://www.raa.se/publicerat/varia2009_35.pdf s 11 1/4, 2011

⁷⁰http://www.raa.se/publicerat/varia2009_35.pdf s 10, 1/4, 2011

Agius, Roland, *Industristaden Uppsala*, 2003

Franzén, Anders & Ejdesjö, Petra, *Uppsala industribyggnader från 1700-talet till 1970* (finns på CD-rom kontakta stadsantikvarien för mer information)

Kontaktuppgifter

Uppsala kommun
www.upsala.se
Stadshuset
Vaksalagatan 15
018-727 00 00 växel

Stadsarkivet

S:t Olofsgatan 15
018-727 11 70
Kontakta stadsarkivet för öppettider.
<http://www.upsala.se/Kulturfritid/Kultur/Stadsarkivet>

I Stadsarkivet finns handlingar från kommunala verksamheter från 1860-talet och framåt. Här finns också fotografier, ritningar, kartor.

Kulturkontor

Strandbodgatan 1
018-727 86 00

Uppsala kommun har ett kulturkontor som ansvarar för kommunens kulturverksamhet och kulturmiljövård.

Stadsantikvarie

Kommunen har stadsantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

Bibliotek

Stadsbiblioteket, Svartbäcksgatan 71,
018-727 17 00 växel

I biblioteket finns ”Uppsala- och Upplandsamlingen” som innehåller litteratur och material med anknytning till Uppsala och Uppland, ca 4 000 böcker, småskrifter, kart- och bildmaterial och fotografier. Uppsala- och Upplandsamlingen är sökbar i datakatalog som finns på kommunens hemsida under fliken ”Stadsbiblioteket”.

Almungebiblioteket, Almunge skola,
0174-27 00 52

Björklingebiblioteket, Sandbrovägen 6,
018-727 79 49

Brantingsbiblioteket, Brantingstorg 5,
018-727 68 35

Bälningebiblioteket, Lundgården,
018-727 48 73

Eriksbergsbiblioteket, Granitvägen 14,
018-727 54 38

Gottsundabiblioteket, Gottsunda centrum,
018-727 60 50

Gränbybiblioteket, Liljeforstorg 1,
018-727 57 42

Stenhagenbiblioteket, Herrgasvägen 8,
018-727 88 30

Storvretabiblioteket, Fullerövägen 1,
018-727 67 33

Sävjabiblioteket, Västgötaresan,
018-727 52 92

Ulleråkerbiblioteket, Kronparksgården,
Eva Lagerwalls väg 1,
018-611 20 66

Vattholmabiblioteket, Malmvågsvägen 7,
018-727 78 39

Vängebiblioteket, Vänge skola,
Läraryägen, 018-727 80 51

Museer och hembygdsföreningar

Upplandsmuseet

www.upplandsmuseet.se

(för mer information se kapitel 5).

Älvkarleby kommun

Älvkarleby var på medeltiden den största och viktigaste marknadsplatsen i Uppland. I Skutskär, som på 1860-talet var en lastplats för bruken i Älvkarleö, anlades en massafabrik 1894. Sågverket var då världens största. 1911-15 byggdes kraftverket i Älvkarleby.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Älvkarleby kommun? Några exempel.

Järnbruk

- Älvkarleö bruk, anlagt 1659 för ankarsmide.
- Hyttö bruk
- Harnäs järnbruk, nedlagt 1911.

Kraftverk

- Älvkarleö/Landforsens kraftverk, anlagt 1911-15, färdigt 1930.

Kvarnar och sågar

- Sågverk i Skutskär, anlagt 1868

Massaindustri och pappersbruk

- Skutskär, anlagt 1894

Tegelbruk

- Östanå tegelbruk

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – Älven – skogen bruket Kulturmiljöprogram för Älvkarlebys kommun, 2002, Upplandsmuseet

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintresseområden

Älvkarlebyfallen, ”Kombinerad kommunikations-, kraftverks- och militärmiljö vid strid forssträckning av Dalälven med anläggningar från i huvudsak 1800-talet och början av 1900-talet.”⁷¹

Litteratur

Älven – skogen brukt. Kulturmiljöprogram för Älvkarlebys kommun, 2002

Kontaktuppgifter

Älvkarleby kommun
www.alvkarleby.se
Centralgatan 3, Skutskär
026-830 00 växel

Kommunarkiv

Centralgatan 3
026-831 39, 026-831 24
Kontakta arkivansvarig för information om arkivet och öppettider.

Bibliotek

Biblioteket, Ågatan 7a, Skutskärs centrum,
026-831 83

I ”Upplandsrummet” finns samlad litteratur om Uppland och om Älvkarleby kommun. Här finns tidningsurklipp som handlar om Älvkarleby kommun.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Östhammars kommun

Järnmalmsbrytningen i norra Uppland medförde lokalisering av bruk till platser där vattnet kunde användas för kraftförsörjning och där skog fanns för bränsle. Inom Östhammars kommun ligger flera välbevarade bruksmiljöer från 1700-talet som både har byggnadsminnesförklarats och klassats som riksintressen.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Östhammars kommun? Några exempel.

Gruvmiljöer

- Björnstagruvan, Hargs socken
- Dannemora gruvor känd för sin höga järnhalt. Malmbrytning från sent 1400-tal till 1992. Gruvan är nu åter i drift.
- Lämningar efter tidigt bergsbruk, gruvhål, skärpningar och hyttor i Dannemora, Films socknar, Morkarla, Hökshuvuds och Valö socknar.

Järnbruk

- Forsmarks bruk, anlagt på 1570-talet.
- Gimo bruk, anlagt 1615, fortfarande verksamt.
- Johannisfors bruk, Forsmarks socken
- Hargs bruk, anlagt 1868.
- Österbybruk, anlagt på 1500-talet.

Kvarnar och sågar

- Valö ångsåg, Östhammar.
- Joms såg och byggvaror, från 1884.

⁷¹ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_35.pdf s 15, 1/4, 2011

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – Jorden och järnet – Kulturhistoriska miljöer i Östhammars kommun, 1999, Upplandsmuseet

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden? Vilka industrihistoriska miljöer anser kommunen är särskilt värdefulla?

Byggnadsminnen

Forsmarks bruk – anlagt på 1500-talet som kronobruk med främst en tackjärnsproduktion baserad på malm från Dannemora gruvor.

Gimo bruk – anlagt som en hytta av kronan 1615, efter en tid utarrenderad till Willem de Besche och Louis de Geer.

Miljön vid Dannemora:

Gruvarbetartorpet Gjyttjorn som tillhört Dannemora gruvor och varit bostad för två gruvarbetarfamiljer. Gruvlaven vid Dannemora gruvor, från 1955.

Norrshaktlaven vid Dannemora gruvor, schakt från 1890-talet. Norra maskin vid Dannemora gruvor, ångmaskin för drift av läns-pumpar och uppfordringsverk i de många gruvschakten. En ritning till Norra maskin utfördes av Wilhelm Stjernhotz. Triewalds maskinhus, ångmaskin för läns-pumpning av vatten som trängde i gruvschakten. ”Den 4 juli 1728 provades maskinen för första gången. Den var då Sveriges första och världens dittills största ångmaskin.”⁷²

⁷² <http://www.c.lst.se/templates/PageSmall.aspx?id=703>, 21/10, 2010

Österby bruk anlagt, på 1500-talet för bearbetning och förädling av järnmalmen från Dannemora.

Riksintressen

Forsmarks bruk ”Arkitekturhistoriskt intressant och mycket påkostad bruksmiljö från 1700- och 1800-talen med enhetlig bebyggelse av vallonbrukskaraktär samt unik engelsk parkanläggning.” Här finns ”dammanläggningar, smedja, jordbruksbyggnader och park sam tillhörande odlingslandskap med omfattande stenmurskomplex.”⁷³

Bygden norr om Hökhuvuds kyrka ”Gruvmiljöer från silverbrytning under 1500-talet samt järnmalm-brytning under 1700- och 1800-talen.”⁷⁴

Dannemora-Österbybruk ”Tekniskt intressant industrilandskap av enastående betydelse för svensk järnhantering. Gruv- och bruksmiljö av även arkitekturhistoriskt intresse samt omfattande fördämningssystem.” I Österbybruk finns ”unik vallonsmedja och andra industribyggnader samt herrgårdsanläggning från 1700-talet med park och ekonomibygnader för jordbruket.

Gimo bruk ”Arkitekturhistoriskt intressant bruksmiljö med bebyggelse från 1700- och 1800-talen.” Här finns förutom bruksherrgård också ”kolhus, magasinsbyggnader och förvaltarbostad samt bruksdammar och lämningar av järnbruket”⁷⁵.

Hargs bruk ”Arkitektur- och teknikhistoriskt intressant bruksmiljö med bebyggelse från 1700- och 1800-talen samt hamnplats.” Här finns ”bruksbebyggelse med bostäder utmed två bruksgator,

⁷³ <http://www.c.lst.se/templates/Page.aspx?id=548>, 21/10, 2010

⁷⁴ <http://www.c.lst.se/templates/Page.aspx?id=548>, 21/10, 2010

⁷⁵ <http://www.c.lst.se/templates/Page.aspx?id=548>, 21/10, 2010

smedjor, dammar, herrgård med trädgård och park, jordbruksbyggnader och torpbebyggelse samt utskeppningshamn med järnbod. Lämningar efter kopparhytta, tegel- och kalkbruk samt gruvhål⁷⁶.

Litteratur

Jorden och Järnet – Kulturhistoriska miljöer i Östhammars kommun,
Upplandsmuseet, 1999

Kontaktuppgifter

Östhammars kommun
www.osthammar.se
Stångörsgatan 10
0173-86 000 växel

Kommunarkiv

Stångörsgatan 10
0173-861 41
Kontakta kommunarkivarien för
öppettider.

Arkivet har information om kommunens verksamhet från 1860-talet och framåt.

Kommunantikvarie

kollas upp

Bibliotek

Östhammars bibliotek, Prästgatan 1,
0173-863 00

Alunda bibliotek, Marmavägen 12,
0173-858 70

Gimo bibliotek, Köpmangatan 2,
0173-867 75

Öregrunds bibliotek, Rådhusgatan 8,
0173 865 50

Österbybruks bibliotek, Dannemoravägen
5, 0173-856 30

Museer och hembygdsföreningar

Forsmarks bruksmuseum
Här berättas om järnhanteringen och livet på bruket.

Gimo bruksmuseum
Här visas smedsbostad med kammare och kök från sekelskiftet 1900.

Valö ångsåg
0173-510 77
Här visas en ångsåg från 1884. Den var i drift ca 100 år. Här finns maskinhus, ångmaskin och panna kvar.

För mer information se www.vallonbruk.se

Källor och referenser till hela avsnittet om Uppsala län

Faktauppgifterna om kommunerna är hämtade från respektive kommuns hemsida.

Uppgifter om byggnadsminnen riksintresseområden är hämtade från Riksantikvarieämbetets hemsida www.raa.se och Länsstyrelsens Uppsala läns hemsida www.lansstyrelsen.se/upsala samt från bebyggelseregistret på Riksantikvarieämbetets hemsida.

Uppgifterna om industribyggnader och industrihistoriska miljöer är hämtade från:

- Kommunernas hemsidor (översiktsplaner)
- Digitalt museum www.digitaltmuseum.se

⁷⁶ <http://www.c.lst.se/templates/Page.aspx?id=548>, 21/10, 2010

Västmanlands län

Kommuner i Västmanlands län

Arboga, Fagersta, Hallstahammar, Kungsör, Köping, Norberg, Sala, Skinnskatteberg, Surahammar och Västerås.

Arboga kommun

Arbogas strategiska läge intill Mälarens innersta sjösystem och den viktiga vägkorsningen ”där landförbindelserna från och till Bergslagen, västkusten och landskapen söder om Mälaren möttes” gjorde att staden fick en betydande ställning som handelsplats. ”Arboga blev tillsammans med Västerås Svealands mest betydande ort. Sjöfart, handel och hantverk förblev länge dominerande och livskraftiga näringar i staden.”⁷⁷ Näringslivet stärktes ytterligare vid 1800-talets mitt. Arboga blev den första staden i länet som nåddes av järnvägen, när linjen till Örebro invigdes 1857.⁷⁸

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Arboga kommun? Några exempel

Cement-, betong- och kalkindustri

- Arboga Cementfabrik och Arboga Murbruk AB, etablerade efter andra världskriget.
- Götlunda Cementfabrik, anlagd på 1940-talet.

Livsmedelsindustri

- Arboga Margarinfabrik, anlagd 1887, nedlagd 1960. Verksamheten

⁷⁷ <http://www.lansstyrelsen.se/NR/rdonlyres/4001D60A-88E7-4A01-A85D-936537D86B5F/0/indinventArboga.doc>, s 1, 5/11, 2020

⁷⁸ <http://www.lansstyrelsen.se/NR/rdonlyres/4001D60A-88E7-4A01-A85D-936537D86B5F/0/indinventArboga.doc>, s 2, 5/11, 2010

utvidgades till att också omfatta framställning av oljor och tvål.

- Arboga Bryggeri AB, anlagt kring sekelskiftet 1900, nedlagt 1980, rivet.

Järnbruk

- Rölfors bruk, Medåkers socken, anlagt 1630, nedlagt 1850. Här drevs en stångjärnshammare och en vadmalstamp.
- Jäders bruk, för vapentillverkning, anlagt på 1550-talet. En av de tidigaste verksamheterna av industriell karaktär i landet. Smidesproduktionen nedlagd i början av 1900-talet.

Keramik- och glasindustri

- Arboga Glasbruk, anlagt 1874, nedlagt 1928.

Konfektions- och skoindustri

- Rappsons herrkonfektion, Arboga, nedlagt 1971.
- Svenska Knappfabriken, Arboga, anlagd 1925, nedlagd 1934, den enda i sitt slag i norra Europa.

Kvarnar och sågar

- Höjens kvarn, omnämnd 1881, nedlagd 1915.
- Kvarn vid Grinberg.
- Nästkvarn
- Kvarn vid Jäders bruk.
- Kvarn vid Rölfors bruk.
- I anslutning till Hjälmare kanal har såg, kvarn och trämassafabrik funnits från 1895 till 1950-talet.
- I Götlunda socken fanns fram till 1948 sex sågar.
- Arboga Kvarn & Maltfabrik, drevs 1821-1975.

Mekanisk verkstad

- Arboga Mekaniska Verkstad, anlagd på 1850-talet, nedlagd under 1980-talet. Stadens första industri i modern mening.

Metallindustri

- Hollingworth, tillverkare av jordbruksmaskiner.

Möbelindustri

- Myrstedt & Stern Snickerifabrik, Arboga, ägdes av NK.

Kraftverk

- Arboga nya kraftverk (elverk och pumpstation), uppfört 1898-1899.
- Vattenkraftverk längs gamla Hjälmare kanal; vid Kvarnfallet, äldsta stationen, Hällby kraftverk, (f.d. Prins Karls sluss); vid Vallby (f.d. Karl XI:s sluss).
- Två äldre sammankopplade kraftverk vid Jäders bruk: Ett äldre kraftverk, uppfört 1914 och en modernare anläggning uppförd 1943, fortfarande i bruk.

Trä- och skogsindustri

- Trävaruindustrin vid Hällby, för framställning av slipad trämassa.

Tegelbruk

- Arboga Mekaniska Verkstad tegelbruk på Nästkvarns område, drevs i slutet av 1800-talet.
- Arboga Tegelbruk, anlagt 1882, nedlagt 1971.

Varv

- Varv i anslutning till den så kallade Hjälmare docka.

Övrig industri

- Konstruktionsbyrå Quist & Gjers, etablerat 1876.

Var kan man hitta information om industrihistoria i Arboga kommun?

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – ett kulturminnesvårdsprogram för Arboga kommun antogs i kommunen 1987.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminne

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintresseområden

Hjälmare kanal (Arboga socken) ”Landets äldsta kanal färdig 1639. Kanalens äldre sträckning från 1600-talet har stort kommunikationshistoriskt intresse”.⁷⁹ Varv i Hjälmare docka, anlagt 1828. Här byggdes Sveriges första motordrivna fartyg.

Litteratur

En litteraturlista finns på länsstyrelsens hemsida:

(http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Byggnadsvard/Industrihistoriska_miljoer.htm)

Årsboken *Hembygdsföreningen Arboga minne*

Kontaktuppgifter

Arboga kommun

www.arboga.se

Rådhuset, Smedjegatan 5

0589-870 00 växel

Kommunarkiv

Rådhuset, Smedjegatan 5

Kommunkansliet

0221-253-37

Kontakta kommunarkivarien för öppettider. Kommunarkivarien arbetar med arkiven i Köping, Arboga och Kungsör.

⁷⁹http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Riksintressen/Arboga_kommun.htm, 2/11, 2010

Här finns arkivmaterial från 1860-talet och framåt. Förutom Arboga stads och landskommuners arkiv ingår även förteckningarna över tidigare Himmeta, Medåkers, Säterbo och Västra Skedvi kommuner i arkivet.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Arboga stadsbibliotek, Kapellgatan 19, Arboga, 0589-873 00.

På biblioteket finns en lokalsamling som omfattar närmare 1 400 artiklar, böcker, filmer och småtryck med anknytning till Arboga. På bibliotekets hemsida finns fliken "Lokalhistoria – Arbogaportalen". Här finns information om Arbogas historia. På biblioteket finns arkivmaterial som berör nedlagda företag.

Götlunda bibliotek,
Götlunda skola, Götlunda, 0589-503 63

Museer och hembygdsföreningar

Arboga Museum (Örströmska huset, Gamla museet, Bryggerimuseet)

www.arbogamuseum.se

0589-142 10

Örströmska huset, Nygatan 37

I museet finns fotoarkiv och bibliotek.

Gamla museet, Nygatan 41

Bryggerimuseet, Skandiatgatan i centrala Arboga. Museet är inhyst i Arboga bryggeris gamla kornbod. Här visas de redskap som användes vid öltillverkning. På museet finns även en omfattande fotoutställning och ett omfattande bryggeribibliotek.

Besökscentrum Hjälmare kanal med en permanent utställning som berättar historien kring Hjälmare kanal och dockan.

Fagersta kommun

Fagersta kommun täcks av stora skogar som tillsammans med malmen och vattnet har lagt grunde för bygdernas järnproduktion. Inom kommunen finns många bergshistoriska lämningar, gruvor, hyttor och hammarsmedjor. Från 1300-talet har malm brutits i öppna brott och gruvor i de norra delarna av kommunen, speciellt runt hela nuvarande Fagerstaorten. Malmen bearbetades vid hyttor. De flesta hyttor och hammare kom att utvecklas till större bruk under 1600-talet.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Fagersta kommun? Några exempel.

Gruvmiljöer

- Bäckgruvan, norr om Västanfors (i drift från 1870-talet till 1950-talet)
- Semlaområdets gruvor, i drift redan på 1300-talet.
- Svartberget/Hedkärrens gruvor, exploatering fram till 1890-talet.

Järnbruk

- Semla bruk, anlagt 1607. Driften övergick till Fagersta bruk år 1861.
- Fagersta bruk, i drift från 1810-talet, på 1860- och 1870-talen utökad med verksamheten från Semla och Västanfors.
- Västanfors bruk, anlagt vid 1600-talets början, 1873 införlivat med Fagersta bruk AB. Hyttan nedlagd 1915.
- Tummelsbergs järnbruk, med hytta och hammarsmedja, anlagt 1622, nedlagt 1907. 1646 lydde bruket under Färna bruk. Endast ruiner återstår.
- Engelsbergs bruk, nedlagt 1919. Bruket är sedan 1993 ett världsarv.

Kemisk-teknisk industri

- Engelsberg lysfotogenfabrik, på Oljeön, 1800-talets slut, världens äldsta bevarade oljeraffinaderi.
- Salpeterfabrik, anlades på Stabäcks och Tummelsbergs bruksområden.

Kraftverk

- Kraftverk längs Kolbäcksån: Semla I-II; Övre Uddnäs (inom Fagersta bruksområde); Västanfors I-II.

Kvarnar och sågar

- Sågverk vid Engelsbergs bruk, etablerat vid slutet av 1800-talet.

Metallindustri

- Västanfors Smidesfabrik, anlagd 1918.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

På kommunens hemsida under fliken ”Kultur” finns information om Fagersta Bruks AB, om Fagersta stad och om Ängelsberg. Här finns också information om världsarvet Engelsbergs bruk, Engelsbergs oljefabrik på Oljeön samt information om Strömsholms kanal.

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – ett kulturminnesvårdsprogram för Fagersta kommun antogs i kommunen 1985.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Engelsbergs lysfotogenfabrik, Engelsbergs Bruk, Västanfors gamla kraftstation, Strömsholms kanal.

Engelsbergs bruk finns dessutom upptaget på Unesco:s världsarvslista.⁸⁰

Riksintresseområden

Strömsholms kanalmiljö (delen i Västanfors och Västervåla socken) ”Järnbruks- och kommunikationsmiljö i sammanflätat transport- och produktionssystem med landets näst äldsta kanal utmed Kolbäcksån och dess sjösystem.”...”Av särskilt intresse är den närliggande Oljeöns f.d. lysfotogenfabrik samt flera lämningar efter hyttor och hammare.”⁸¹

Litteratur

En litteraturlista finns på länsstyrelsens hemsida:

(http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Byggnadsvard/Industrihistoriska_miljoer.htm)

Kontaktuppgifter

Fagersta kommun
www.fagersta.se
Norbergsvägen 19
0223-440 00 växel

Kommunarkivet

0233-440 00 växel
Kontakta kommunarkivarien för information om arkivet och om öppettider.

I kommunarkivet finns kommunala handlingar från 1863 och framåt, som protokoll, skrivelser, räkenskaper m.m. I arkivet finns det lokala föreningsarkivet där ett 30-tal föreningar i Fagersta har deponerat sina arkiv. Föreningsarkivet finns på Bangårdsgatan 1.

⁸⁰ ur Fagersta kommuns översiktsplan

http://www.avesta.se/Documents/boende_o_byggande/Sa_mhallsplanering/Oversiktsplan%20Fagersta%202007.pdf 2/12, 2010, s 59

⁸¹ http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kultur_miljo/Riksintressen/Fagersta_kommun.htm, 2/11, 2010

Brukshistoriska arkivet, Bangårdsgatan 1, förvaltas av Fagersta kommun sedan 2001 och är en donation av Industriförvaltnings AB Kinnevik. I arkivet finns handlingar från 1649 t.o.m. 1984.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Fagersta bibliotek, Västmännavägen 12, Fagersta, 0233-442 40

Lennart Hellsingsbibliotek Västanfors, Fagersta central, 0233-446 15

Ängelsbergs bibliotek, Ängelsberg, 0233-301 15

Museer och hembygdsföreningar

Fagersta är en av sju kommuner som idag samarbetar inom Ekomuseum Bergslagen (www.ekomuseum.se).

Där ingår bland annat: Världsarvet Engelsbergs bruk, Västanfors kraftverksmuseum, Västanfors gamla kraftstation med vattenturbiner, generatorer och annan inredning bevarad.

Fagersta Bruksmuseum, Gamla brandstationen, Axel Fornanders väg 2, 0223-422 47. Samlingarna fokuserar på Fagersta stad och brukets historia med tyngdpunkt på 1900-talet. I samlingarna ingår också brukets film- och fotoarkiv.

Skansenmuseet (ej att förväxla med kanalmuseet på Skantzenområdet i Hallstahammars kommun). Bergsbrunnsvägen, 0223-442 47. En återskapad arbetarbostad från 1910.

Hallstahammars kommun

Bergslagens gruvor och skogar i norr, vattenkraften från Kolbäckssån och möjligheten till transporter gynnade etableringen av industrier utmed Kolbäckssån. Ålandskapet som kraftkälla och transportled har haft stor betydelse för den industriella utvecklingen inom kommunen. Kommunens industrihistoria har särskilt präglats av stål- och verkstadsindustrier och av verksamheter baserade på vattenkraft, först kvarnar och sågar, senare elkraftverk.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Hallstahammars kommun? Några exempel.

Cement-, betong och kalkindustri

- Betongfabrik inom Södra Nibbles industriområde, sydost om Hallstahammar, riven.
- Kolbäckes cementgjuteri

Järnbruk

- Hallsta bruk, för järn- och kopparsmide, anlagt på 1630-talet.
- Trångfors smedja, 1915.

Kraftverk

- Kraftverk längs Kolbäckssån: Trångfors kraftverk, invigt 1899; mindre kraftstationer i Hallstahammar i höjd med nuvarande Bultfallet anlagda på 1880-talet; kraftstation i Norrkvarn, 1903; Västerkvarns kraftstation, 1915; Sörstafors kraftstation, 1937; Stora Ålsäter, 1905.

Kvarnar och sågar

- Sörkvarn, för benmjöls- och limframställning, i drift fram till 1914.
- Norrkvarn
- Hallsta kvarn, i drift till 1930-talet.
- Norrtumbo kvarn, brann 1842.

- Sågverk vid Hallsta bruk, nedlagt på 1920-talet.

Livsmedelsindustri

- Kolbäckers mejeri, ett av de största i länet, nedlagt.

Massaindustri och pappersbruk

- Sörstafors Pappersbruk, anlagt 1870, det enda i sitt slag i Västmanland, nedlagt på 1960-talet. Byggnaderna finns kvar men används nu för tillverkning av delar av gjutgods till den tunga fordonsindustrin.

Metallindustri

- Kolbäckers Metall, troligen från 1930-talet.
- Mölntorps f.d. knivfabrik, numera Intra Mölntorp.
- Bultfabriken i Hallsta, för tillverkning av skruvar, muttrar och bultar, anlagt på 1870-talet, med tiden en av Hallstahammars största industrier.
- AB Kanthal, ett dotterbolag till Bultfabriken, tillkom i början av 1930-talet, har idag utvecklats till den största industrin på orten.

Tegelbruk

- Rallsta tegelbruk Hallstahammar, anlagt vid slutet av 1800-talet, 1945 integrerat i Kanthals verksamhet och därefter utvecklats.
- Tegelbruk i Sörstafors, anlagt 1849. Drevs tillsammans med sågverk och benstamp, för framställning av benmjöl och lim.

Övrig industri

- Torvströfabriken vid Bredmossen, norr om Trångfors, riven.
- Kolbäckers Elektriska Verkstad, för tillverkning av elskåp, uppförd 1940.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kulturminnesvårdsprogram för Hallstahammars kommun, 1985.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintresseområden

Strömsholms kanalmiljö (delen i Bergs, Hallstahammars, Kolbäckers och Säby socknar) ”Järnbruks- och kommunikationsmiljö i sammanflätat transport- och produktionssystem med landets näst äldsta kanal utmed Kolbäckersån och dess sjösystem”.⁸²

Litteratur

En litteraturlista finns på länsstyrelsens hemsida:

(http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Byggnadsvard/Industrihistoriska_miljoer.htm)

Kontaktuppgifter

Hallstahammars kommun
www.halstahammar.se
 Prästgårdsgatan 1, Hallstahammar
 0220-240 00 växel

⁸²http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Riksintressen/Hallstahammars_kommun.htm 5/11, 2010

Kommunarkivet

Kontakta kommunarkivarien för information om kommunarkivet.
0220-240 00 växel

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Hallstahammars bibliotek
(huvudbibliotek), Parkgatan 7,
Hallstahammar, 0220-241 10

Hallstahammars bibliotek – bok- och arkivaliesamlingar som berör industrierna och företagen inom kommun. I biblioteket finns också föreningsarkiv.

Kolbäcksbibliotek, Stationsgatan 1,
Kolbäck, 0220-241 22

Museer och hembygdsföreningar

Hallstahammar är en av sju kommuner som idag samarbetar inom Ekomuseum Bergslagen, www.ekomuseum.se. Se ekomuseets hemsida för besöksmål.

Westerqvarn, www.westerqvarn.se
kvarnmuseum, under 1870-talet en av de största kvarnarna i länet med anor från 1400-talet.

Kanalmuseet på Skantzen, 0220-174 09,
www.svedviberg.se

Här finns en utställning om Strömsholms kanals historia med bland annat en slussmodell och verktyg som användes när kanalen byggdes. Kontakta museet för visning av Trångfors kraftverk och Trångfors smedja.

Kungsörs kommun

Kungsör har ett strategiskt läge mellan Bergslagen och Mälaren. På 1820-talet fick Kungsör reguljär ångbåtstrafik med

Stockholm och Arboga. Förbättrade förbindelser och anläggningen av hamnen ledde till ett uppsving för hela samhället. Skutskeppare etablerade sig på orten och bland annat skeppades tegel och spannmål till Stockholm. Kungsör blev en centralort för den omgivande landsbygden. 1877 fick Kungsör järnvägsförbindelse. Etableringen av nya företag, särskilt med inriktning på specialiserade metall- och verkstadsindustrier, sköt fart. Efterkrigstiden starka konjunktur främjade industrierna på orten. Nya företag etablerades och de befintliga expanderad.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Kungsörs kommun? Några exempel.

Cement-, betong- och kalkindustri

- Linbanan för transport av kalksten mellan brottet Forsby i Sörmland och cementfabriken i Köping. Invigdes 1941.

Konfektions- och skoindustri

- Öberg & Söner, för tillverkningen av manschettknappar i rostfritt stål, anlagt 1945.

Kraftverk

- Kungsörs vatten- och belysningsverk invigt 1910
- Kraftstation i Östtuna (Björskogs sn), omnämnd redan 1923.

Kvarnar och sågar

- Runna kvarn

Livsmedelsindustri

- A.F. Hagström, spritrörelse med fabrik, anlagd 1870.

Metallindustri

- A. Hamrin, grundat 1893, fyra år senare omvandlat till Kungsörs Bleckkärlsfabrik. Välbevarad byggnad,

som idag ägs av kommunen som hyr ut lokalerna till olika verksamheter.

- Filip Eriksson Metallfabrik, för framställningen av hushållsartiklar senare plåtskåp och lådor, grundat 1898 (brann på 1960-talet).
- Kungsörs Nya bleckslageri, grundat 1920, rivet 1980.
- Johanssons Bleckslageri & Svetsningsverkstad, anlagd 1935.
- Kungsörs Plåtindustri, anlagd 1939.
- Dahlstedts Kassaskåp AB, anlagd 1944.
- Kungsörs Metallindustri anlagd 1946.
- A. Sörberg, för tillverkning av patenterad rörtång, senare vattenledningsarmatur, anlagd i början av 1900-talet. Sörbergs verksamhet ledde så småningom till uppkomsten av flera dominerande industrier med samma inriktning. Tillverkningen av VVS-armaturer blev en specialitet som än idag präglar Kungsör som industrisamhälle.
- SVEA Armaturfabrik, anlagd 1916, nedlagd 1958.
- Erik Sörbergs Armaturfabrik AB, anlagd 1936.
- P.E. Östlund, maskinfabrik för tillverkningen av bagerimaskiner, svarvautomater, senare automatsvarvade produkter, grundad 1907.
- Östlund skiv- och mutterfabrik, vid järnvägsgatan, nedlagd, men välbevarad och används idag för andra verksamheter.
- Jansson & Gustafsson Mekaniska Verkstad, anlagd 1919.
- TOOLMEK, anlagd 1927.
- Öberg & Söner, anlagd 1945.
- Kungsörs galvaniska
- AB Skruvindustri
- Thermolac
- Hållsta Metall
- Nordiska armaturfabriken, NAF, vid järnvägsgatan, nedlagd. Välbevarade byggnader från 1905-10, som idag används för olika verksamheter.

Snickerifabriker

- Kungsörs Ångsåg och Snickerifabrik, anlagd 1882, består än idag, omgestaltad till nuvarande AB Kungsörs Plast.
- Thule Kontorsmöbler, anlagd 1928.
- I Torpa och Björskogs socknar anlades under slutet av 1940-talet ett par mindre specialiserade snickeriverkstäder som ännu är verksamma.

Trä- och skogsindustri

- Kungsörs Sågverk och Träindustri, anlagd på 1910-talet? (brann 1925).

Varv

- Kungsörs Båtvarv
- Shelins Båtvarv, anlagt 1918, består än idag.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar eller riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Litteratur

En litteraturlista finns på länsstyrelsens hemsida:

(http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Byggnadsvard/Industrihistoriska_miljoer.htm)

Kontaktuppgifter

Kungsörs kommun
www.kungsor.se
Drottninggatan 34
0227-600 000 växel

Kommunarkivet

Kontakta kommunarkivarien för information om arkivet och öppettider. Kommunarkivarien arbetar med arkiven i Köping, Arboga och Kungsör. 0221-253 37

I arkivet finns handlingar från 1860-talet och framåt samt fotografier.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Kungsörs bibliotek, Drottninggatan 34, Kungsör, 0227-600 210

På bibliotekets hemsida under fliken ”Kultur & fritid” finns en länk till Kungsörs hembygdsförenings öppna bildarkiv, där det bland annat finns fotografier från Kungsörs bleckplåtsfabrik.

Museer och hembygdsföreningar

Kungsörs hembygdsförening med arkiv. Ett industrimuseum kopplat till Erik Sörbergs Armaturfabrik AB är under uppbyggnad på fabriken område, i kvarteret Kranen vid Kungsgatan-Industrigatan. Museet skildrar företagets produktion genom tiderna samt visar äldre utrustning.

Köpings kommun

Köping, en av Mälardalens ledande industristäder. Industrihistorien börjar med Köpings Mekaniska Verkstad, 1896. Järnvägsförbindelsen från 1870-talet gjorde att staden snabbt växte i betydelse. Anläggningen av djuphamnen i början av 1930-talet, cementbruket som började uppföras 1938 samt Volvos etablering 1942 bidrog till att göra staden till en av de mest livskraftiga industristäderna i Sverige under 1950- och 60-talens högkonjunktur.

Miljonprogrammets byggboom 1965-74 krävde enorma mängder betong. Mycket av den kom från Köping och producerades med kalk som transporterades dit med kalklinbanan.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Köpings kommun? Några exempel.

Cement-, betong- och kalkindustri

- Skånska Cementgjuteriets fabrik, Köping, inklusive kalklinbanan, Forsby – Köping (se Kungsör).
- Cementas
- Åsby Cementgjuteri, vid Åsby, företaget exploaterar ännu grustaget.
- Linbanan för transport av kalksten mellan brottet Forsby i Sörmland och cementfabriken i Köping. Invigdes 1941.

Järnbruk

- Kolsva järnbruk
- Fettsta-Lyftinge
- Östuna
- Gisslarbo järnbruk, med hammarsmedja sedan 1500-talet. Järnbearbetningsverksamheten vid Gisslarbo utvecklades till att omfatta två bruk, ett övre och ett nedre. Under 1800-talet sammanfördes verksamheterna som koncentrerades till norra bruket. Bruket var i drift till 1963.
- Karmansbo järnbruk med en masugn, anlagd 1896 i anslutning till Köpings hamn och järnvägsnät. På 1910-talet utökades verksamheten med en kopparhytta. Verksamheten nedlagd 1940.

Kemisk-teknisk industri

- Köpings Tekniska Fabriks AB, för tillverkning av oljor, fernissor, beck, vax, fett m.m., anlagd 1871, nedlagd 1920.
- Vid sekelskiftet 1900 flyttade ett ångfärgeri från stadskärnan till nyuppförda lokaler vid Forså.

Verksamheten utökades till kemisk tvättanstalt och sedan till bomullsväveri.

Konfektions- och skoindustri

- Väskfabriken Roni, Kolsva, anlagd på 1960-talet, nedlagd.

Kraftverk

- Ekeby vattenkraftverk
- Gisslarbo vattenkraftverk, uppfört 1914.
- Lyftinge dammanläggning och kraftverk, uppfört 1945, moderniserat 1983.

Kvarnar och sågar

- Häggesta, Odensvi socken
- Kölsta, Odensvi socken
- Valsta, Odensvi socken
- Släta, Brandfors i Himmeta socken – kvarn och såg omnämns 1881.
- Eriksberg, Skedevi socken
- Bjurnäsfor, Skedevi socken
- Såg och kvarn vid Alvesta fanns på 1920-talet.
- Ångsåg vid Västlandaholm.
- I korsningen för vägarna till Köping, Västerås och Dävö tillkom i början av 1900-talet en kvarn med sågverk, numera riven.

Livsmedelsindustri

- Mälteri, Köping, anlagt på 1760-talet.
- Köpings bryggeri, anlagt 1857.
- Munktorps andelsmejeri, anlagt 1884. 1913 uppfördes nuvarande byggnaden som blev en av de modernaste för sin tid.
- Guttsta bryggeri, anlagt 1895.
- Bageri, charkuterifabrik och centralt lager för Västmanlands Kooperativa Produktionsförening.

Mekanisk verkstad

- Köpings Mekaniska Verkstad, anlagd 1856, markerar stadens industriella genombrott. En av de första industrierna i landet som

elektrifierades. 1926 började man tillverka växellådor åt Volvo. 1942 förvärvades företaget av Volvo.

- Köpings Axelfabrik, startat 1863 övertogs av Köpings Mekaniska Verkstad 1871.
- Waldén-Verken, mekanisk industri.
- Munktorp AB, pressmetall, före detta mekanisk verkstad.
- Volvo Köpingverken, för tillverkning av mekaniska komponenter.

Metallindustri

- Bonells Resårfabrik, Kolsva, anlagd på 1960-talet, nedlagd.
- Köpings Armaturfabrik, för tillverkning av rörarmatur, anlagd 1923.

Möbelindustri

- Hästens Sängar AB, anlagd 1917 i Heds socken, flyttade 1925 till Köping.

Snickerifabrik

- Köpings Nya Snickerifabrik, 1880-1940-talet.

Textilindustri

- Nya Tagelspinneriet, föregångare till Hästens Sängar.
- Ullspinneri, anlagt 1875, nedlagt.
- Forså bomullsväveri

Trä- och skogsindustri

- Ljungträ AB,
- Trällit AB, landets första anläggning för tillverkning av träullsplattor.

Tegelbruk

- Tegelbruk vid Bjurnäs inom Västra Skedvi socken, fanns på 1820-talet.

Övriga industrianläggningar

- Svenska Invarit AB för tillverkning av asbest.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintressområden

Hedströmsdalen (Kolsva socken)
”Järnbruksamråden i *dalgångsbygd*, goda exempel på brukens lokalisering till områden utanför de medeltida bergslagsområdena här betingad av vattenkraftstillgång och bra kommunikationsmöjligheter med Mälaren.”⁸³

Litteratur

En litteraturlista finns på länsstyrelsens hemsida:

http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Byggnadsvard/Industrihistoriska_miljoer.htm

Kontaktuppgifter

Köpings kommun
www.koping.se
Rådhuset, Stora torget, Köping
0221-250 00 växel

Kommunarkiv

Kontakta kommunarkivarien för information om arkivet och öppettider. Kommunarkivarien arbetar med arkiven i Köping, Arboga och Kungsör.
0221-253 37

Hedströmsdalsarkivet, Stadshuset
021-18 68 80

Här finns material från bland annat järnverk och andra lokala företag, föreningar och privatpersoner, till exempel Kohlsva bruk och Karmansbo bruk

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Köpings stadsbibliotek, Folkets hus, Köping, 0221-251 82

Kolsva bibliotek, Bergslagsvägen 111, 0221-251 70

Museer och hembygdsföreningar

Köpings museum
Östra Långgatan 37
0221-253 51

Basutställning som visar Köpings historia, 2011 öppnas en ny utställning som visar stadens industriella utveckling, från 1850-talet och framåt. Här finns också ca 8 000 fotografier.

Bil & Teknikhistoriska Samlingarna, Glasgatan 19, i före detta Köpings Mekaniska Verkstad
www.biloteknik.se
0221-206 00

Utställning om bland annat Volvos verksamhet i Köping,

Nyströmska gården
www.nystromskagarden.se
Östra Långgatan 25, Köping
0221-144 21.

⁸³http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Riksintressen/Kopings_kommun.htm 5/11, 2010

Bevarad snickeriverkstad i förindustriell hantverksgård med maskiner och verktyg från 1800-talets mitt till 1970-talet.

Kvarnen i Kolsva, för öppettider kontakta Arkiv i Västmanland, 021-18 68 80. I byggnaden finns utställningen samt Hedenströmsdalsarkiv med arkivmaterial från Kolsva bruk och ett 60-tal andra företag.

Norbergs kommun

Industrihistoriskt dominerar bergsbruket och järnhanteringen. I takt med att de moderna och högproduktiva bruken etablerades under loppet av 1600- och 1700-talen försvagades bergsmännens roll och ekonomiska makt. Antalet hyttor minskade under 1800-talet från 27 till nio. Under 1900-talet koncentrerades all hyttverksamhet inom kommunen till Spännarhyttan. Miljöerna finns kvar även om verksamheten är nedlagd: Högfors bruksmiljö (nedlagd 1953), Kärrgruvans gruvmiljö (nedlagd 1981).

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Norbergs kommun? Några exempel.

Gruvmiljöer

- Getbacksfälten
- Gröndalsgruvan
- Kärrgruvan, vid Norbergs by, här bröts malm i över 500 år.
- Kallmorbergsgruvan, vid Norbergs by
- Klackbergs gruvfält, i drift sedan medeltiden till 1967.
- Kolningbergs gruva med gruvby
- Långgruvan med eldriven linbana
- Mimergruvan
- Morbergsfälten
- Norbergsfälten
- Näsbergsgruvan
- Risbergsfälten

- Åsgruvan
- ”Svinryggen” med 18 gruvhål från medeltiden och senare.

Hammarsmedjor

- Hammarsmedjor har dominerat i Karbenningens socken.

Hyttor

- Lapphyttan, Karbenningens socken, medeltida hyttanläggning.
- Spännarhyttan
- Silverhyttan, anlades 1894 inom Kallmorbergsfältet vid Norbergs by.
- Landsforsens hytta

Järnbruk

- Högfors bruk, omvandlad från hyttplats till bruk under 1600-talet. Driften upphörde 1953.
- Gäsjö bruk, omvandlad från hyttplats till bruk under 1600-talet. Uppköpt 1882 av Svanå bruk.

Kraftverk

- Ångkraftverk i Näs, vid sjön Kalven, anlagt 1915.
- Nordansjö kraftstation, anlagd 1896 i Nordansjö, vid Botån, ännu i drift.
- Högfors kraftstation, anlagd 1893.
- Olsbenning kraftstation, anlagd 1917.

Kvarnar och sågar

- Ett stort antal mindre kvarnar och sågar har förekommit inom kommunen, oftast i anslutning till hammarsmedjor och bruk, till exempel vid Bjurfors, Högfors bruk, Fliken, Ingolsbenning, Gäsjö och Persbo, Klingbo, Olsbenning.
- Svanå bruk med sågverk och kraftstation, anlagt 1895 vid Botån i Nordansjö. På 1940-talet tillkom en lådfabrik.
- AB Karl Hedin, sågverk vid Karbenning, anlagt 1919, övertogs 1948 av Karl Hedins företag i Fagersta, ännu verksamt.

Livsmedelsindustri

- Brödfabrik, drevs först under namnet Vickholms, därefter Kärrgruvans Spisbrödsfabrik och slutligen fram till dess nedläggning 1957 under namnet Elektra, ägd av företaget Vasabröd i Filipstad.
- Bergslagens Bryggeriaktiebolag, Davidsbo. Anläggningen finns kvar.
- Norbergs Nya bryggeribolag
- Vikens bryggeribolag

Mekanisk industri

- Norbergs Mekaniska verkstad med gjuteri och maskinverkstad, ännu i drift under namnet Holmgrens Mekaniska.

Mässingsbruk

- Bjurfors bruk, anlagt på 1660-talet, mässingstillverkningen avvecklades ca 1830.
- Thorshammars Werkstad, med tillverkning av bruksföremål av mässing, koppar och rödmetall.

Tegelbruk

- Tegelbruk vid Fliken (tillsammans med såg), nedlagt på 1920-talet.
- Tegelbruk vid Högfors bruk.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på Avesta kommuns hemsida:
www.avesta.se/Norberg/Samhallsplanering/Gallande-oversiktsplaner

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Kilgruvans lave, Mossgruvans lave och maskinhus. ”Byggnaderna och gruvmiljöerna vid Mossgruveparken utgör en för länet representativ och sammanhängande industrimiljö med stort kulturhistoriskt värde.”⁸⁴ Thorshammars verkstad ”en anläggning som är bevarad i sin helhet, både vad det gäller exteriör och interiör, och som besitter stora kulturhistoriska värden”⁸⁵. Polhemshjulet.

Riksintresseområden

”Bråfors (Norbergs socken) Bergsmansby med rötter i medeltiden och välbevarat byggnadsbestånd från 1700- och 1800-talen.”⁸⁶

Norbergs centrum med bevarad tomtstruktur efter medeltida gruvby och handelsplats.”⁸⁷

Norbergs gruvmiljöer ”som speglar malmbrytning från medeltiden och framåt och med stor betydelse för landets ekonomi.”⁸⁸

Olsbenning (Karbennings socken) ”Bergsmansby med rötter i medeltiden och homogen äldre gårdsbebyggelse med stora mangårdar som tydliggör bergsmännens betydande sociala ställning.”⁸⁹

⁸⁴<http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/SiteCollection/Documents/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/byggnadsvard/Kilgruvanslave.doc> 26/3, 2011

⁸⁵<http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/SiteCollection/Documents/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/byggnadsvard/Thorshammarsverkstad.doc> 26/3, 2011

⁸⁶http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Riksintressen/Norbergs_kommun.htm, 5/11, 2010

⁸⁷http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Riksintressen/Norbergs_kommun.htm, 5/11, 2010

⁸⁸http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Riksintressen/Norbergs_kommun.htm, 5/11, 2010

⁸⁹http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Riksintressen/Norbergs_kommun.htm, 5/11, 2010

Litteratur

En litteraturlista finns på länsstyrelsens hemsida:

(http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Byggnadsvard/Industrihistoriska_miljoer.htm)

Kontaktuppgifter

Norbergs kommun

www.norberg.se

Kommunhuset, Malmgatan 7, Norberg

0223-290 00 växel

Kommunarkiv

Kommunhuset, Malmgatan 7

0223-290 00 växel

Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I arkivet finns handlingar från 1860-talet och framåt, som protokoll, ritningar, brev, personakter m.m.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Norbergs kommunbibliotek

Järnvägsgatan 53, i f.d. Folkets hus,

0223-291 40 växel.

Museer och hembygdsföreningar

Norberg är en av de sju kommuner som idag samarbetar inom i Ekomuseum Bergslagen, www.ekomuseum.se. Där ingår bland annat:

Högfors bruk;

Bråforsens bergsmansby, Bråfors;

Kärrgruvans gruvmiljö;

Landforsens mulltimmerhytta;

Lapphyttan och byn Olsbenningen;

Södra schaktets lave och maskinhus; Polhemshjulet med stånggång och vändbrott.

I Ekomuseum Bergslagen

(www.ekomuseum.se) ingår även:

Mossgruveparken med Norbergs gruvmuseum, inrymt i Risbergs konstschakt. Visar utrustning och föremål från 1800-talets gruvbrytning. Ägare Norbergs kommun.

Nya Lapphyttan med besökscentrum och barngruvan med rekonstruerad mulltimmerhytta. (www.jarnetpalapphyttna.se)

Thorshammars Verkstad, Hinsebo, 023-250 24. Ett av Sveriges äldsta aktiebolag. Bevarad verkstadsmiljö med byggnader, utrustning och produkter. Produktionen var inriktad på föremål av mässing. Företagets arkivmaterial förvaras i Norbergs Folkminnesarkiv. Ägare är Norbergs kommun.

Samlingar i Norbergs Gruvförvaltning, Linnévägen, 0223-291 31. Visar gruvarbetets vardag vid tiden kring 1900. Omfattar mineralsamlingar från Norbergs olika gruvfält, porträttssamling över gruvdisponenter, konstsamlingar med motiv från Norbergs gruvor, inredningar och föremål med anknytning till företaget.

Norbergs hembygdsförening/gård. Bland annat föremål och redskap med anslutning till arbetet i bygden och på orten. Akvareller av Ferdinand Boberg med bergsbruksmotiv. Hembygdsföreningen förfogar även över arkivmaterial, litteratursamling, fotosamlingar m.m.

Norbergs Folkminnesarkiv, Norbergs Folkets hus. Innehåller historiska handlingar från lokala föreningar och företag som bland annat. Norbergs Gruvförvaltnings arkiv, Thorshammars Verkstads AB.

Sala kommun

På 1500-talet började brytningen av silver i Sala. Ett sjösystem med kanaler, dammar och fall utnyttjades för att driva hammare, uppfordringsverk och pumpar. Under sent 1800-talet tillkom en rad andra industrier som bryggeri, ullspinneri, kalkbruk, mejeri, ångsåg och snickerifabriker. Tegeltillverkning har varit en av områdets huvudnäringar. Heby och Vittinge svarade på 1930-talet för hälften av Sveriges hela produktion av taktegel. Järnvägen förband tidigt Sala med Stockholm, Uppsala och resten av Bergslagen.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Sala kommun? Några exempel.

Cement-, betong och kalkindustri

- Cementgjuteri för tillverkning av cementrör och cementsten, anlagt omkring 1930 strax söder om Sätra Brunn, vid Olsbo.
- Västerfärnebo Cementvaruaktiebolag vid Viggarne, anlades 1946.
- AB Armando kalkbruk med anläggning och kalkstensbrott strax norr om Saladammen, anlagt kring sekelskiftet 1900. Företaget togs över av Strå Kalkbruk.
- Strå Kalkbruk, anlagt 1907 i Sala
- Många nedlagda små kalkstensbrott samt ruiner efter kalkugnar finns i hela Sala området.

Gruvmiljöer

- Sala silvergruva och hytta. Brytningen inleddes i början av 1500-talet och pågick i full skala fram till 1908. Brytning i mindre omfattning förekom fram till 1962.
- Gruva vid Armanbo, norr om Sala från 1700-talet.

Kvarnar och sågar

- Isätra ångsåg, en av landets första ångsågar.

- Varmsätra kvarn- och ångsåg, omnämns på 1920-talet.
- Gullvalla såg, anlagd 1912 i anslutning till Gullvalla Torfströfabrik.
- Jungfrubo sågverk, Kila socken
- Kivsta sågverk
- Västerbykil såg och kvarn, Hedåker, anlagd 1895.
- Ångsåg och Hyvleri i Rosshyttan, 1936. Övertogs av Widéns företag i Hedåker.
- Såg och kvarn vid Skälby/Nyby
- Sågverk vid Åby/Åberga
- I Möklinta socken uppfördes på 1910-talet ett modernt ångsågsverk strax söder om Forneby vid Storsjön. Anläggningen är fortfarande i drift.
- Socknens största sågverk anlades i början på 1920-talet i den lilla byn Valtorp, nedlagd 1935.
- Sågverk fanns i Möklinta också vid Leckenbo kvarn, Bår och Hammarby.
- I Sätra brunn fanns en såg och kvarn 1908.
- Ransta såg och kvarn, i Kumla socken, anlagd 1915.
- Jungansbo sågverk
- Sands såg och kvarn vid Salbohed grundad 1905.
- Kvarn, sågverk vid Hornsjöfors herrgård.

Livsmedelsindustri

- Västerfärnebo med ett större mejeri i huvudorten samt mindre vid Mälby, Västerbykil, Hedåker och Salbohed.
- Möklinta mejeri, anlagt 1905.
- Mindre mejerier har dessutom funnits i flertalet socknar.
- Mejeri i Sala, med tiden ett av det viktigaste.
- Sala Ångbryggeri AB, anlagt 1876.
- AB Nya Bryggeriet i Sala, anlagt 1896.

Mekanisk verkstad

- Ågrens & Åkerbloms verkstäder i Sala
- Olle Jonssons Mekaniska AB, Åby
- Björklunds Mekaniska verkstad, i Vad

- Mekaniska verkstäder i bl.a. Hedåker, Vangsbro, Salbohed.

Metallindustri

- Sala Maskinfabrik, för tillverkning av gruvutrustning och anrikningsmaskiner, anlagd 1889. Senare tillverkades här bland annat cementblandare, spel för byggnadsindustrin, transportörer och utrustning för reningsverk. Omvandlades till Sala International och numera Svedala Pump & Process.
- Wibergs vagn- och redskapsfabrik i Ransta. Tillverkningen omfattade jordbruksredskap och vagnar. Idag tillverkar man harvar.

Möbelindustri

- Sala Möbelindustri
- Engvalls Snickerifabrik
- Anderssons & Bruces Snickerifabrik
- Josefdals Snickerifabrik
- Sala Trävaru AB
- Tre mindre snickerifabriker tillkom i och kring Jungansbo.
- Tropik Möbelfabrik, Ransta, startade 1947.
- Snickeriverkstad i Västerbykil, anlagd 1907.

Tegelbruk

- Nyby tegelbruk
- Sala Tegelbruk
- Josefdals tegelbruk

Övrig industri

- Gullvalla Torfströfabrik AB, anlagd 1907 vid Gullvalla i Kila socken.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram - kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnesminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintresseområden

Sala silvergruva och Sala bergstad (Sala socken) ”med tillhörande vidsträckt dammsystem och lämningar efter gruvby som är unik för landet. Stadsmiljö som illustrerar 1600-talets statspolitik och strävan att utveckla bergshandlingen och en av landets få ’bergsstäder’ vars rutnätsplan med omväxlande kvadratiska och rektangulära kvarter är en av de första rätvinkliga planerna i en anlagd stad.”⁹⁰

Litteratur

En litteraturlista finns på länsstyrelsens hemsida:

(http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Byggnadsvard/Industrihistoriska_miljoer.htm)

Kontaktuppgifter

Sala kommun

www.sala.se

Kommunhuset, Stora torget 1, Sala
0224-550 00 växel

Kommunarkiv

Kommunhuset, Stora torget 1, Sala
0224-550 00 växel

Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

⁹⁰http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kultur/miljo/Riksintressen/Sala_kommun.htm, 5/11, 2010

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen byggnadsantikvarie.

Bibliotek

Sala stadsbibliotek (huvudbibliotek)
Norra Esplanaden 5, Sala, 0224-555 01

Ransta bibliotek, 0224-557 60

Mörklinta bibliotek, 0224-556 92

Västerfärnebo bibliotek, 0224-550 82

Museer och hembygdsföreningar

Sala Silvergruva
www.salasilvergruva.se
Dr. Christians väg, Sala
0224-677 250

Besöksgruva med väl bevarad gruvmiljö.
Här finns också ett gruvmuseum som
handlar om gruvans historia.

Skinnskattebergs kommun

Skogen, vattnet och mineralfyndigheterna har tillsammans skapat de nödvändiga förutsättningarna för traktens långa järnhanteringshistoria. Framför allt vid Hedströmsdalen har man förlagt hamrar och hyttor men också i anslutning till mindre bäckar och sjösystem. I ett senare skede har metallhanteringen, skogsbruket och träindustri präglat utvecklingen inom kommunen.

Järnbrukens nedläggning och jordbrukets begränsade möjligheter ledde till att många små brukare utvecklade binäringar vid sidan om gårdssysslorna. I trakerna kring Bysala by omvandlades flera gårdar till bl.a. bryggeri, skomakeri, fjäderfabrik, sängfabrik eller tagelspinneri. Särskilt tillverkningen av madrasser och sängar blev en lokal specialitet.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Skinnskattebergs kommun? Några exempel

Gruvmiljöer

- Östergruvan, för brytning av järn- och kopparmalm.
- Riddarhyttans gruvor
- Bäckegruvan
- Källfallets gruva

Järnbruk

- Baggå bruk, Skinnskattebergs socken
- Bernshammar bruk
- Bockhammar bruk
- Färna bruk, Gunnilbo socken
- Gisslarbo bruk
- Gunnilbo bruk
- Jönsarbo bruk
- Karmansbo bruk, verksamheten pågick till 1958.
- Nyhammars bruk
- Skinnskattebergs bruk
- Uttersbergs bruk (rivet)
- Östanfors bruk
- Kopparverk, Uggelfors öster om nuvarande Riddarhyttans samhälle. Kopparframställningen nedlagd 1873.

Kraftverk

- Kraftverk vid Färna bruk.
- Kraftverk längs Hedströmmen: Skinnskattebergs bruk, Östanfors bruk, Holmen.
- Kraftverk vid Uggelforsån, söder om kopparverket vid Uggelfors.

Kvarnar och sågar

- Kvarnar fanns bland annat vid: Bernshammar, Karmansbo/Holm, Färna, Jönsarbo, Skinnskatteberg, Flodhammar, Baggå i Skinnskattebergs socken.
- Ångdrivet sågverk i närheten av Krampens järnvägsstation.
- Ångdrivet sågverk vid sjön Lien, anlagt 1880, nedlagt 1979.

Livsmedelsindustri

- Bryggeri vid Kärrbo inom Skinnskattebergs socken.
- Bryggeri vid Bysala inom Heds socken.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – kontakta kommunen för information om detaljplaner.

Kulturmiljövårdsprogram – Skinnskattebergs kommun, *Kulturminnesvårdsprogram*, 1982; *Kulturhistorisk byggnadsinventering i Skinnskattebergs kommun*, 1980, Västmanlands läns museum

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen
Skinnskattebergs station, ritad av Folke Zettervall.⁹¹

Riksintressområden
Hedströmsdalen (delen i Heds och Skinnskattebergs socknar)
”Järnbruksmiljöer i dalgångsbygd, goda exempel på brukens lokalisering till områden utanför de medeltida bergslagsområden här betingade av vattenkraftstillgång och bra kommunikationsmöjligheter med Mälaren.”⁹²

⁹¹<http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/SiteCollection/Documents/sv/samhallspanering-och-kulturmiljo/byggnadsvard/Skinnskattebergsstation.doc>
26/3, 2011

⁹²http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kultur/miljo/Riksintressen/Skinnskattebergs_kommun.htm,
5/11, 2020

Litteratur

En litteraturlista finns på länsstyrelsens hemsida:

(http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Byggnadsvard/Industrihistoriska_miljoer.htm)

Kontaktuppgifter

Skinnskattebergs kommun
www.skittskatteberg.se
Kommunhus, Kyrkvägen 7,
Skinnskatteberg
0222-450 00 växel

Kommunarkiv

Kommunen har ingen kommunarkiv som är öppet för allmänheten.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Bibliotek, Klockarbergsvägen 6,
Skinnskatteberg, 0222-451 38

Museer och hembygdsföreningar

Skinnskatteberg är en av de sju kommuner som idag samarbetar inom Ekomuseum Bergslagen (www.ekomuseum.se)
Följande kulturmiljöer ingår:

Karmansbo bruk www.karmansbo.se
Lienshyttan
Riddarhyttan, med lokstall och informationscenter över järnhanterings historia och utveckling, samt Bastnäsfältet.
Kopparverket med bevarade delar av kopparhyttan, strax öster om nuvarande tätorten Riddarhyttan.

Skinnskattebergs hembygdsförening arkiv, med bl.a. bilder från Skinnskattebergs bruk

och såg, föreningshandlingar samt företagsarkivet från Skinnskattebergs gamla bruk.

Surahammars kommun

Vattenkraften i Kolbäcksån och bränslet från de stora omgivande skogarna har varit förutsättningen för de stångjärnshammare som vuxit upp i kommunen sedan 1600-talet. Ur de första hammarsmedjorna utvecklades de större järnbruken Virsbo bruk, Ramnäs bruk, Surahammars bruk, Lisjö bruk. Vattenkraften användes inte bara för brukens blåsbälgar och stångjärnshammaren. En rad större och mindre kvarnar för malning av mjöl och sågning av virke växte upp längs ån. Kanaler och järnvägsbyggen har varit viktiga för bygden.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Surahammars kommun? Några exempel.

Järnbruk

- Lisjö bruk
- Ramnäs bruk, här fortgår ännu kättingtillverkningen.
- Seglingsbergs bruk
- Surahammars bruk, anlagt 1746, för tillverkning av vagnshjul.
- Virsbo bruk, Nordanöverken. Wirsbobruks AB omorganiserades med tre dotterbolag: Wirsbo Smide, Wirsbo stålrör och Wirsbo Service.
- Svanå bruk

Konfektions- och skoindustri

- Dihnkläder, konfektionsfabrik i Surahammar, tillverkning huvudsakligen av byxor, ombildat 1950 till AB Bevell med produktionen inriktad på flickkappor.

Kraftverk

- Kraftverk längs Kolbäcksån: Virsbo, Seglingsberg, Ramnäs,

Surahammar. Av de äldre anläggningarna återstår endast Surahammars kraftstation från 1928. Övriga har rivits eller ersatts av moderna kraftverk.

Kvarnar och sågar

- Mjölkvagn norr om Surahammars bruk.
- Mjölkvagn vid Hemlinge, söder om Lisjö bruk, vid Kölstaån.
- Surahammars såg
- Hemlinge såg
- Vid Ramnäs bruk anlades flera ångsågar, den första på 1860-talet vid Kolbäcksån i höjd med Olberga by. Driften pågick fram till 1916.

Livsmedelsindustri

- Surahammars bruks, mejeri anlagt i anslutning till Hovgården, drevs 1897-1943.
- Ramnäs bruks mejeri, anlagt i anslutning till Tersmedska herrgården.
- Olberga mejeri, drevs 1895-1919.
- Bryggeri strax söder om Ramnäs (byggnaden är bevarad).

Metallindustri

- Bröderna Asps spårkilsfabrik, underleverantör till verkstadsindustrin.

Tegelbruk

- Tegelbruk i anslutning till Lisjö bruk och gård, för produktion av murtegel, taktegel och rörtegel, nedlagt 1894.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – *Kulturminnesvårdsprogram*, Surahammars kommun, 1987

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintresseområden

Strömsholms kanalmiljö (delen i Ramnäs och Sura socknar) ”Järnbruk- och kommunikationsmiljö i sammanflätat transport- och produktionssystem med landets näst äldsta kanal utmed Kolbäckån och dess sjösystem.”⁹³

Litteratur

En litteraturlista finns på länsstyrelsens hemsida:

(http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Byggnadsvard/Industrihistoriska_miljoer.htm)

Kontaktuppgifter

Surahammars kommun
www.surahammar.se
Hjulmarkarvägen 18, Surahammar
0220-390 00 växel

Kommunarkiv

Hjulmarkarvägen 18
Kontakta arkivansvarig för information om arkivet.
0220-390 00 växel

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Surahammars bibliotek, Folkets hus,
Köpmangatan 6, Surahammar
0220-390 90

Virso filialbibliotek, Jägargatan 25,
Virso, 0220-394 30

Ramnäs utlåningsstation, Städet,
Åshammarvägen, Ramnäs,
0220-393-64

Museer och hembygdsföreningar

Surahammar är en av de sju kommuner som idag samarbetar inom Ekomuseum Bergslagen (www.ekomuseum.se). Där ingår bland annat:

Ramnäs bruksområde med den sista lancashiresmedjan, idag väl bevarad med hela utrustningen för lancashiremetoden.

Virso bruksområde med bruksmuseet med arkiv över bruket och samhället från 1600-talet och framåt.

Surahammars bruksmuseum som visar tillverkning av vagnshjul och axlar samt rekonstruerad smedsbostad från omkring 1900.

Surahammars Bruks kontorsmuseum med arkivalier som berättar om brukets historia. Museet är inrymt i brukskontorets källare.

Västerås stad

Som stifts- och residensstad har Västerås haft en särskild administrativ och officiell funktion sedan lång tid. Under det senaste seklet har den tillika varit en av landets mest betydande industristäder med ASEA, idag ABB, som största arbetsgivare. Västerås har ibland kallats ”staden som ASEA byggde”. Hamnen är Nordens största insjöhamn.

⁹³ http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kulturmiljo/Riksintressen/Surahammars_kommun.htm, 5/11, 2010

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Västerås stad? Några exempel.

El-industri/mekanisk verkstad

- ASEA (numera ABB), för tillverkning av elmotorer, generatorer, belysningsystem, elektriska lok och spårvagnar, anlagt på 1890-talet. Fusionerat 1987 med det schweiziska företaget Brown Boveri & Cie och blev ABB. Verksamheten finns kvar.

Kraftverk

- ASEA:s turbinhus
- Ångkraftverket med bostäder för anställda.

Kvarnar och sågar

- Falkenbergiska kvarnen
- Vattenledningsverk, pumpstation/Västerås metallgjuteri

Livemedelsindustri

- Carlströms Charkuterifabrik AB
- AB Västerås bryggeri (Västerås Ångbryggeri)
- Andelsslakteri

Mekanisk verkstad

- Västerås Mekaniska Verkstad AB
- Samhall Aros AB, Björnöverkstan

Metallindustri

- Ad Tranz
- Västerås metallgjuteri
- Svenska metallverken, anlagt på 1890-talet, för tillverkning av halvfabrikat till ASEA som tråd, plåt och rör. Togs över av det finska företaget Outokumpu 1986. Finns inte kvar.

Mässingsbruk

- Skultuna bruk

Var kan man hitta information om industrihistoria?

På kommunens hemsida under fliken ”Om Västerås” finns en länk till Västerås historia.

Översiktsplan – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Västerås ångkraftverk, ”det enda bevarade av sitt slag i Norden. Med den speciella sammansättningen av teknikhistoriska, arkitektoniska och upplevelsemässiga värden uppfyller anläggningen de särskilda krav som kan ställas på ett byggnadsminne. De olika delarna bildar tillsammans en mycket värdefull industriell helhet och beskriver en betydelsefull del av energiutbyggnaden och den ångtekniska utvecklingen under första hälften av 1900-talet.”⁹⁴

Riksintresseområden

Svanå (Harakers socken) ”Bruksmiljö utanför det medeltida bergslagsområdet med herrgård i karolinsk stil och med fina interiörer.”⁹⁵

Svartåns dalgång med Skultuna bruk (Skerike och Skultuna socknar) ”Sveriges äldsta mässingsbruk” med ”verkstadsbyggnader, två stora,

⁹⁴<http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/SiteCollection/Documents/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/byggnadsvard/VasterasAngkraftverk.doc>
26/3, 2011

⁹⁵http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kultur/miljo/Riksintressen/Vasteras_kommun.htm, 5/11, 2010

dominerande kolhus och delvis bevarade arbetarbostäder från 1700- och 1800-talen.”⁹⁶

Kontaktuppgifter

Västerås stad
www.vasteras.se
Stadshusentrén, Fiskartorget, Västerås
021-39 00 00 växel

Stadsarkiv

Västerås stadsarkiv
Stadshusplan 5, ingång från
Fiskartorgsentrén
021-39 19 93
Kontakta stadsarkivarien för öppettider.

Här bevaras de kommunala handlingarna, men även handlingar från enskild verksamhet som t.ex. företag, gårdar och enskilda personer. Stadsarkivet förvarar ca 200 000 bilder.

Stadsantikvarie

Västerås stad har en stadsantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

Bibliotek

Stadsbibliotek, Biskopsgatan 2, Västerås,
021-39 46 01

Bäckby bibliotek, Bäckby centrum,
021-39 80 64

Råby bibliotek, Råby centrum 4,
021-39 80 62

Skiljebo bibliotek, Skiljeboplatsen 1,
021-39 46 91

Skultuna bibliotek, Karl IX:s väg 3,
021-29 38 25

Tillberga bibliotek, 021-604 90

Viksängs bibliotek, Viksängs centrum,
021-39 46 89

Önsta-Gryta bibliotek, Daggroskatan 2,
021-39 45 25

Museer och hembygdsföreningar

Västerås läns museum med utställning om
ASEA (se under rubriken Läns museer)

Industrihistoriska föreningen i Västerås
www.industristaden.se

Källor och referenser till hela avsnittet om Västmanlands län

Faktauppgifterna om kommunerna är hämtade från respektive kommuns hemsida.

Uppgifter om byggnadsminnen och riksintresseområden är hämtade från länsstyrelsen i Västmanlands hemsida. Informationen finns under fliken ”Samhällsplanering och kulturmiljö”. Här kan man kommunvis söka efter byggnadsminnesmärkta byggnader i länet och riksintresseområden.
www.lansstyrelsen.se/vastmanland

Uppgifterna om industribyggnader och industrihistoriska miljöer är hämtade från:

- Länsstyrelsens hemsida, under fliken ”Industrihistoriska miljöer”. 1998-1999 genomförde Västmanlands läns museum på uppdrag av Länsstyrelsen en inventering av industrianläggningar i Västmanlands län. ”I inventeringen gick man igenom den industrihistoriska utvecklingen i länets samtliga kommuner och tog med alla

⁹⁶http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/amnen/Kultur/miljo/Riksintressen/Vasteras_kommun.htm, 5/11, 2010

anläggningar man hittade som var uppförda före 1950. I rapporten ingår en omfattande litteraturlista.
Man gjorde också en sammanställning över länets alla industrimuseer.”⁹⁷ Alla inventeringar utom den för Västerås finns med på länsstyrelsens hemsida.

- Kommunernas hemsidor

⁹⁷http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/Sv/samhallspoliering-och-kulturmiljo/byggnadsvard/Pages/Industrihistoriska_miljoeer.aspx 26/3, 2011

Örebro län

Kommuner i Örebro län

Askersunds, Degerfors, Hallsberg, Hällefors, Karlskoga, Kumla, Laxå, Lekeberg, Lindesberg, Ljusnarsberg, Nora och Örebro.

Askersunds kommun

På 1300-talet fick bergsmännen tillstånd av kungen att bryta järn i området. Askersund blev så småningom en viktig handelsplats. Sedan 1643 har orten haft stadsprivilegier. Med sitt läge vid norra Vättern med tillhörande kanalsystem skapades goda förutsättningar för utskeppning av gods och varor. 1884 knöts Askersund till järnvägsnätet genom den smalspåriga linjen till Lerbäck vid Hallsberg-Mjölby-banan. Spik, nubbe, liar med mera hörde till det som producerades i området.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Askersunds kommun? Några exempel.

Gruvmiljöer

- Vena gruva, i drift till 1800-talets slut.
- Åmmeberg, zinkgruva, ägs av det belgiska företaget La Vieille Montagne och är ännu i drift.

Järnbruk

- Skyllberg bruk, spik tillverkning.
- Åmmeberg, gruv- och bruksort från 1800-talets mitt.
- Aspa bruk, anlagt på 1690-talet. 1917 omvandlat till sulfittfabrik.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

På kommunens hemsida, under fliken ”Bygga och bo” finns kort information om kommunens historia.

Översiktsplanen – kontakta kommunen för information om översiktsplanen.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram

Kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminne

Trehörnings masugn, länets enda bevarade mulltimmerhytta, byggd 1636, nedlagd 1889.⁹⁸

Igelbäckens masugn. Mulltimmerhyttan byggdes 1696 och ersattes med en ny mulltimmerhytta 1926. Nedlagd 1923.⁹⁹

Riksintresseområden

Skyllberg, järnbruk, en bruksanläggning ”med reglerad plan, herrgård uppförd 1830 med allékantad infartsväg, monumental och dominerande ladugårdsanläggning.”¹⁰⁰

Vena gruvfält, med hyttorna Fallhyttan och Svarthyttan, som ”kontinuerligt brukats från medeltiden till 1800-talets slut och hade sin storhetstid under 1500-talet.” Till

⁹⁸<http://www.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplanerig-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/askersund/trehornings-masugn/Pages/index.aspx> 20/3, 2011

⁹⁹<http://www.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplanerig-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/askersund/igelbackens-masugn/Pages/index.aspx> 20/3, 2011

¹⁰⁰http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf, 10/3, 2011

området hör också Trehörnings
välbevarade masugn.¹⁰¹

Åmmeberg med magasinsbyggnader och
herrgård i ”intressant tegelarkitektur”¹⁰²

Kontaktuppgifter

Askersunds kommun

www.askersund.se

Stöökagatan 8 (vid torget), Askersund
0583-810 00 växel

Lokalhistoriskt arkiv

Kommunen har ett lokalhistoriskt arkiv
vars uppgift är att tillvarata lokalhistoriskt
värdefullt material som finns i kommunens
ägo. I arkivet finns också foton.

Kontakta kultur- och fritidschefen för
öppettider.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Askersunds bibliotek
Lilla Bergsgatan 12 A
0583-810 95

Biblioteket i Hammar
Hammar skola
0583-77 05 98

Biblioteket i Åsbro
Åsbro skola
0583-810 81

Degerfors kommun

Området koloniserades under 1500- och
1600-talen av invandrade finländare.
Under 1600-talet utvecklades
järnhanteringen, från hyttor till järnverket i
Degerfors som på 1800-talet införde den
då moderna Lancarshiremetoden för
framställning av järn. Vid sekelskiftet 1900
fanns här två masugnar, fyra martinugnar,
nio valsverk, spikfabrik, plåtslageri,
gjuteri, mekanisk verkstad och elektrisk
kraftstation med ett trettiotal turbiner.
Omkring 1 000 anställda arbetade vid
bruket.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Degerfors kommun? Några exempel.

Hyttor

- Kvarntorp
- Strömtorp
- Degerfors
- Ölsboda
- Svartå

Järnbruk

- Degerfors järnverk, anlagt 1870, idag
ägt av den finska stålkoncernen
Outokumpu.
- Ölsboda bruk

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på kommunens
hemsida.

Detaljplaner – inga detaljplaner finns på
kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram –
kontakta kommunen för information om
kulturmiljövårdsprogram.

¹⁰¹ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf, 10/3,
2011

¹⁰² http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf, 10/3,
2011

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Ölsboda bruk, med anor tillbaka till 1600-talets järnhantering.¹⁰³

Riksintresseområden

Inga industrihistoriska riksintresseområden finns i kommunen.

Kontaktuppgifter

Degerfors kommun

www.degerfors.se

Nämndhuset, Herrgårdsgatan 37,

Degerfors

0586-481 00 växel

Kommunarkiv

Kommunens närarkiv finns i kommunhuset och ett centralarkiv finns på Sveagatan i centrala Degerfors.

0586-481 00 växel

Kontakta arkivassistenten för öppettider.

I arkivet finns handlingar från 1863 och framåt.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Degerfors bibliotek

Folkets hus, Degerfors

0586-481 10

Museer och hembygdsföreningar

Bergslagshistoriskt centrum

Strömsnäsavägen 1, Degerfors

Se kommunens hemsida för

kontaktuppgifter.

Museet är inrymt i smältarbyggnaden,

Degerfors äldsta byggnad. Här finns en

utställning om bruksorten Degerfors och

järnverkets historia.

Hallsbergs kommun

Hallsberg blev tidigt en knutpunkt i det statsbanenät som riksdagen fattade beslut om 1857. Stationen växte snabbt till landets största rangerbangård. Någon mer betydande industriort har Hallsberg inte varit.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Hallsbergs kommun? Några exempel.

Gruvmiljöer

- Träkärnsgruvan, i drift mellan 1730-talet och början av 1800-talet. Den enda järnmalmsgruvan av betydelse i trakten.

Järnbruk

- Gryts Bruk, Björhammar. Idag tillverkas här spik och skruv.

Konfektions- och skoindustri

- Elise Sahlqvists hattfabrik, anlagd på 1870-talet, nedlagd på 1920-talet.
- Skofabrik, grundad av Gustaf Rudin, 1899.

Livsmedelsindustri

- Fritz Hartmans Saftfabrik, anlagd på 1890-talet, för tillverkning av saft, marmelad m.m., nedlagd 1924.

Mekanisk verkstad

- Johan Thermaenius och Son, för tillverkning av lantbruksmaskiner, bland annat tröskverk, anlagd 1868.

¹⁰³<http://www.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/degerfors/olsboda-herrgard/Pages/Index.aspx> 20/3, 2011

Tegelbruk

- Hallsbergs tegelbruk, för tillverkning av fasadtegel, anlagt på 1870-talet. Tegelbruket lades ned 1998.

Övrig industri

- Hallsbergs läderfabrik, fabriksbyggnaden uppförd omkring 1920.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

På kommunens hemsida, under fliken ”Kultur och fritid” och därefter under fliken ”Värdefulla kulturmiljöer” finns information om kommunens historia socken för socken samt en litteraturlista.

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Hallsbergs stationshus, byggd 1884 och ritat av A W Edelsvärd.¹⁰⁴

Riksintresseområden

Inga riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Litteratur

Värdefulla byggnader och miljöer – en kulturhistoriskt byggnadsinventering i Hallsbergs kommun, 1988

Örebro län. Ett län med många landskap. Program för kulturmiljövård i Örebro län (2002:22), 2003

Kontaktuppgifter

Hallsbergs kommun

www.hallsberg.se

Västra Storgatan 17, Hallsberg
0582-68 50 00 växel

Kommunarkiv

Västra Storgatan 15, Hallsberg
0582-68 51 15

Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I arkivet finns dokument från 1880-talet och framåt. Här finns material från alla de orter som tillhör Hallsbergs kommun, till exempel. protokoll, kartor, kassaböcker, brev, ritningar och fotografier.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Hallsbergs bibliotek, (huvudbibliotek)
Västra Storgatan 10, Hallsberg,
0582-68 53 63

Hjortkvarns bibliotek, Skolan Hjortkvarn,
0582-68 61 03

Pålsboda bibliotek, Sköllergården,
Pålsboda, 0582-68 60 40

Sköllersta bibliotek, Skolvägen, Sköllersta,
0582-68 63 25

¹⁰⁴<http://www.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/hallsberg/hallsbergs-jarnvagsstation/Pages/index.aspx> 20/3, 2011

Vretstorps bibliotek, Esslatorp, Vretstorp,
0582-68 64 25

Östansjö bibliotek, Östansjö Folkets
hus/skola, Östansjö, 0582-68 62 30

Hällefors kommun

Ursprunget till bruksrörelsen var upptäckten av silvermalm på 1600-talet. I början av 1700-talet anlades här ett järnbruk. I Hällefors fanns i början av 1900-talet mekanisk verkstad, ångsåg, vattenkvarn och trämassfabrik.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Hällefors kommun? Några exempel.

Järnbruk

- Hällefors bruk med mekanisk verkstad.

Gruvmiljöer

- Silvergruvorna, här började silver brytas på 1600-talet. Landets näst rikaste silverfyndighet efter Sala silvergruva.
- Slottsbergets gruvfält, med anor från 1700-talet.

Trä- och skogsindustri

- Silvergruvans trämassfabrik

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplanen – kontakta kommunen för information om översiktsplanen.

Detaljplaner – Kontakta kommunen för information om detaljplaner.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintresseområden

Silvergruvorna, ”gruvområde med dagbrott, skrotstensvarp och smärre gruvgångar från 1600-talet samt 1700-talets större krutsprängda orter.”¹⁰⁵

Kontaktuppgifter

Hällefors kommun

www.hallefors.se

Sikforsvägen 15, Hällefors
0591-641 00 växel

Kommunarkiv

Sikforsvägen 15
0591-811 90

Kontakta arkivarien för öppettider.

I kommunarkivet finns handlingar från 1860-talet och framåt.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Hällefors bibliotek
Centrumhuset Stationsvägen 1
0591-132 11

Grythyttans bibliotek
Torget, Grythyttan
0591-141 00

¹⁰⁵http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf, 10/3, 2011

Museer och hembygdsföreningar

Grythyttans hembygdsgård, Skräddartorp
<http://www.hellefors.se/forening/ghf/>
0591-146 50

Bergsmansgården Skräddartorp ligger vid Skathöjden, vid sjön Torrvarpen. Gården har anor från 1600-talet.
0591-300 04.

Hällefors hembygdsgård
Bergsmansgård från 1700-talet med loftbod, smedja och stall.
0591-131 05
Se kommunens hemsida för mer information.

Karlskoga kommun

Karlskoga är ett typiskt brukssamhälle med ursprung i järnhantering och metallbearbetning. Orten har sedan länge förknippats med namnet Bofors. Bruket har funnits sedan 1600-talets mitt men det är först från 1870-talet som man började sin tillverkning av det som blivit dess främsta produkt, krigsmateriel.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Karlskoga kommun? Några exempel.

Hyttor

- Silverhyttan, 1685-1870
- Hållsjöhyttan, 1655-1880
- Tväråhyttan, 1640-?
- Granbergsdals hytta, 1642-1925
- Knappforshyttan, 1655-1891
- Lönnhyttan, 1654-1870-talet
- Linnebäckshyttan, 1655 – 1876
- Sibbohyttan, 1646-?
- Immertorpshyttan, 1654-1890
- Strömtorpshyttan, 1664 1859
- Kvarntorpshyttan, 1654-1877
- Ölsdalshyttan, 1671-?

Järnbruk

- Björkborns bruk, 1651-?
- Bofors bruk, anlagt vid mitten av 1600-talet, från 1870-talet utbyggt för tillverkning av krigsmateriel.
- Karlsdals bruk, anlagt 1747, ett av länets tidigaste gjuterier, i bruk fram till 1897.
- Valsåsens bruk
- Villingsbergs bruk, anlagt vid mitten av 1600-talet, nedlagt 1897.

Konfektions- och skoindustri

- Melka konfektionsfabrik, anlagd 1945.

Livsmedelsindustri

- Karlskoga bryggeri, anlagt 1851.

Mekanisk verkstad

- Karlskoga Gjuteri och Mekaniska Verkstad, anlagd 1901, senare ombildat till Bergmans Gjuteri och Mekaniska Verkstad.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – kontakta kommunen för information om detaljplaner.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Villingsbergs bruksherrgård med anor från 1650-talet.¹⁰⁶

¹⁰⁶<http://www2.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplaner/ing-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/karlskoga/villingsbergs-herrgard/Pages/index.aspx> 24/3, 2011

Granbergsdals hytta, ett välbevarat och representativt exempel på den typ av hyttanläggningar som utgjorde stommen i länets järnframställning under perioden från 1600-talet fram till 1800-talets slut. Hyttan fick sitt nuvarande utseende 1907.¹⁰⁷

Riksintresseområden

Karlsdal, en välbevarad järnbruksmiljö från 1800-talet. ”en oreglerad bruksbebyggelse med herrgård, arbetarbostäder, hyttlämningar, kyrka samt slagghvarp.”¹⁰⁸

Karlskoga, stadsdelen Bofors. ”Bostadsområden med grupper av enhetliga arbetarbostäder i anslutning till Bofors industrier...”. I området ingår även Arbetarmuseet Gråbo samt kanal- och järnvägsanläggningar ”och lämningar efter en av landets största lancashiresmedjor.”¹⁰⁹

Kontaktuppgifter

Karlskoga kommun

www.karlskoga.se
Katrinedalsgatan 2-4
0586-610 00 växel

Kommunarkiv

Kommunarkivet
Kyrkbacken (Karlskoga bibliotek)
0586-615 18
Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I arkivet finns handlingar som berättar om Karlskoga förr och nu. Den äldsta handlingen är från 1802. Här finns också

¹⁰⁷ <http://www2.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplaner-ing-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/karlskoga/granbergsdals-hytta/Pages/index.aspx> 23/3, 2011

¹⁰⁸ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf, s 6, 23/3, 2011

¹⁰⁹ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf, s 6, 23/3, 2011

folkrörelsernas arkiv. På kommunens hemsida finns digitaliserat arkivmaterial.

Kommunantikvarie

Kommunen har kommunantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

Bibliotek

Karlskoga bibliotek, Kyrkbacken 9,
Karlskoga, 0586-618 88, 618 80

På biblioteket finns Karlskogorummet med en stor samling böcker, tidskrifter, årsböcker, uppsatser och artiklar med lokalhistorisk anknytning

Museer och hembygdsföreningar

Arbetarmuseet i Gråbo
www.orebrolansmuseum.se/grabo.html
Korpkullsvägen 12, Karlskoga
0586-33 180
Museet visar typiska arbetarhem från 1885, 1918 och 1942.

Nobelmuseet i Karlskoga
www.nobelmuseetikarlskoga.se
Björkborns väg 10, Karlskoga
0586-834 94

Museet visar Björkborns herrgård, Alfred Nobels sista svenska hem. Många av Nobels uppfinningar utvecklades här.

Bofors industrimuseum vid Nobelmuseet i Karlskoga
www.nobelmuseetikarlskoga.se
Björkborns väg 10, Karlskoga
0586-834 94

Museet visar Bofors industriella utveckling under mer än 350 år.

Kumla kommun

Kumla blev på 1920-talet centrum för konfektionstillverkning av skor. Skoindustrins storhetstid inföll på 1950-talet då tre av fyra kumlabor arbetade med

skotillverkningen. En betydande näring har också stenbrytningen varit med leveranser av material till fasadsten och betong. Skifferoljeutvinningen under 1940- och 50-talen resulterade i den enorma avfallshög vid Kvarntorp som idag brukar räknas som landets största industriminne.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Kumla kommun? Några exempel.

Cement-, betong- och kalkindustri

- Ytong. 1929 startade Yxhult AB tillverkning av lättbetong. Rörelsen expanderade under 1950- och 60-talen och upphörde 2004.

Kemisk-teknisk industri

- Ammoniakanläggning, Kvarntorp, Ekeby socken.
- Svenska skifferoljebolagets fabrik i Kvarntorp, Ekeby socken, anlagd 1941 för utvinning av bränsle och drivmedel under andra världskriget, nedlagd på 1960-talet.

Konfektions- och skoindustri

- A.G. Andersson, AGA Konfektion, anlagd i början av 1930-talet.
- AGE Skofabrik
- Bröderna Johanssons handskfabrik
- Bröderna Lundholms skofabrik
- C.A. Jonssons skofabrik
- C.G. Ströms skofabrik
- Gartz skofabrik
- Kjellins skofabrik
- Jonsson och Kjellins skofabrik
- Kumla lästfabrik
- Kumla skofabrik, byggnaden används idag för kommunal verksamhet.
- Olsson och Rosen skofabrik
- Bröderna Perssons skofabrik
- Skofabriken Mona

Kvarnar och sågar

- Kumla ångkvarn

Livsmedelsproduktion

- Kumla bryggeri
- Kumla mejeri
- BOB, anlagd 1948 som Kumla fruktindustri, sedan 1952 lanserad som BOB. Ingår i Procordia Food.
- Oskar Lithells charkuteriverksamhet, anlagd i början av 1900-talet, från 1930-talet tillverkare av varmkorv.

Stenhuggeri

- Yxhults stenhuggeri, levererade i början av 1900-talet bland annat fasadsten till Kumla järnvägsstation.
- Ett flertal stenbrott runt Hällabrottet och Kvarntorp.
- Berga stenhuggeri

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – kontakta kommunen för information om detaljplaner.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Kumla stationshus, byggt i kalksten från Yxhult och ritat av Folke Zettervall.¹¹⁰

Riksintresseområden

Inga riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

¹¹⁰<http://www.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplaner/ng-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/kumla/kumla-jarnvagsstation/Pages/index.aspx> 20/32011

Litteratur

Y som i Yxhult – om världskoncernen Ytong AB, Örebro läns museum, Rapport 2007:7.

Kontaktuppgifter

Kumla kommun

www.kumla.se

Stadshuset, Torget 1, Kumla

019-58 80 00 växel

Kommunarkiv

Stadshuset, Torget 1, Kumla

019-58 81 55

Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I kommunarkivet finns handlingar från 1860-talet och framåt. Här finns också handlingar från de tidigare kommunerna Ekeby och Hardemo kommuner, vilka nu ingår i Kumla kommun. I kommunarkivet finns ett bildarkiv. En del äldre fotografier är digitaliserade och sökbara i en databas på kommunens hemsida. Här finns också några Kumlafotografers arkiv samt enskilda fotografiska samlingar. Det finns också ett webbarkiv, där du kan hitta exempel på handlingar ur kommunarkivet.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Kumla bibliotek, Parkgatan 14, Kumla,

019-58 81 90

Museer och hembygdsföreningar

Stenarbetarmuseum Yxhult, Hällabrott, ca 8 km öster om Kumla. Här finns en modellsamling av konstnären Lars Agger samt gipsförlagor och Yxhults

stenhuggeris första mekaniska verkstad från 1879.

Skoindustrimuseet i Kumla

www.skoindustrimuseet.se/

Sveavägen, 19 Kumla

019-58 81 87

Det enda skoindustrimuseet i norra Europa som visar tillverkning av skor. På första våningen visas svenskt skomode från 1890 till 1990.

Laxå kommun

Bruks- och skogsdriften har gamla anor inom kommunen. I slutet av 1500-talet kom skogsfinnar från Finland. Under 1600-talet började en större bruksverksamhet komma igång i området. Anders Boj, ”Tivedskungen”, och hans son byggde upp bruket i Laxå. Läget intill Laxån, som på sex kilometer har en fallhöjd av 42 meter har gynnat kraftförsörjningen. På den sträckan fanns i början av 1900-talet sex kraftstationer. Laxå var då känt som ett bolag med många verksamheter; sulfitcellulosafabrik, sågverk, gjuteri, mekanisk verkstad och järnbruk med en omfattande export till utlandet. Miljön med ståtliga byggnader längs järnväggsgatan med stationshuset från 1871 är väl bevarad.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Laxå kommun? Några exempel.

Järnbruk

- Hasselfors
- Laxå bruk med sulfitcellulosafabrik, sågverk, gjuteri, mekanisk verkstad och järnbruk.
- Rölfors, med masugn och lancashiresmedja.

Kvarnar och sågar

- Skagersholms sågverk

Tegelbruk

- Skagersholms tegelbruk

Träindustri

- Oxhults hyvleri

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Under fliken ”lokalhistoria” finns kort information om kommunens historia.

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – kontakta kommunen för information om detaljplaner.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintresseområden

Inga riksintresseklassade industriområden finns i kommunen.

Kontaktuppgifter

Laxå kommun

www.laxa.se
Postgatan 2-4, Laxå
0584-47 31 00

Kommunarkiv

Postgatan 2-4, Laxå
0584-47 32 49

Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I kommunarkivet finns handlingar från de gamla kommunerna: Bodarne, Ramundeboda, Finnerödja, Tiveden, Skagershults- och Svartå kommuner samt Laxå köping och nuvarande Laxå kommun från 1863 och framåt. Det finns inget centralt arkiv utan handlingarna förvaras på olika arkiv (se kommunens hemsida).

På kommunens hemsida under fliken ”kommunarkiv” och därefter under fliken ”länkar till andra arkiv” finns information om Laxå bruksarkiv (finns i Arkivcentrum i Örebro), Hasselfors, Skagersholms och Aboholms bruksarkiv. På arkivsidan finns också länkar till andra arkiv.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Laxå bibliotek (huvudbibliotek)
Postgatan 13, Laxå
0584-47 31 96

På biblioteket finns hembygdssamlingen med litteratur med anknytning till Laxå kommun. Här finns också Piscatorrummet, där bland annat Gunnar Piscators klippsamling finns med tidningsurklipp från åren 1925 – 1974.

Finnerödja bibliotek
Finnerödja skola, 0584-47 33 27

Hasselfors bibliotek
Hasselfors skola, 0584-47 33 60

Museer och hembygdsföreningar

Laxå museum
Bruks- och hembygdsmuseum, där samlingarna sköts av Ramundeboda-Laxå hembygdsförening. Föreningens arkiv är

inrymt i Laxå bruks gamla arkiv, i byggnaden bredvid museet. Här finns bruks- och personhistoria, protokollsböcker och klippböcker.

Lekebergs kommun

Jord- och skogsbruk var näringar som tidigt dominerade bygden. Centralorten är Fjugesta, järnvägsstation på linjen Örebro-Svartå.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Lekebergs kommun? Några exempel.

Cement-, betong- och kalkindustri

- I Lanna finns spår efter en tidigare omfattande kalkindustri med kalkbrott.

Hyttor

- Lekhyttan, nedlagd 1776.

Järnbruk

- Lekebruket, anlagt av Karl IX och i drift mellan åren 1572 – 1588.

Kvarnar och sågar

- Kvarnbyggnad finns kvar där Garphytteån passerar Hidigenvägen.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

På kommunens hemsida under fliken ”Boende och miljö”, därefter under fliken ”Fysisk planering” finns gamla kartor, där den äldsta är från 1764.

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnesmärkta industrianläggningar finns i kommunen.

Riksintresseområden

Lekhyttan, bergsmansby med ”välbevarad bebyggelse och småskaligt jordbrukslandskap. Lämningar av hyttan som togs ur bruk år 1776.”¹¹¹

Kontaktuppgifter

Lekebergs kommun

www.lekeberg.se

Bangatan 7, Fjugesta

0585-811 00 växel

Kommunarkiv

Kommunarkivet är inte öppet för allmänheten.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Lekebergs bibliotek

Bangatan 7, Fjugesta

0585-811 90

Museer och hembygdsföreningar

Hembygdsarkivet i Fjugesta

Se Västernärkes hembygdsförening:

www.vasternarke.se

¹¹¹ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf

Arkivet innehåller både fotografier och arkivhandlingar. Se hembygdsföreningens hemsida för kontaktuppgifter.

Lindesbergs kommun

Lindesberg är centralort i ett område dominerat av bergshanteringen. Staden fick stadsprivilegier under 1600-talet och är ett exempel på hur centralmakten vid 1600-talets mitt grundade nya städer för att främja den för riket så viktiga bergshanteringen.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Lindesbergs kommun? Några exempel.

Cement-, betong- och kalkindustri

- Larsbo Kalk, bevarade schaktugnar och dagbrott.
- Mårdhyttans kalkugn med kalkbrott för murbrukskalk.

Gruvmiljöer

- Guldsmedshyttans silvergruva
- Blanka gruvor
- Stråssa gruvor, nedlagd 1923, gruvdriften återupptogs samma år.
- I ett stråk från Siggebohyttan norrut finns ett flertal gruvfält och gruvhål.
- Stripa gruva. Belägg för gruvdriften finns redan på 1400-talet. Är idag museum.

Hyttor

- Löa hytta. Järnframställning har pågått sedan 1400-talet, nedlagd 1907. Här finns Sveriges enda kvarvarande hyttlag.
- Siggebohyttan, skriftligt belagd sedan 1538.
- Hyttor finns runt sjön Usken.
- Dalkarlsbyttan, nedlagd 1930 efter 400 års verksamhet.
- Fronebohyttan, nedlagd 1738.
- Mårdshyttan, nedlagd 1764.

- Torphyttan, nedlagd 1797.
- Norra hyttan, Frövihyttan, nedlagd 1787.
- Lindshyttan

Järnbruk

- Frövi bruk (numera Korsnäs Frövi), med anor från 1500-talet, senare omvandlat till pappersbruk.
- Guldsmedshyttans bruk

Konfektions- och skoindustri

- Frövi skofabrik, anlagd 1918, nedlagd 1954.
- Bröderna Jansson & Co skofabrik, anlagd 1949, nedlagd på 1960-talet.

Kraftverk

- Dalkarlsbyttans kraftstation
- Ringaby kvarn, stadens elverk, stod klart 1914.

Kvarnar och sågar

- Frövi ångsåg
- Kvarn vid Löa, byggd 1853.
- Bysåg i Löa, 1840, nedlagd 1959.
- Såg vid Dalkarshyttan, anlagd 1860.
- Ringaby kvarn

Metallindustri

- Fabrik för kvarnmaskinstillverkning, anlagd 1850 i Lindesberg.

Möbelindustri

- AB Johansson & Co möbelfabrik, Frövi.

Massaindustri och pappersbruk

- Frövifors pappersbruk, grundat 1891, nedlagt 1980.
- Sulfatcellulosafabrik, anlagd vid Frövi bruk 1902.

Snickerifabrik

- Lindes Snickerifabrik, anlagd 1889.

Tegelbruk

- I byn Löa fanns ett tegelbruk.

Övrig industri

- Tobaksfabrik, Lindesberg, anlagd 1816.
- Tryckeriföretaget Oriel Blomberg, anlagd 1881, nedlagd 1992.
- Lindesbergs Industri AB (LIAB), anlagd 1953.
- Volvofabrik, anlagd 1972.
- Cykelfabriken Orion, anlagd 1898.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

På kommunens hemsida under fliken "Lindesbergs Museum" finns en kort presentation år för år om Lindesbergs historia.

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – kontakta kommunen för information om detaljplaner.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Löa hytta, här har järnframställning pågått sedan 1400-talet och fram till 1907. Det speciella med Löa är att här finns Sveriges enda kvarvarande hyttlag. Hyttan ägs än idag av byborna. I byn fanns också en såg, en kvarn och ett tegelbruk.¹¹²

Siggebohyttan, en av sju hyttor runt sjön Usken. Siggebohyttans bergsmansgård

¹¹²<http://www2.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplaner-ing-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/lindesberg/loa-hytta-sag-och-kvarn/Pages/index.aspx>, 16/12, 2010

uppfördes i slutet av 1700-talet med landets längsta loftgång, 38 meter.¹¹³

Stripa gruva, en unikt välbevarad gruvmiljö från 1900-talet, med mycket av den maskinella utrustningen kvar i körbart skick.¹¹⁴

Riksintresseområden

Bondebyn – Järle – Yxe (delen i Linde socken), ett "odlingslandskap med kulturhistoriskt värdefull bergslags- och bruksbebyggelse", vari ingår 1700-talsmiljön kring Yxe f.d. bruksherrgård.¹¹⁵ (jämför Nora)

Siggebohyttan (Linde socken) Välbevarad bergslagsmiljö med bergsmansgård med omgivande odlings och skogslandskap.¹¹⁶

Litteratur

Från bergslag till bondebygd, 2004-2005, Örebro läns museums årsskrift

Kontaktuppgifter

Lindesbergs kommun

www.lindesberg.se
Stentäppsgatan 5
0581-810 00 växel

Kommunarkiv

I kommunhuset (kommunens arkiv finns på olika platser, se nedan)
0581-810 11

¹¹³<http://www2.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplaner-ing-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/lindesberg/siggebohyttan/Pages/index.aspx>, 16/12, 2010

¹¹⁴<http://www2.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplaner-ing-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/lindesberg/stripa-gruva/Pages/index.aspx>, 16/12, 2010

¹¹⁵http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf, s 8, 23/3, 2011

¹¹⁶http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf, s 9, 23/3, 2011

Kontakta kommunarkivarien för information om arkiven och öppettider.

I Lindesbergs kommunarkiv, i kommunhuset, finns handlingar från olika nämnder, från 1970 och framåt. I andra arkiv finns handlingar från de nedlagda kommunerna Lindes kommun, Lindesbergs stad och Ramsbergs kommun.

I Fellingsbro gamla kommunhus förvaras handlingar från Fellingsbro kommun (1863-1970).

På pappersbruksmuseet i Frövi finns arkiv för: Näsby kommun (1863-1954), Frövi municipalsamhälle (1914-1954) samt Frövi köping (1955-1970)

Kommunantikvarie

Kommunen har kommunantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

Bibliotek

Lindesbergs bibliotek (huvudbibliotek), Kungsgatan 37 A, Lindesberg, 0581-811 40

Fellingsbro bibliotek, Norra Banvägen 3, Fellingsbro, 0581-834 82

Frövi bibliotek, Järnvägsgatan 6 D, Frövi, 0581-834 60

Ramsbergs bibliotek, Ramshyttevägen 2, Ramsberg, 0581-66 03 40

Storå bibliotek, Storåplan 1 B, Storå, 0581-846 26

Museer och hembygdsföreningar

Frövi pappersbruksmuseum, Museivägen, Frövi, 0581-372 09

www.froviforsmuseet.com

Ett intakt pappersbruk från början av 1900-talet. Sveriges enda industriella pappersbruksmuseum, där det mesta ser ut

som när arbetarna lämnade fabriksgolvet 1980.

Siggebohyttans Bergsmansgård (del av Örebro läns museum)
www.orebrolansmuseum.se/siggebohyttan
Siggebohyttan, Öskevik mellan Nora och Lindesberg, 0587-33 00 27
Museum med interiörer från mitten av 1800-talet

Lindesbergs museum
www.lindesberg.se/Fritid_och_Kultur/Lindesbergs-Museum/

Kvarngatan 5, Lindesberg, 0581-811 58

Här finns arkiv med företagsarkiv, fotografier, speciallitteratur om Bergslagen, metallurgi m.m. Arkivet är öppet efter överenskommelse
Kungsgatan 37 A (bibliotekets entré), 0581-811 58.

Stripa gruva (del av Lindesbergs museum), ca 1,5 mil norr om Lindesberg.

www.stripa.se

Visar historien på plats vid Stripa gruva. Anläggningens produktionsutrustning från 1940-talet är i det närmaste intakt och fortfarande i körbart skick.

Ljusnarsbergs kommun

Ljusnarsberg är gammal bergslagsbygd dominerad av hyttor och bruk. Centralorten Kopparberg anlades i början av 1600-talet då kopparmalmsfyndigheterna började bearbetas. Järnvägen Frövi – Ludvika ansluter orten till övriga järnvägsnätet. I början av 1900-talet fanns här järn- och stålvarufabrik, hagelfabrik och mekanisk verkstad.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Ljusnarsbergs kommun? Några exempel.

Järnbruk

- Högfors bruk
- Stjernfors bruk

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplanen – kontakta kommunen för information om översiktsplanen.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Stora gården, i centrala Kopparberg, nuvarande byggnad är troligen från 1740-talet. Gården har fungerat som bostad för bergmästare med familjer.¹¹⁷

Ställdalsgård, bergsmansgård med anor från 1600-talet. Idag den äldst bevarade byggnaden i Ställdalen.¹¹⁸

Riksintressområden

Centrala Kopparberg, med ”bebyggelsemönster med partier av sluten, mer stadsmässig bebyggelse och friliggande hus, huvudsakligen i trä men också med inslag av sten- och putsarkitektur från 1800-talets slut och 1900-talet. Inom området finns flera byggnader från 1600- och 1700-talen som vittnar om platsens betydelse. Kyrka,

¹¹⁷<http://www.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/ljusnarsberg/stora-garden/Pages/index.aspx> 20/32011

¹¹⁸<http://www.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/ljusnarsberg/stalldalsgard/Pages/index.aspx> 20/32011

tingshus samt järnvägsområdet ”som hör samman med den expansiva perioden vid 1800-talets slut och 1900-talet början”¹¹⁹.

Kontaktuppgifter

Ljusnarsberg

www.ljusnarsberg.se

Gruvstugutorget, Kopparberg

0580-805 00 växel

Kommunarkivet

0587-811 90

Kontakta kommunarkivarien för vägbeskrivning till arkivet och öppettider.

I kommunarkivet finns handlingar från Ljusnarsberg 1971 och framåt, Nya Kopparbergs municipalsamhälle 1887-1907, Ljusnarsbergs kommun 1863-1961 och Kopparbergs köping 1908-1961 samt en del enskilda arkiv.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Kopparbergs bibliotek

Konstmästaregatan 5, Kopparberg

0580-805 35

Museer och hembygdsföreningar

Högfors bruksmuseum

Nora kommun

Nora stad, grundad 1643 av Drottning Kristina, är idag en av Sveriges bäst bevarade trästäder. Staden har anor från medeltiden, med en tidig bergshantering med gruvdrift och järnframställning.

¹¹⁹ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf, 10/3, 2011

Här fanns på 1600-talet 53 hyttor. Flertalet försvann i och med 1800-talets så kallade ”bruksdöd”. Till stadens fabriker har också hört gjuteri, sågblads- och tändrörsfabrik.

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Nora kommun? Några exempel.

Hyttplatser

- Pershyttan (bergsmansby) med träkolsmasugn byggd 1856 och bevarad stånggång och vattenhjul.

Gruvmiljö

- Klacka-Lerbergs gruvpark, med anor från 1300-talet. Här finns malmtorg och gruvhål.
- Lockgruvefältet med anor från medeltiden. Brytning pågick till 1909. Gruvan är idag öppen för besökare.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplanen – Kontakta kommunen för information om översiktsplanen.

Detaljplaner – finns på kommunens hemsida.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Gyttorps centrum ”speglar hur tiden efter andra världskriget präglades av stark optimism och framtidstro. Både samhället och industriföretagen ville skapa det ’goda folkhemmet’ med välfärd för alla.

Efterkrigstidens goda konjunktur gav de ekonomiska möjligheterna.”¹²⁰

Kruthuset i Dalkarlsberg, byggt 1814 ” för att rymma krut för hela Nora bergslag samt angränsande bergslager. Kruthuset i Dalkarlsberg är ett av endast ett fåtal kända kruthus som finns bevarade i landet.”¹²¹

Järnboås kyrka med de omgivande hyttorna Lindesby, Finnshyttan och Gammelhyttan. Här finns fortfarande många välbevarade bergsmansgårdar, karakteriserade av ”de långsmala timmerbyggnaderna med järnskorstenar.”¹²²

Nora-Ervalla järnväg, landets första normalspåriga järnväg.¹²³

Stadra gård, välbevarat exempel på bergslagets större herrgårdar, ”med byggnader från flera århundraden som speglar tydligt gårdens verksamhet inom bergsbruk och jordbruk.”¹²⁴

Riksintresseområden

Klacka-Lerberget, järngruvsområde ”med ett 40-tal gruvhål omgivna av skrotstensvarp, schakt och gångar från olika tidsepoker med spår efter tillmakning eller krutsprängning. Klacka odalfält har

¹²⁰<http://www.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplaneri-ng-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/nora/gyttorps-centrum/Pages/index.aspx> 23/3, 2011

¹²¹<http://www.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplaneri-ng-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/nora/kruthuset-i-dalkarlsberg/Pages/index.aspx> 23/3, 2011

¹²²<http://www.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplaneri-ng-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/nora/jamboas-kyrka-och-bergsmansby/Pages/index.aspx> 23/3, 2011

¹²³<http://www.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplaneri-ng-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/nora/nora-ervalla-jarnvag/Pages/index.aspx> 23/3, 2011

¹²⁴<http://www.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplaneri-ng-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/nora/stadra-gard/Pages/index.aspx> 23/3, 2011

uniktt malmtorg med kvarliggande malmupplag.”¹²⁵

Pershyttan, bergslagsmiljö, ”mycket välbevarad hyttby med *hytta* och kraftförsörjning genom Smygarebäckens åtta dammlägen. Hjulhus, stånggången som är en av landets få bevarade samt andra byggnader och anläggningar med anknytning till driften. Landskap präglad av bergsbruk med gruvhål, rödmyllade ovanjordsanläggningar i trä, verksbyggnader, varphögar och utmålsstenar som representerar olika tidsepokers bearbetningstekniker.”¹²⁶
Västgöthyttan, bergsmansby, med ”bebyggelse från 1700- och tidigt 1800-tal. I området ingår två hyttruiner.”¹²⁷

Bondebyn – Järle – Yxe (delen i Nora socken), ett ”odlingslandskap med kulturhistoriskt värdefull bergslags- och bruksbebyggelse”, vari ingår 1700-talsmiljön kring Yxe f.d. bruksherrgård.¹²⁸ (jämför Lindesberg)

Kulturresevat

Gamla Pershyttan, ”en välbevarad bergsmansby där människor brutit malm och tillverkat järn från 1300-talet fram till modern tid.”¹²⁹

Kontaktuppgifter

Nora kommun

www.nora.se
Prästgatan 15, Nora
0587-810 00 växel

¹²⁵ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf, 10/3, 2011

¹²⁶ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf, 10/3, 2011

¹²⁷ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf, 10/3, 2011

¹²⁸ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf, s 8, 23/3, 2011

¹²⁹ <http://www.lansstyrelsen.se/orebro/Sv/samhallsplaneri-och-kulturmiljo/byggnadsvard/kulturmiljo/sevarda-kulturmiljoer/nora/pershyttan/Pages/index.aspx> 23/3, 2011

Kommunarkivet

Skolgatan 13, ingång från gården
0587-811 90 växel
Kontakta kommunarkivarien för öppettider.

I kommunarkivet finns arkivmaterial från de upphörda kommunerna fram till dagens Nora kommun. Här kan också finnas enskilda arkiv och företagsarkiv. Andra arkiv där man kan hitta information om Noras historia är: Landsarkivet i Uppsala – Nora rådhusrätt och magistrats arkiv, Wadbergska samlingen, Hagby gård. I Arkivcentrum i Örebro kan det också finnas historiskt material från verksamheter i Nora kommun.

I kommunarkivet finns också två större bildarkiv – fotografen KGF Norbergs (1862-1926) och fotografen Curt Götlins (1900-1993) samt mindre fotosamlingar tillhörande enskilda arkiv.

Kommunantikvarie

Kommunen har ingen kommunantikvarie.

Bibliotek

Nora bibliotek
Storgatan 15, Nora
0587-812 90

Örebro kommun

Örebro har länge varit centralort för handel och administration. Järnvägsförbindelse fick staden redan år 1857. Som industriort har Örebro mest präglats av skotillverkning och tidigare, lädergarverier. På 1860-talet var det bara Stockholm som hade en större produktion av läder. Även livsmedelsindustrin har varit framträdande med bland annat Örebrokex och AP Kjellgrens bageri (APK).

Vilka industrier och industrimiljöer finns eller har funnits i Örebro kommun? Några exempel.

Gruvmiljö

- Glanshammar, med en av länets äldsta kända silvergruvor.

Järnbruk

- Brevens bruk, anlagt på 1670-talet. Under 1800-talet kompletterades verksamheten med mekanisk verkstad och gjuteri, nedlagt på 1980-talet.

Konfektions- och skoindustri

- Örebro Skofabrik, anlagd 1894, nedlagd.
- A.G. Andersson skofabrik, anlagd i början av 1900-talet, nedlagd.
- C.G. Ströms skofabrik, anlagd i början av 1900-talet, nedlagd.
- Örebro Konfektionsfabrik, anlagd 1937.
- Oscarias Skofabriks AB

Livsmedelsproduktion

- Örebro Bryggeri, anlagt 1795, på 1920-talet övertaget av Norlings Bryggeri.
- Wasa Bryggeriet, anlagt på 1870-talet, nedlagt.
- Zenks Bryggeri, anlagt på 1870-talet. Byggnaden finns kvar.
- AB Roberts, företaget bakom Champis och Julmusten, som tillverkas efter ett nu hundraårigt recept.
- A.P. Kjellgrens bageri (APK), grundat 1843, flyttade till nya lokaler på 1910-talet, 1964 uppköpt av Skogaholms bröd.
- Örebro Kexfabrik, anlagd 1896, på 1970-talet uppköpt av Göteborgs Kexfabrik.
- Ekströms, anlagt 1848, för tillverkning av mineralvatten, från 1875 tillverkare av bakpulver, från 1930 tillverkare av bland annat nyponsoppa och blåbärssoppa. Nuvarande anläggning i Örebro togs i bruk på 1960-talet. Ingår nu i Procordia Food.

Massaindustri och pappersbruk

- Örebro pappersbruk, anlagt 1902, fortfarande i bruk, men uppdelat på Örebro kartongfabrik och Örebro pappersbruk.

Mekanisk verkstad

- Atlas Copco, sedan 1951 etablerat i Örebro, med tillverkning av bergsborrtröstning.

Snickeriindustri

- Örebro Snickerifabrik, anlagd i slutet av 1800-talet.
- Bröderna Eriksons Mekaniska Snickerifabrik, anlagd i slutet av 1800-talet.

Stenhuggeri

- Marmorbrytning i Glanshammars och Lillkyrkas socknar, påbörjades omkring år 1900. Den så kallade Ekebergsmarmorn, som kommer från området klär Kungliga Dramatiska Teaterns byggnad i Stockholm.

Övrig industri

- Örebro Tekniska Gummifabrik, anlagd på 1950-talet, ingår idag i Trelleborg AB.
- Dylta bruk, med lämningar efter rödfärgsverk och svavelbruk.

Var kan man hitta information om industrihistoria?

Översiktsplanen – finns på kommunens hemsida.

Detaljplaner – Kontakta kommunen för information om detaljplaner.

Kulturmiljövårdsprogram – kontakta kommunen för information om kulturmiljövårdsprogram.

Vilka industrihistoriska miljöer är byggnadsminnesmärkta eller utsedda till riksintresseområden?

Byggnadsminnen

Örebro järnvägsstation, uppförd 1862, ett av många stationshus i landet som ritades av A W Edelsvärd.

Riksintresseområden

Brevens bruk (i Askers socken), ”bruksmiljö med herrgård, bostadsbebyggelse och hyttanläggning med masugn, rostugn och kolhus samt öppet odlingslandskap med till bruket hörande arrendegårdar.”¹³⁰

Dylta bruk (i Axbergs socken), ”industrimiljö, rödfärgsbruk med välbevarad bebyggelse från 1800-talet. ... Bruksmiljö med byggnader och lämningar efter rödfärgsverk och svavelbruk, herrgårdsanläggning, klockstapel, gårdsmuseer ’klostret’, och begravningsplats samt gruvor för svavel, alun och vitriol.”¹³¹

Glanshammar (i Glanshammars socken) med en av länets äldsta kända silvergruvor.¹³²

Kontaktuppgifter

Örebro kommun

www.orebro.se
Drottninggatan 9, Örebro
019-21 10 00 växel

Stadsarkiv

Kaserngården 4
019-21 10 75
Kontakta stadsarkivet för öppettider.

¹³⁰ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf, s 12, 23/3, 2011

¹³¹ http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf, s 12, 23/3, 2011

¹³² http://www.raa.se/publicerat/varia2009_25.pdf, s 13, 23/3, 2011

Örebro stadsarkiv är Örebro kommuns centralarkiv. Här finns handlingar från 1860-talet och framåt. I arkivet finns kommunala arkiv, förenings- och organisationsarkiv, gårds- och företagsarkiv samt person- och släktarkiv. Här finns också fotografier sökbara i arkivets bilddatabas. På stadsarkivets websida finns också information om Örebros historia.

Kommunantikvarie

Kommun har kommunantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i kommunen.

Bibliotek

Örebro stadsbibliotek, Näbbtorgsgatan 12, Örebro, 019-21 61 10

Örebro länsbibliotek, NetCity, Forskarvägen 1, Örebro, 019-602 63 00 växel
På länsbibliotekets hemsida finns mer information om biblioteken i länet.
www.regionorebro.se/blameny/kultur/lansbiblioteket

Adolfsbergs bibliotek, Adolfsbergsskolan, Halltorpsvägen 13, 019-21 20 36

Brickbackens bibliotek
Björkrivsvägen 18, 019-21 35 55

Garphyttans bibliotek
Tysslingevägen 2, 019-21 50 74

Glanshammars bibliotek
Skolvägen 1, 019-21 49 70

Haga bibliotek
Haga centrum, 019-21 21 48

Hovsta bibliotek
Lundhagsvägen 5, 019-21 30 55

Markbackens bibliotek
Lertagsgatan 2, 019-21 26 75

Odensbackens bibliotek
Örebrovägen 27, 019-21 58 52

Olaus Petri bibliotek
Mäster Larsgatan 1, Örebro
019-21 21 23 00

Varberga bibliotek
Varberga centrum, 019-21 27 75

Vintrosa bibliotek
Dalstadsvägen 2,
019-21 50 66

Vivalla bibliotek
Vivalla centrum, Poesigatan 20
019-21 29 21

- *Från bergslag och bondebygd*, 2004-2005, Från masugnar till mobiltelefoner – industrihistoria i Örebro län.
- *Nordisk familjebok*, 1904-1926
- *Arbetslivsmuseer i Sverige*, utgiven av Riksantikvarieämbetet och Arbetets museum, 2004

Museer och hembygdsföreningar

Örebro länsmuseum
www.orebrolansmuseum.se
(för mer information se kapitel 5)

Statarmuseet
Museet finns i Mejeriet, 5 km öster om
Örebro stadskärna, 019-21 62 20
Museet visar hur ett stathem kunde se ut
på 1930-talet i Karlslund.

Källor och referenser till hela avsnittet om Örebro län

Faktauppgifterna om kommunerna är hämtade från respektive kommuns hemsida.

Uppgifter om byggnadsminnen och riksintresseområden är hämtade från länsstyrelsens i Örebros hemsida,
www.lansstyrelsen.se/orebro

Uppgifterna om industribyggnader och industrihistoriska miljöer är hämtade från:

- Kommunernas hemsidor.
- Örebro läns museums hemsida.
- Länsstyrelsen i Örebros hemsida.

5. Länsstyrelser, läns museer och centrala museer

Länsstyrelserna

Runt Mälaren finns fem län: Stockholm, Södermanland, Uppsala, Västmanland och Örebro. I varje län finns en länsstyrelse, ett landsting och ett antal kommuner.

Länsstyrelsen i Stockholms län www.landsstyrelsen.se/stockholm

Hantverkargatan 29
08-785 40 00

Kulturmiljöenheten

Kulturmiljöenheten kan svara på frågor om industrihistoriska miljöer i länet.

Litteratur

Dahlström Rittsél, Eva & Linder, Fredrik, *Det industriella kulturarvet i Stockholms län – program för brukande och bevarande*, 2006

Kontakta enheten för kulturmiljö för information om programmet.

Länsstyrelsen i Södermanlands län www.lansstyrelsen.se/sodermanland

Stora Torget 13, Nyköping
0155-26 40 00

Kulturmiljöenheten

Kulturmiljöenheten kan svara på frågor om industrihistoriska miljöer i länet.

Litteratur

På Kulturmiljöenheten arbetar man nu med att ta fram ett program för brukande och bevarande av det industrihistoriska kulturarvet i Södermanlands län.

Länsstyrelsen i Uppsala län www.lansstyrelsen.se/uppsala

Hannesplanaden 3
018-19 50 00 växel

Kulturmiljöenheten

Kulturmiljöenheten kan svara på frågor om industrihistoriska miljöer i länet.

Litteratur

Byggnadsminnen i Uppsala län 1999.
Länsstyrelsen i Uppsala län

Handlingsplan för industriminnesvård i Uppsala län, Jord- och skogsbrukets industrier i Länsstyrelsens meddelande 2000:11

Kulturmiljöer i Uppsala län. Områden av riksintresse, beskrivningar, i Länsstyrelsens meddelande 1997:13

Länsstyrelsen i Västmanlands län www.lansstyrelsen.se/vastmanland

Västra Ringvägen 1
021-195 00 växel

Kulturmiljöenheten

Kulturmiljöenheten kan svara på frågor om industrihistoriska miljöer i länet.

Litteratur

1998-99 gjorde länsstyrelsen i Västmanlands län tillsammans med Västmanlands läns museum en inventering av industrihistoriska byggnader i länets kommuner. Inventeringen avser industrifastigheter, industrianläggningar eller teknisk struktur som är uppförd före 1950. I inventeringen finns också litteraturförteckning. Hela inventeringen finns på länsstyrelsens hemsida under fliken "Samhällsplanering & kulturmiljö, fliken "Byggnadsvård" och därefter under fliken "Industrihistoriska miljöer. (http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/byggnadsvard/Pages/Industrihistoriska_miljoer.aspx)

Länsstyrelsen i Örebro län

www.lansstyrelsen.se/orebro

Hamnesplanaden 3

018-19 50 00 växel

Kulturmiljöenheten

Kulturmiljöenheten kan svara på frågor om industrihistoriska miljöer i länet.

Litteratur

På länsstyrelsen i Örebros hemsida, under fliken ”Samhällsplanering & kulturmiljö”, under flik ”Byggnadsvård” och därefter under fliken ”Kulturmiljövård” finns information om sevärda kulturmiljöer. Bland dessa finns industrihistoriska miljöer.

(<http://www2.lansstyrelsen.se/OREBRO/SV/SAMHALLSPANERING-OCH-KULTURMILJO/BYGGNADSVARD/KULTURMILJO/SEVARDA-KULTURMILJOER/Pages/default.aspx>)

Länsmuseerna

Runt Mälaren finns fem länsmuseer: Stockholms länsmuseum med Stockholms stadsmuseum, Sörmlands museum, Upplandsmuseet, Västmanlands län museum och Örebro läns museum.

På länsmuseerna arbetar man bland annat med byggnadsinventeringar och dokumentationer. Byggnadsinventeringar görs av byggnadsantikvarier, vilka gör dokumentationer av byggnader och miljöer, uppmätningar av kulturhistoriska byggnader, tar fotografier av miljöer. På länsmuseerna gör man också dokumentationer av bland annat arbetsplatser och industrier med intervjuer av personer som arbetat där.

Stockholms läns museum

www.stockholmslansmuseum.se

Sickla Industriväg 5A, museet ligger i kulturhuset Dieselvekstaden i Sickla.

08-586 194 00 växel

Se museets hemsida för öppettider

Byggnadsantikvarie

På museet finns antikvarier med inriktning på bebyggelsehistoria som kan svara på frågor om industrihistorien i länet.

Bibliotek

På museet finns ett referensbibliotek med ca 10 000 böcker. På biblioteket kan du hitta det mesta om Stockholms län när det gäller kulturhistoria, arkeologi och konst. Kontakta museet för öppettider.

Databank

Bildbank – på museets hemsida finns en bildbank, med ca 30 000 bilder, som du kan söka i från din egen dator.

Faktabank – på museets hemsida under fliken ”faktabank” kan du söka på olika kulturhistoriska miljöer. Där kan du bland annat hitta information om industrihistoriska miljöer.

Länkar

Kulturarv Stockholm

www.kulturarvstockholm.se

Under fliken ”industrihistoria” hittar du information om industriarvet i Stockholms län. Här finns också litteraturhänvisningar.

Inventeringar och dokumentationer

Inventeringar

På museets hemsida under fliken ”projekt” finns rapporter från arkeologiska undersökningar och byggnadsinventeringar. En del rapporter finns utlagda på museets hemsida. I rapporterna kan det finnas information om industribyggnader. Rapporterna söker du kommunvis. Nedan finns några av rapporterna som rör industrihistorien. Kontakta museet för fler rapporter.

Lidingö kommun

- Dokumentation av arbetarbostäderna i Bergsätra, rapport 1994:24

Nacka kommun

- Förvandlingen av fyra fabriksområden i Nacka, rapport 2009:16

Norrtälje kommun

- Byggnadsdokumentation av Holmens bruks bostadsbebyggelse i Hallstavik, rapport 2007:26

Södertälje kommun

- Byggnadsinventering av Södertälje bryggeri, rapport 1988:2

Upplands-Väsby kommun

- Byggnadsdokumentation inför rivningen av industribyggelsen i kvarteret Messingen, rapport 2009:14 (Wäsby verkstäder).

Dokumentationer

På museets hemsida under fliken ”projekt” finns etnologiska studier. Nedan finns några av de dokumentationer som rör industrihistorien. Kontakta museet för fler dokumentationer.

- ”Från buller till buller” – en undersökning om hur omvandlingen av industriområden till köpcentra, arbetsplatser, kulturinstitutioner och bostadsområden går till, och vad resultatet blir.¹³³

Nacka

- ”När larmet tystnar” – om områdena Järila sjö, Nacka strand, Sickla och Kvarnholmen i Nacka. Fyra tidigare fabriksområden som idag har blivit förvandlade till bostäder, kontor och handelsplatser. Dokumentationen har resulterat i boken ”När larmet tystnar”.

Norrtälje kommun

- Vätögranit – en kulturhistorisk undersökning av stenindustrin på Vätö, strax utanför Norrtälje. Dokumentationen har resulterat i boken

”Vätö granit: stenindustri, folk rörelse och politik i Vätö landskommun 1890-1940” av Lennart Rosander.

Nynäshamns kommun

- Stora Vika – en dokumentation av det lilla industrisamhället Stora Vika en mil nordväst om Nynäshamn. Dokumentationen har resulterat i boken ”CEMENT – Stora Vika industriort i folkhemmet” av Lennart Rosander.

Södertälje kommun

- ”Nästa hållplats Södertälje” – handlar om ”hur industriföretag, i första hand Scania, och staden har samarbetat för att bygga bostäder för stadens nya och gamla invånare”¹³⁴.

Stockholms stadsmuseum

www.stadsmuseum.stockholm.se

Ryssgården, vid Tunnelbanestation Slussen
08-508 31 600 växel

Byggnadsantikvarie

På museet finns byggnadsantikvarier som kan svara på frågor om industrihistoriska miljöer i Stockholm.

Faktarummet

08-508 31 600 växel

Kontakta faktarummet för öppettider. Faktarummet är Stockholms stadsmuseums forskarsal, där du kan få hjälp med att hitta information om industrihistoriska miljöer i Stockholm. I Faktarum hittar du bland annat byggnadsinventeringar och arkeologiska rapporter, enskilda arkiv, uppteckningar och minnesskildringar, kartor, ritningar, affischer med mera.

Bibliotek

I biblioteket finns framförallt stockholmslitteratur. Här finns också universitetsuppsatser. I databasen Bibkat, kan man söka efter museets litteratur.

¹³³<http://www.stockholmslansmuseum.se/projekt/fran-buller-till-bullar/>, 17/2, 2011

¹³⁴<http://www.stockholmslansmuseum.se/projekt/nasta-hallplats/>, 17/2, 2011

Samlingar/foton

I museets samlingar finns också drygt 3 miljoner fotografier, de äldsta från 1840-talet.¹³⁵

Litteratur

Samfundet S:t Eriks årsbok – med artiklar om industrihistorien i Stockholm.

Länkar

På Stockholmskällan kan du via nätet söka information om Stockholms historia:

www.stockholmskallan.se

Sörmlands museum

www.sormlandsmuseum.se

Östra Trädgårdsgatan 2, Nyköping

0155-24 57 00 växel

Se museets hemsida för öppettider.

Byggnadsantikvarie

På museet finns byggnadsantikvarier som kan svara på frågor om industrihistorien i länet.

Bibliotek och arkiv

Östra Trädgårdsgatan 2, Nyköping

0155-24 57 13

Kontakta arkiv och bibliotek för öppettider.

Bibliotek

Sörmlands museums bibliotek är ett forskningsbibliotek. Här finns ca 30 000 böcker inom bland annat följande ämnesområden: arkeologi, etnologi, konstvetenskap, kulturhistoria och historia. På biblioteket finns också en stor samling Sörmlandslitteratur.

Arkiv

I Sörmlands museums arkiv finns bland annat brev, dagböcker, protokoll, räkenskaper, kartor, ritningar, rapporter, livsberättelser och skrivelser. Här finns också handlingar som är skänkta av

företag, föreningar och privatpersoner. I arkivet finns också topografiskt ordnade handlingar. Här kan man bland annat hitta byggnadsinventeringar, etnologiska och kulturhistoriska undersökningar, byggnadsritning och skrivelser.

Samlingar/foton

I museets arkiv finns ca 700 000 fotografier. Ca 80 000 av dem finns i det digitala bildarkivet. I arkivet finns foton från 1800-talets mitt till nutid.

Litteratur

Årsboken *Sörmlandsbygden*, produceras av Södermanlands hembygdsförbund i samverkan med Sörmlands museum.

I biblioteket finns också andra museers årsböcker.

Inventeringar och dokumentationer

Inventeringar

Under fliken ”Byggnadsvård” finns museets byggnadsvårdsrapporter från 2006 och framåt. I rapporterna kan det finnas information om industribyggnader och industrihistoriska miljöer. Kontakta museet för fler rapporter. Nedan finns några av de inventeringar som rör industrihistorien.

- Energiinventering, Nyköpings kommun 1979-80
- Industriminnesinventering, Vingåkers kommun, 1977
- Industriminnesinventering, Eskilstuna kommun 1979
- Kvarninventeringar har gjorts vid flera tillfällen i olika delar av Sörmland.

Dokumentationer

Eskilstuna – industrihistoriska miljöer. Kontakta Sörmlands museum för fler dokumentationer.

¹³⁵<http://www.stadsmusem.stockholm.se/samlingar.php?kategori=9&sprak=svenska>, 23/11, 2010

Eskilstuna stadsmuseum

<http://www.eskilstuna.se/sv/Uppleva-och-gora/Museer-2/Eskilstuna-stadsmuseum-2/>

Faktoriholmarna i Eskilstuna

Faktorigatan 4

016-710 23 75

Se museets hemsida för öppettider.

På museet finns ångmaskiner, experimentrummet Faktotum och stadshistoriska utställningen Nio liv där man kan följa Eskilstunas utveckling från 1659. I den mekaniska verkstaden finns fullt fungerande maskiner som användes i början av 1900-talet, som svarvar, pressar, hyvlar och fräsar.

Byggnadsantikvarie

På stadsmuseet finns byggnadsantikvarie som kan svara på frågor om industrihistorien i Eskilstuna.

Arkiv

I arkivet finns inventeringar av bebyggelse och industrier på landsbygden och i delar av Eskilstuna och Torshälla.

Samlingar/foto

På museet finns ca 300 000 fotografier, negativ och glasplåtar. Det är främst bilder med Eskilstunamotiv, men även porträtt och samlingar från fotografer som har varit verksamma i Eskilstuna.

Dokumentationer och inventeringar

Dokumentationer

- Dokumentation om Tunafors fabriker, om alla olika företag som fanns i fabrikslokalerna 1994.
- Samtidsdokumentation av Lundhs metallfabrik, 1999
- Smides- och gjuteridokumentation. Samtliga smides och gjuteriföretag i Eskilstuna verksamma 1995-1997 har besökts och dokumenterats.
- 77 intervjuer med före detta (Volvo) BM anställda.

- Dokumentation av finsk invandring, 2000.
- Dokumenterat av sista arbetsdagen på Gasverket i Eskilstuna, 1983.
- Bandade och utskrivna intervjuer med före detta anställda på F O Nyströms bleckkärlsfabrik, 1998.
- Intervju med bröderna Tage och Sixten Johansson som har arbetat på Vallmossens Torvströfabrik, 1999.

Kontakta museet för flera dokumentationer.

Upplandsmuseet

www.upplandsmuseet.se

S:t Eriks torg 10

018-16 91 00

Se museets hemsida för öppettider.

Byggnadsantikvarie

På museet finns byggnadsantikvarier som kan svara på frågor om industrihistorien i länet.

Faktarummet

Faktarummet är museets arkiv och bibliotek

Fyrstorg 2

018-16 91 59

Se museets hemsida för öppettider och telefontider.

Bibliotek

I biblioteket finns kulturhistorisk litteratur och uppländsk litteratur samt tidskrifter inom museets ämnesområde.

Samlingar/foton

Vid museets besöksdatorer kan man söka i hela museets föremålssamling och bland ca 200 000 fotografier.

Arkiv

I arkivet finns skrivna handlingar som speglar den uppländska vardagen i hemmen, på arbetet, och i det offentliga livet. Här kan man också hitta

byggnadsinventeringar från länets alla kommuner.

Litteratur

Årsboken *Uppland* (Upplands fornminnesförenings och hembygdsförbunds årsbok).

Samlingar på webben

DigitaltMuseum

www.digitaltmuseum.se

I digitalt museum medverkar sju museer, Arkitekturmuseet, Armémuseum, Enköpings museum, Nordiska museet, Postmuseet, Sveriges Militärhistoriska arv och Upplandsmuseet. Stora delar av Upplandsmuseets föremåls- och fotosamlingar finns på DigitaltMuseum.

Inventeringar och dokumentationer

Kontakta faktarummet för information om museets inventeringar och dokumentationer.

Västmanlands läns museum

www.vastmanlandslansmuseum.se

Karlskatan 2

021-39 32 22

Se museets hemsida för öppettider.

Byggnadsantikvarie

På museet finns byggnadsantikvarier som kan svara på frågor om industrihistorien i länet.

Faktarum och arkiv

Karlskatan 2

021-39 32 78 (arkivarie)

I museets faktarum finns referens- och forskningsbibliotek. Faktarummet fungerar också som forskarsal för arkivet.

Bibliotek

I biblioteket kan man hitta litteratur inom många olika ämnesområden men främst områden som har anknytning till

läns museet verksamhet, till exempel arkitektur, byggnadsvård, historia, kulturhistoria, lokalhistoria, bergsbruk, konsthantverk och arkeologi.

Arkiv/fotosamling

I arkivet finns museets eget arkiv, ämbetsarkivet, enskilda arkiv, som gårds- och personarkiv, fotoarkiv, kart- och ritsamlingar.

I arkivet finns en komplett byggnadsinventering med bilagor från den inventering av industriella lämningar i Västmanland som museet genomförde tillsammans med länsstyrelsen åren 1998-1999.

Litteratur

Läns museet har ett eget förlag som ger ut böcker. Se museets hemsida för nyutkommen litteratur. Museet har bland annat gett ut:

Industristaden Västerås, red Gagge, Carl-Magnus & Österberg, Ann, 2006

Bergslagens pulsåder – Strömsholms kanal 200 år, red Ström Krister & Östberg, Ann, 1995

Samlingar på webben

Under fliken "Om museet", därefter fliken "Faktarum och arkiv" kan du söka fotografier och kulturhistoriska föremål ur museets samlingar. Under "industribilder" finns bilder från länets industriarv fram till 1950. Bilderna är tagna i samband med 1998-1999 års inventering av industriella lämningar i Västmanland.

Inventeringar och dokumentationer

Kontakta faktarummet för information om museets inventeringar och dokumentationer.

Örebro läns museum
www.orebrolansmuseum.se
Engelbrektsgränd 3, Örebro
019-602 87 00 växel

Museer i länet

Förutom museibygnaden i Örebro driver museet ett antal anläggningar på flera platser i länet. Många av dem vittnar på olika sätt om järnets historia och betydelse i Örebro län. Se museets hemsida för mer information.

Byggnadsantikvarie

På museet finns byggnadsantikvarier som kan svara på frågor om industrihistorien i länet.

Bibliotek och arkiv

Bibliotek

I museets forskningsbibliotek finns litteratur inom kulturhistoriska ämnen med inriktning på Örebro län.

Arkiv

I arkivet finns skänkta eller deponerade handlingar från företag, föreningar och privatpersoner. Här finns bland annat folkminnesuppteckningar, priskuranter och medeltida dokument samt ett topografiskt arkiv rörande kulturminnesvården.

Samlingar/fotografi

Museet har ett stort fotoarkiv med över en miljon fotografier, de flesta från länet. De äldsta bilderna är från 1850-talet.

Samlingar på webben

Delar av museets samlingar finns i digital form. På museets hemsida under fliken ”sök i samlingarna” går det att söka i museets samlingar, både fotografier och föremål.

Litteratur

Årsboken *Från bergslag och bondebygd*, särskilt årsboken 2004-2005 med tema industrihistoria i Örebro län.

Riksintressanta kulturmiljöer i Örebro län, 1989 (utgiven av länsstyrelsen och läns museet)

Inventeringar och dokumentationer

I arkivet under rubrikerna ”byggandsinventering” respektive ”dokumentation”, ”särskild industri – och yrkesdokumentation” finns mycket relevant material för industrihistorisk forskning som till exempel:

- Örebro läns museum och Nordiska museets Boforsinventering 1971, med arbetarbostäder och verkstadsområden samt kulturhistorisk byggnadsinventering av Bofors och Björkborns industriområden 1996.
- Industriminnesinventering 1978 med kulturhistoriska värderingar, kommentarer, tidningsklipp och redogörelse för nedlagda järnbruk, socken för socken.
- SAMDOK-undersökningar 1982-1984 av ett dussintal olika skofabriker i Kumla.

På museets hemsida under fliken ”kulturmiljö” därefter fliken ”byggnadsvård” finns byggnadsvårdsrapporter (från 2005 och framåt). Här kan det finnas information om industribyggnader och industrihistoriska miljöer.

Kontakta museet för fler inventeringar och dokumentationer.

Museer med nationellt ansvar

I Sverige finns ett antal museer med ett rikstäckande ansvar. Bland dessa museer är det främst Tekniska museet och Nordiska museet i Stockholm som har ett arkivmaterial av intresse för industrihistorien i Mälardalen.

Nordiska museet

www.nordiskamuseet.se

Djurgårdsvägen 6-16, Stockholm
08-51 95 46 00

Se museets hemsida för öppettider.

Nordiska museet har sedan det grundades i början av 1870-talet haft ett nationellt ansvar för dokumentationen av människors liv och arbete från 1500-talet till idag.

Faktarum/Fatburen

Fatburen är museets besökscentrum och faktarum. Det finns i museets huvudbyggnad. Här finner du referensbibliotek och datorer med tillgång till museets databaser. Öppettiderna är desamma som museets i övrigt.

Bibliotek

Biblioteket har en stor samling av kulturhistorisk litteratur. Här finner du t.ex. de flesta läns museers och många hembygdsföreningars årsböcker och tidskrifter. Här finner du speciallitteratur om teknik och industri och om olika företags historia.

Arkiv

Linnégatan 89 C
08-5195 45 55

Se museets hemsida för öppettider.

Nordiska museets arkiv består av ca 2 000 större och mindre arkiv från enskilda gårdar, föreningar och företag. Här finner du också arkiverat resultatet av Nordiska museets egna undersökningar, som till exempel den så kallade etnologiska undersökningen (EU) respektive kulturhistoriska undersökningen (KU). I dem kan du finnas information om industrihistorien.

Fältarbeten, bland annat ”anläggarna”, med väg och vattenbyggarbranschen i fokus kan rymma material från din hemkommun.

Museets insamling av yrkesminnen, bland annat industri- och kommunaltjänstemäns

på 1970- och 80-talen, resulterade i ett material där det kan finnas uppgifter om förhållandena i företag och förvaltning på din hemort.

Samlingar/foton

Fotoarkivet är landets största samling av kulturhistoriska foton, ca 4 miljoner, med bl.a. Svenska Turistföreningens samling av foton. Här finner du bilder på bl.a. industrimiljöer och värdefull information om både byggnader och arbetsvillkor.

Inventeringar och dokumentationer

Kontakta faktarummet/fatburen och/eller arkivet för information.

Tekniska museet

www.tekniskamuseet.se

Museivägen 7
08-450 56 00 växel

Se museets hemsida för öppettider.

Tekniska museet, grundat 1923, är Sveriges största tekniska museum. Museet har ett nationellt uppdrag att ansvara för det tekniska och industrihistoriska kulturarvet.¹³⁶ Medan Nordiska museets insamlande alltid haft människan och människans liv i centrum har Tekniska museet fokuserat själva tekniken och den tekniska utvecklingen i nationellt och internationellt perspektiv.

Bibliotek och arkiv/fotosamling

Museivägen 7
08-450 57 16

På biblioteket finns ca 50 000 böcker om industri, teknik och naturvetenskap från 1600-talet och till idag. I arkivet finns dokument och bilder som beskriver hur svensk industri och teknik har utvecklats. Här finns ca 1 000 hyllmeter handlingar, ca 200 000 kartor och ritningar och mer än 1 miljon bilder och fotografier.

¹³⁶ <http://www.tekniskamuseet.se/1/33.html>, 30/1, 2011

Inventeringar och dokumentationer

Kontakta faktarummet/fatburen och/eller arkivet för information.

Arbetets museum

www.arbetetsmuseum.se

Laxholmen, Norrköping

011-18 98 00 växel

Se museets hemsida för öppettider.

På Arbetets museum levandegörs arbetet och arbetets villkor i utställningar, programverksamhet och seminarier. Museets uppdrag är att ”dokumentera arbetet och levandegöra arbetets historia genom att: vara ett forum för debatt och gestaltning av kvinnors och mäns arbetsliv och arbetsförhållanden, initiera, driva och stödja forskning inom museets verksamhetsområdet”.¹³⁷ Arbetets museum har ett särskilt ansvar för alla arbetslivsmuseer i Sverige.

Bibliotek och arkiv

I biblioteket finns tidskrifter och böcker inom bland annat teknik- och industrihistoria, arbetslivshistoria, fotografi, genusforskning och museologi. Det går att söka i bibliotekskatalogen på museets hemsida. Arkivet finns i anslutning till biblioteket.

Inventeringar och dokumentationer

Kontakta faktarummet/fatburen och/eller arkivet för information.

Museet har en arbetslivsintendent som nås på telefon: 011-23 17 26

Källor och referenser till hela kapitel 5

Faktauppgifterna om länsstyrelser, läns museer och museer med nationellt ansvar är hämtade från respektive organisations hemsida.

¹³⁷<http://www.arbetetsmuseum.se/Default.aspx?m=10036&sm=10028&ssm=10045&c=4346&l=1>, 30/1, 2011

Bilaga

Övriga arkiv samt länkar till industrihistoriska organisationer och föreningar

Landstingsarkiv

Runt Mälaren finns 5 landsting:
Stockholm, Uppsala, Örebro, Västmanland
och Sörmland. I landstingens arkiv bevaras
handlingar som rör landstinget. Här kan
eventuellt också finns information
relaterad till industrihistorien.

Föreningsarkiv och företagsarkiv

Arkiv Västmanland

www.arkiv.u.se

Stadshuset 10:e våningen, Västerås
021-18 68 80
Forskarexpedition och forskarsal våning 5
Besöksadress till Hedströmsdalsarkivet
Kvarnen, Herrgårdsallén, Kolsva

Arkiv i Västmanlands är en länstäckande
organisation för enskilda arkiv, de vill säga
arkivmaterial som produceras av enskild
verksamhet som föreningar, enskilda
företag, privatägda gårdar och
privatperson.

Hedströmsarkivet
Kvarnen, Herrgårdsallén 1, Kolsva
021-18 68 80/0221-501 55

I arkivet finns material från bland annat
järnverk, mindre företag, föreningar och
privatpersoner, som till exempel Kohlswa
bruk och Guttsta bryggeri.

ArkivCentrum Örebro län

www.arkivcentrum.t.se

Nikolaigatan 3

019-611 29 00

Kontakta ArkivCentrum för öppettider.

Här förvaras arkivmaterial från företag och
föreningar. Företagsarkivet företräder de
flesta branscher. I arkivet finns handlingar
från 1500-talet och framåt. Det finns till
exempel arkivmaterial från bruken,
Ramshyttan, Svartå och Villingsberg samt
arkivmaterial från Stripa gruva, skoföretag
i Örebro och Kumla, Örebro kexfabrik och
Svenska Skifferoljeaktiebolaget.

Under fliken Länkar, finns fler länkar till
olika arkiv i länet.

Föreningen företagsarkiv i Sörmland

www.foretagensarkiv-sormland.com

Kriebsengatan 4 (forskarexpeditionen i
Eskilstuna stadsbibliotek)
Drottninggatan 1 (övriga besök)
016-17 80 19
Kontakta företagsarkivet för öppettider.

Företagsarkivet finns i Arkivhuset/ABM-
huset i Eskilstuna, där även bl a
Föreningsarkivet i Sörmland, Eskilstuna
stadsarkiv, Sverigefinländarnas arkiv och
Eskilstuna stadsmuseum finns.

Arkivmaterialet hos Företagsarkivet
omfattar: ekonomiska föreningar,
fotografier, företag, gårdar, byalag,
fastigheter, personarkiv, pressarkiv. Här
finns arkiven från bland annat AB
Bolinder-Munktell och Beronius
Mekaniska Verkstad AB.
Arkivförteckningen är sökbar på hemsidan.

Föreningen företagsarkivens historia i Uppsala län

www.nau.se

von Kraemers allé 19, Uppsala
010-47 68 484

På hemsidan finns förteckning över sökbara arkiv.

Centrum för näringslivshistoria

www.naringslivshistoria.se

Grindstuvägen 48-50, Bromma
08-634 99 00

Centrum för näringslivshistoria tar hand om svenska företags historiska material. Här finns arkiv från över 7 000 företag, dokument, fotografier, filmer och föremål.

Näringslivsarkivens förening

www.naringslivsarkiv.se/Om-NAF

Rikstäckande Arkiv och databaser

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

www.arbark.se

Upplandsgatan 4, Stockholm
08-412 39 29

Kontakta arkivet för öppettider
Arkivet innehåller material om den svenska arbetarrörelsens organisation och historia. Här finns personarkiv, fotografier, ljudupptagningar, affischer m.m.

Filmarkivet i Grängesberg

www.sfi.se/sv/svensk-film/Filmarkivet-i-Grangesberg/

08-665 11 00 växel

Ett kulturhistoriskt filmarkiv för svenska folkets filmer. Filmerna kommer från företas, föreningar, kommuner, arkiv, museer och privatpersoner

Jernkontoret

www.jernkontoret.se

Krigsarkivet

www.riksarkivet.se

Lantmäteriet

www.lantmateriet.se

0771-63 63 63

På hemsidan kan man bland annat söka på historiska kartor.

Nationell Arkivdatabas/NAD

www.nad.ra.se

Den Nationella Arkivdatabasen NAD är ett sektorsövergripande databas- och informationssystem inom det svenska arkivväsendet.

Riksantikvarieämbetet

www.raa.se

Riksarkivet

www.riksarkivet.se

Statens ljud- och bildarkiv

Arkivet är sammanslaget med Kungliga biblioteket i Stockholm. Se KB:s hemsida för mer information.

www.kb.se

Svensk Arkivinformation/SVAR

Se Riksarkivet

www.svar.ra.se

TAM-arkiv

Tjänstemanna och akademikerorganisationernas centrum för dokumenthantering och forskning

www.tam-arkiv.se

Grindstuvägen 48-50, Bromma
08-545 415 60

Arkivets uppdrag är att förvara, vårda, tillgängliggöra och tillhandahålla medlemsorganisationernas arkivmaterial.

Hembygdsmuseer

Sveriges hembygdsförbund

www.hembygd.se

Många hembygdsmuseer har samlingar och arkiv som speglar arbetslivets historia och ortens industrihistoria.

Hembygdsföreningarna är sökbara på länken ovan. En bra vägledning till hembygdsmuseer med inriktning på industrihistoria ger boken *Arbetslivsmuseer i Sverige*, utgiven av Riksantikvarieämbetet 2004.

Länkar till universitet och högskolor som forskar om industrihistoria

Avdelningen för industri och vetenskap KTH

www.kth.se/abe/om_skolan/organisation/institut/philhist/tekhist/valkommen-till-avdelningen-for-teknik-och-vetenskapshistoria-1.12338

Övriga länkar

ArbetSam – Arbetslivsmuseernas samarbetsråd

www.arbetsam.com/arbetsam/ftg.htm
Nätverksorganisation för arbetslivsmuseer.

Folkrörelsearkivet för Uppsala län

<http://www.fauppsala.se>

Gjuterihistoriska sällskapet

www.bergsbruk.se

Industrihistoria.se

www.industrihistoria.se

Industrihistoriska föreningen i Västerås

www.industristaden.se

Institutet för språk och folkminnen

<http://www.sofi.se>

Järnvägshistoriska riksförbundet

www.jhrf.se

Kringla

www.kringla.nu

I Kringla kan du söka i flera av Sveriges museers och arkivs samlingar.

KvinnSam

www.ub.gu.se/kvinn

KvinnSam vid Göteborgs universitetsbibliotek är nationellt bibliotek för genusforskning. Här finns en porta om svenska kvinnor i arbete.

Landsarkivet i Uppsala

www.riksarkivet.se

Norbergs folkminnesarkiv

www.fcbb.se/arkivframes.HTML

SIM Svenska industriminnesföreningen

www.industriminnen.se

Industriminnesföreningen arbetar för att främja intresset för industrihistoria och industriminnesvård.

Stockholms läns industriminnesförening

www.stockholmsindustriminnen.se

Uppsala industriminnesförening

www.uppsalaindustriminnenforening.se

Ångkraftverkets vänner, Västerås

www.angkraftverket.se

Vårt industriella kulturarv i Mälardalen

- en vägvisare till industrihistorien

Hur många tegelbruk fanns i Heby på 1800? Vad tjänade en bryggeriarbetare i Arboga i början av 1900-talet? Hur mycket kalk fraktades från Forsby till Köping under ett dygn på 1950-talet? Vill du veta något om det nedlagda pappersbruket du passerar varje dag eller om den armaturfabrik din morfar jobbade vid på 1960-talet? Troligtvis hittar du svaret i något av de mer än 100 arkiv och museer som nämns i den här sammanställningen.

Att hitta fram till informationen, till de rätta källorna, är inte alltid så lätt. Med hjälp av den här vägvisaren som tagits fram på uppdrag av Mälardalsrådets kulturutskott kommer du i varje fall en bra bit på väg – tillräckligt långt för att fortsätta på egen hand.

Om Mälardalsrådet:

Mälardalsrådet är en samverkansorganisation för kommuner och landsting i Stockholm-Mälardalenregionen. Vi stärker regionens internationella konkurrenskraft genom att vara en mötesplats för politik, näringsliv och akademi.

Besöksadress: Hantverkargatan 3H • **Postadress:** Mälardalsrådet, 105 35 Stockholm

Telefon: 08 508 290 03 • **Fax:** 08 508 295 58 • **E-post:** kansliet@malardalsradet.se

Våra webbplatser: www.malardalsradet.se • www.benchmarkingregions.se • www.enbattresits.se